

מושגי יסוד במשפט בינלאומי	2
Tragedy of Common טרגדיית כר המרעה המשותף.....	2
התפתחות המשפט הבינלאומי הסביבתי.....	2
עקרון הריבונות הקבועה על משאבי טבע.....	4
המאבק הפוליטי במטרה להגיע לריבונות על המשאבים:.....	5
זכויות אדם במשב"ל הסביבתי	7
זכויות אדם והמשב"ל הסביבתי / יובל שני –.....	9
היררכיית מוסדות התו"ב בישראל:	11
The no harm Rule = האיסור לגרום נזק סביבתי למדינה אחרת.....	12
פרשנות הכלל ותוקף משפטי:.....	13
הסביבה הימית ומקורות מים חוצי גבולות	14
משפט ימי בינלאומי	15
התפתחות המשפט הימי הבינלאומי.....	15
אזורים ימיים.....	17
משאבי דגה:	18
הרצאת אורח פרופ' רייך	20
מגוון ביולוגי	22
מינים בסכנת הכחדה	24
אמנות בנושא.....	24
סחר לא חוקי במינים מוגנים.....	25
פילים:.....	25
תוספות מהחומרי קריאה	26
מאמר יובל שני.....	26

מושגי יסוד במשפט בינלאומי

ס' 138(1) לחוקת בין הדין הבינלאומי לצדק (ICJ) קובע 4 מקורות למשב"ל:

1. Judge Christopher Greenwood, Sources of International Law: An Introduction ע"פ

1. **הסכמים בינלאומיים** - כלליים או פרטניים, המגבשים כללים שהוכרו באופן מפורש ע"י המדינות המעורבות בסכסוך.

◆ **אופן מפורש:** ישנן מדינות אשר מסתייגות מסעיפים מסוימים באמנות ולכן יש צורך בהכרה מפורשת ע"י אשרור בדין המדיני בהליך חוקי כפי

שנקבע ע"פ המשפט הפנימי שלה. הפוך מהכלל הפנימי שאי ידיעה לא פוטר מעונש

◆ **עקרון הריבונות:** מדינה יש ריבונות מוחלטת על שטחה (הסכמי ווסטפיליה).

○ **ס' 2 לחוקת האו"ם** לכל המדינות החברות באו"ם יש ריבונות, ואסור להתערב בפעולות שלהן בשטחן ואי אפשר לכפות עליהן דבר, את

כל הסכסוכים יש לפתור בדרכי שלום = אין לפגוע בשלמות הטריטוריאלית של מדינות.

2. **מנהג בינלאומי** - כעדות לנהוג הכללי המקובל בדין. מחייב גם ללא האקט הפורמלי של חתימה

a. התנאים להתגבשות מנהג: (1) פרקטיקה נפוצה, קבועה ומתמשכת (2) המדינה נוהגת בהתאם לנהוג מתוך חובה משפטית.

b. כיצד לראות אם מדינות מכירות במנהג? ע"פ חקיקה פנימית, דעות מלומדים.

דוג': חסינות דיפלומטית. מאות שנים היה נהוג שלא פוגעים בשליחים של מדינות זרות, הנהוג היה מושרש כך שבתי דין הכירו בכך עם הזמן כנהוג בינלאומי.

זה היה תחילה שליחים והתפתח לשגרירים. היום כבר יש אמנה שמגבשת חסינות דיפלומטית והאמנה עשתה קודיפיקציה לנהוג = לקחה את פסיקות בתי

הדין וגיבשה אותם לכדי אמנה. החסינות הדיפלומטית הינה נגזרת של עקרון הריבונות.

3. **עקרונות המשפט הבינלאומי המקובלים** ע"י האומות בנות התרבות. משני סוגים:

a. **כללי משפט מקובלים** - בדוגמת כללי צדק טבעי שנמצא בכל מדינה מתוקנת: חובת תום הלב, איסור לרצוח. כללים שאי אפשר לנהל חברה בלעדיהם.

b. **נורמות קונגנטיות (יוס קונגס)** - כללי משב"ל דיספוזיטיביים. לעומת נורמות אחרות שמדינות יכולות להסתייג מהן או להתנות עליהן. לדוגמה, איסור

עינויים, רצח עם, עבדות.

4. **החלטות בתי דין ומשנתם של המלומדים**, כלי עזר פרשני, אין תקדים מחייב.

Tragedy of Common טרגדיית כר המרעה המשותף

Garret Hardin: רועי צאן ממשיכים להוסיף כבשים עד שמגיעים לקריסה, וזה קורה כי אף אחד לא מתחשב אחד בשני. במונחי כלכלה ותורת המשחקים, זוהי

דילמת האסיר, שני השחקנים באופן רציונלי מרעים את המצב והתוצאה הקולקטיבית שמתקבלת היא גרועה לשניהם.

בטרגדיה של כר המרעה המשותף זה אותו דבר אבל עם עוד שחקנים. ארצה להכניס עוד פרות וכך נוצרת תוצאה קולקטיבית הרסנית לכולם. הדוגמה של הרדין

היא דוגמה מחשבתית, במציאות הדוגמה היא נסיעה בכבישים במכוניות - כולם נוסעים במכוניות למרות שיש תחב"צ. דוגמה נוספת היא משבר האקלים - למה

שאני כמדינה אפלוט פחות גזים? כנ"ל על דיג. **מציג שני פתרונות:**

1. **רגולציה** - כלל רגולטורי + אכיפה

2. **הפרטה** - חלוקה לחלקות קטנות פותרת את הדילמה.

אלו הפתרונות שמדינות נוקטות בהן. אולם, **בהיבט הבינלאומי**, הפתרונות הינם בעייתיים כי אין ממשלה עולמית שתעשה רגולציה, ואי אפשר להפריט חלקים

מהאוקיינוס למשל. בעולם הבינלאומי יש לנו כרי מרעה משותפים רבים. המדינות המרוויחות יסרבו להצטרף להסכמים ואין איך לשכנע אותן להצטרף, שנה בעיית

טרמפיסט קשה במשב"ל, כשהמרוויחות ייהנו גם בפן התחרותי ולמשל ייצרו יותר ויפלטו יותר גזי חממה.

המתח בין עקרון הריבונות לשמירה על הסביבה, בא לידי ביטוי ב-

1. אמנות

2. פסקי דין

3. חו"ד משפטיות והצהרות של גופים בינ"ל

4. **Soft Law** - מסמכים לא מחייבים. נמצא הרבה יותר מסמכים כאלה בתחום המשפט הסביבתי הבינלאומי מאשר בתחומים אחרים כגון סחר. החתימה

המסמכים מחייבת שינוי התנהגות, אם מדינה חתמה על מסמך עקרונות ובעקבות החתימה שינתה את התנהגותה ולאורך זמן עוד מדינות עשו כן, נ,

לטעון לנהוג ויהיה מעמד.

התפתחות המשפט הבינלאומי הסביבתי

מהסילבוס - א' פרז, א' רוזנבלום, 'דיני איכות הסביבה', משפט בינלאומי

המאה ה-20, **תקופת חבר הלאומים** - היו אמנות והחלטות של בתי דין לרוב לענייני הסדרים בילטרליים או נושאים נקודתיים.

אחרי מלחמת העולם השנייה ובמיוחד בעקבות **תכנית מרשל**, מתחילות להיות בעיות סביבתיות חריפות משותפות להרבה מדינות, ועולה צורך בפיתוח עקרונות כלליים. חוקת האו"ם לא מזכירה את המילה "סביבה", לא נכתב שלארגון יש סמכות לפעול בתחום הסביבתי. **ס' 1(3) לחוקת האו"ם** - מקנה סמכות לפתירת בעיות בינלאומיות.

◀ **1947** התקבלה ההחלטה בעניין הקמת הוועדה **The Economic and Social Council**

◆ **1949** הוקמה הוועדה לניצול ופיתוח של משאבים

אגם לאנו (1957) **Lake Lanoux Arbitration**: **בשנות ה-50 וה-60** ניכר עיסוק גובר בסוגיות סביבתיות-

חברת החשמל של צרפת רצתה להסיט את הנהר כדי לבנות סכר, ולא לעשות שימוש במים אלא להסיט את המים בחזרה לספרד. ספרד התנגדה לכך, ע"פ ההסכם בין צרפת וספרד

1. האמנה שקבעה את קו הגבול בין המדינות, אשר עסקה בעניינים נוספים - שתי המדינות הסכימו שמים שייכים לריבונות המדינה בה הם נמצאים.

2. לגבי מים שזרמים ממדינה אחת לשנייה, מכירים בזכות לעשות את השימושים כפי שהיה טרם ההסכם - אם מים יוצאים מספרד לצרפת וביום החתימה יש מישהו שעושה שימוש במים (חקלאי, שתייה, רחצה), תוכר זכותו להמשיך באופן חוקי לעשות שימוש במים.

3. לפני כל פעולה שעלולה לפגוע בזכויות המשתמשים במים במדינה אחרת, מדינה חייבת לתת הודעה לשנייה על הפעולה שתנקוט, ולא תחל בה בתקופה בה המשתמשים יכולים לפעול להגנה על זכויותיהם.

4. הנהנה מהמים במורד הזרם ראשי להמשיך להנות מהם בלי שנבנה סכר או מכשול שיפגע.

ספרד טוענת כי צרפת הכירה בזכותם להשתמש במים, והם משתמשים במים מאז ומתמיד והזכויות צריכות להמשיך להתקיים, צריכים לתת הודעה וזמן להתגונן משפטית, אסור לצרפת לפגוע וצרפת באמת פגעה והפרה את הסעיף בעניין הסכר.

צרפת טוענת כי המים בשטחה, 25 קילומטר צפונה מספרד, אין פגיעה, אותה כמות מים שהגיעה קודם תגיע גם בהמשך. ספרד מתנגדת סתם כי היא יכולה.

הטריבונל - מותר לצרפת לממש את ריבונותה אך אינה יכולה להתעלם מספרד והיא חייבת לקחת בחשבון את האינטרסים של ספרד, ובבחינת העניין רואה שצרפת לא הפרה את ההסכם ושקלה את ענייני ספרד. הטריבונל מכריע מכוח האמנה שבין שתי המדינות, לא מכוח עקרונות כלליים. אין כלל משפט רחב למשפט הסביבתי.

הצהרת שטוקהולם 1972

שוודיה הציעה כינוס של וועדה בנושא - הצהרת שטוקהולם

התדרדרות גוברת במצב הסביבתי, בעיקר במערכות האקולוגיות של מדינות מתפתחות שלא יודעות או יכולות להתמודד עם אתגרים סביבתיים, ומדינות מפותחות מנצלות זאת. עולה צורך הולך וגובר בפיתוח עקרונות כלליים משותפים להתמודדות עם אתגרים משפטיים.

הוועדה הוחרמה ע"י רוסיה ומדינות הגוש הקומוניסטי כי מזרח גרמניה לא הוזמנה. נוצר קונפליקט משמעותי בין מדינות עניות ועשירות משום ששנות ה-70 הן עידן של דה-קולוניזציה וכעת המדינות העניות חששו לקולוניאליזם סביבתי. הסכימו לבוא כי הסוכנות הוקמה בניירובי באפריקה. הוועדה מסתכמת בהצהרה סביבתית של כל המשתתפים בה ל-26 עקרונות סביבתיים + תוכנית פעולה לשיפור הסביבה העולמית.

עיקר הוויכוח היה צרכי הפיתוח הכלכלי של המדינות המתפתחות לצד הצורך בשמירה על הסביבה - יערות הגשם ומרבצי האדירים במדינות המתפתחות. העולם המערבי נוקט בגישת קיום צרכים בסיסיים מאשר פיתוח כלכלי ללא מעצורים במדינות המתפתחות, והאחרונות מסרבות.

UN Conference on the Human Environment, מוקמת

לראשונה יש מסמך בינלאומי סביבתי שלא עוסק בסוגיה אחת. אלא ההצהרה עוסקת בנגטטו תחומים, ניהול משאבים, זכויות אדם, הצורך לאמץ מדיניות ממשלה, מדע, טכנולוגיה, חינוך סביבתי, חובת המדינות לא לפגוע בסביבה מעבר לגבולות, הצורך בשיתוף פעולה בין מדינות = עקרונות כלליים שנוגעים במשפט סביבתי באופן רחב. אך ההצהרה כשלעצמה אינה מחייבת! למרות זאת, נהוג לקרואה כיוצרת את הכללים הבסיסיים בתחום.

התכנית נכשלת כי אך אף אחת מהמדינות לא הסכימה להגביל את פיתוחה הכלכלי לצורך עמידה ביעדים! ככל שהמדינות המפותחות העשירות מחילות יותר כללים והגבלות, יש נדידה למדינות מתפתחות.

1983 הקים מנכ"ל האו"ם את הוועדה **World Commission on Environment and Development**:

הרקע לוועידה הוא הכשל הברור בהשגת היעדים הסביבתיים שנקבעו בוועידת שטוקהולם. במטרה להתמודד עם המתח בין צרכי הפיתוח של מדינות עניות והצורך לשמור על הסביבה שרק החמירה מאז 1972.

1987 מוגש הדוח הסופי של הוועדה "**our common future**" בו מוצע הפתרון: תפיסת פיתוח בר קיימא. ההגדרה המוצעת: "פיתוח בר קיימא הוא פיתוח העונה על צרכי ההווה בלי לפגוע ביכולתם של הדורות הבאים לספק את צרכיהם הם". הדו"ח מבהיר:

1. **צרכים**: מעניק עדיפות לצרכים של עניים במדינות מתפתחות על פני עשירים במדינות עשירות = מכירים בזה שהצרכים של המדינות המתפתחות משמעותיים יותר מהעשירות.

The Three Pillars of Sustainability

2. **השגת פיתוח בר-קיימא עולמי** יש להתייחס לא ורק לסביבה מאחר והיא מחוברת גם **לכלכלה ולחברה**. כדי להשיג יעדים סביבתיים, הדוח קובע שיש לדאוג לחברה שוויונית ולכלכלה משגשגת ובלי זה לא נגיע לסביבה מוגנת. כלכלה + חברה + סביבה = השגת יעד פיתוח בר קיימא.

¹תכנית מרשל / התכנית להבראת אירופה (European Recovery Program) - תכנית מרכזית של ארה"ב לצורך שיקום אירופה לאחר מלח"ע ה-2. המטרה הרשמית הייך וקידום המסחר הבינ"ל (בעיקר מול ארה"ב). בפועל הושקעו כספים במטבע מקומי (הקמת קרנות), 60% הושקעו בתעשייה ו-40% נועדו לשם כיוו חובות, ייצוב המטע התכנית שימשו בעיקר ע"מ לקנות סחורה מארה"ב (שכן מדינות אירופה מיצו לחלוטין את יתרות מטבע החוץ שלהן בזמן המלחמה ולכן האמצעי היחיד עבורן לייבוא היו לרכישת מצרכים כמו מזון ודלק, אולם מאוחר יותר הפונו כספי התוכנית לעבר צרכי השיקום שעבורם יועדו מלכתחילה. בעבר ייחסו לתכנית את הצלחת שיקום אירופה א במעט את תהליכי ההבראה שכבר החלו להתרחש ופועל שירתה בעיקר את היצרנים האמריקאיים שכן התוצרת שלהם זכתה לשוק גדול באירופה בזכות מאמצי התכנית).

- a. ייסוד סדר פוליטי המבטיח פיתוח ראוי – סדרי שלטון ראויים מובילים להתקדמות סביבתית, קריסה מדינית מובילה לאסון סביבתי, השאלה אינה נוגעת למשאבים.
- b. שיתוף טכנולוגי של המדינות העשירות עם מדינות מתפתחות
- c. שאיפה לשוויון בין מדינות ובין-דורי (מענה על צרכי ההווה מבלי לפגוע ביכולת הדור העתידי לענות על צרכיהם)
- התגובה העולמית: מחד התכנית טובה, ומאידך בפועל כיצד ניתן לקיים את התפיסה של פיתוח בר קיימא?

The UN Conference on Environment and Development = ועידת ריו 1992

ידועה כפסגת כדור הארץ. התקיימה אחרי נפילה הגוש הקומוניסטי, הזדמנות ראשונה מסוף מלחמת העולם השנייה ליצירת הסכמות ושת"פ בין כל המדינות. הרקע לכינוס הועידה הוא **משבר הפיתוח** = קריסת מערכות והכחדת מינים, יש חתימה על הצהרת ריו הצהרה לא מחייבת אבל חותמים עליה 175 מדינות, והצהרה כוללת עקרונות לפיתוח בר קיימא. ומכאן נחתמו 3 אמנות סביבתיות מחייבות:

1. האמנה לשמירה על המגוון הביולוגי biological diversity Convention
  2. האמנה למלחמה בתופעת המדבור- אדמות פוריות הולכות ועובדות
  3. אמנת המסגרת לשינויי אקלים של האו"ם- מכוח האמנה הזו מתנהלים כל דיוני האקלים עד לעת הזו.
- ומסמכים לא מחייבים:

4. אג'נדה 21: תכנית פעולה ליישום של פיתוח בר קיימא במאה ה-21. מחולקת ל 4 חלקים:

- a. המימד החברתי כלכלי- הפחתת עוני, שינוי הרגלי צריכה וכו'
  - b. שימור ופיתוח משאבי טבע (ממשל סביבתי)
  - c. שיתוף כלל בעלי האינטרס, לרבות קבוצות מוחלשות- ניהול פוליטי ראוי של משאבי הסביבה
  - d. אמצעים ליישום (טכנולוגיים, מנגנונים כלכליים, חינוך, השקעות סביבתיות, שיתוף בין מדינות וכו').
- הרעיון הוא פיתוח תכנית דינמית מקיפה שתתייחס לכל המימדים בין סביבה ופיתוח. לתכנית יש 350 עמודים והיא מורכבת מדי, אף אחד לא באמת קורא אותה.
5. הצהרת ריו: 27 עקרונות כללים לשמירה על הסביבה ופיתוח בר קיימא, העקרונות בהכרזה חלק בלתי נפרד מהפרקטיקה של המשפט הסביבתי הבינ"ל.
- ◆ לדוגמה עקרון ההיזהרות או הזהירות המונעת (עקרון 15 להצהרה)
6. מסמך עקרונות לניהול בר קיימא של יערות

פסגת פיתוח בר קיימא (2015)

אג'נדה 2030 מקבצת את אג'נדה 21 ל 17 יעדים לפיתוח בר קיימא (+169 מטרות משנה) סביבם מדינות יכולות לשת"פ: 1. ביטול העוני; 2. אפס רעב; 3. בריאות ורווחה; 4. חינוך איכותי; 5. שוויון מגדרי; 6. מים נקיים וסניטריה; 7. אנרגיה זמינה ונקייה; 8. צמיחה תעסוקתית וכלכלית; 9. תעשייה וחדשנות; 10. הפחתת אי-השוויון; 11. ערים וקהילות בנות-קיימא; 12. צריכה וייצור אחראיים; 13. פעילות אקלים; 14. חיים מתחת לים; 15. חיים על האדמה; 16. שלום, צדק ומוסדות חזקים; 17. שת"פ לשם המטרות.

◀ כל מדינה מעבירה למשרד הממשלתי שאחראי על כל יעד את התכנית והם צריכים לפתח מדיניות.

החלטת ממשלה 4631 משנת 2019 מוטל על שר החוץ והשר להגנת הסביבה להציע מדדי פיתוח בר קיימא ולהטיל על כל משרד ממשלתי לקבוע מדדים לכיוון הפעולה שבאחריותו המבוססים על המדדים מאג'נדה 2030, לסייע למשרדי הממשלה בהטמעה והטלת חובת דיווח על שר החוץ והשר להגנת הסביבה בתיאום עם ראש המועצה הלאומית לכלכלה במשרד ראש הממשלה ובסיוע הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובתיאום משרדי הממשלה הרלבנטיים, לדווח מדי שנה לממשלה, וכן לדווח דיווח תקופתי לאו"ם ולגורמים רלבנטיים אחרים על מידת יישום אג'נדה 2030, זאת, תוך הסתמכות על פעולות הממשלה, החברה האזרחית, המגזר העסקי והאקדמיה.

עקרון הריבונות הקבועה על משאבי טבע

חוקת האו"ם לא עוסקת כלל במשאבי טבע, אבל יש בה כמה סעיפים שאם קוראים אותם ביחד מסתמן כי יש בקרב המדינות החותמות תפיסות מסוימות לגבי פיתוח, אשר מתכתבות עם התנהלות בעניין משאבי טבע:

- במבוא של החוקה נכתב כי לכל המדינות יש זכויות שוות
- ס' 1(2): לכל המדינות יש ריבונות שוויונית, אין פערים בין מדינות עשירות ועניות
- ס' 55: המטרות של האו"ם הן לקדם תנאים ראויים למחיה ולקדמה כלכלית וחברתית של כל המדינות החברות באו"ם.

מדינות מפותחות רוצות שיהיו אמירות ברורות בעד גישה למשאבי הטבע, ומאידך המדינות המתפתחות חוששות. בתקופה מיד לאחר מלחמת העולם השנייה יש שגשוג ופיתוח משמעותי בעיקר במדינות המערב והצפון הגלובלי, ואחת הסיבות לכך היא תפיסה פוליטית שאומרת שכדי למנוע חזרה למלחמות עולם, עלינו לקדם סחר בינלאומי והשקעה צולבת בין מדינות (תוכנית מרשל).

קרן המטבע העולמית IMF	ארגון הסחר הבינ"ל WTO
פיתוח משאבי כל המדינות	שימוש מלא במשאבי העולם

<p>מבטא את חשש המדינות המתפתחות מפני קולוניאליזם סביבתי, תחושת ק שלהן אחרי מלה"ע ה-2 (במיוחד לאור הקולוניות שהתקיימו טרם המל שערערה את התפיסה הקולוניאליסטית)².</p>	<p>מבטא את תפיסת מדינות הצפון המפותחות, בדומה לוועדת האו"ם לשימוש במשאבים (1949).</p>
--	---

מוקמים מוסדות ריב"ל שונים לקידום הסחר הריב"ל והשת"פ הכלכלי:

קולוניה עשויה להבטיח לאחד הגושים בהסכם גישה מסוימת למשאבים/ אפשרות להקמת בסיסי צבאי לשם קבלת תמיכתה. אולם לצד זאת, הוקמה ברית של מדינות בלתי מזדהות, שפעלו לקידום האינטרסים שלהן יחד ובתפיסה שלהן כל המבנה הכלכלי של אחרי מלחמת העולם השנייה הוא קולוניאליזם חדש = מה שעשו קודם עם כוח הזרוע עושים עכשיו בכסף.

המאבק הפוליטי במטרה להגיע לריבונות על המשאבים:

1. החלטה 523 (6) של העצרת הכללית מ1952: למדינות מתפתחות יש את הזכות לקבוע בעצמן ובחופשיות את השימוש במשאבי הטבע שלהן. המשאבים ינוצלו באופן שיבטיח את הפיתוח הכלכלי שלהן בהתאם לאינטרסים הלאומיים שלהן ויקדם את הכלכלה העולמית. אסור שהסכמים בינלאומיים יכילו סעיפים שיפרו את היכולת של מדינות מתפתחות לריבונות. אך להחלטה של העצרת הכללית אין שנייים.
2. החלטה 1314 (XIII) של העצרת הכללית מ1958: בשנות ה-50 נחתמה ההצהרה האוניברסלית בדבר זכויות האדם שהקימה את מועצת זכויות האדם של האו"ם, והצהרה אינה מחייבת משפטית. אך הייתה עבודה שתהפוך את ההצהרה לאמנה משפטית מחייבת. **המדינות המתפתחות דרשו שבתוך האמנה יופיע העיקרון של ריבונות על משאבי טבע משנת 1952.**
3. **ועדת המלצות הנוגעות לכבוד בינלאומי לזכותם של עמים ואמות להגדרה עצמית** (1958): העצרת הכללית מקימה וועדה עם 9 חברים שמטרתה לבחון את שאלת הזכות הריבונית על משאבי טבע והאם היא צריכה להיכנס לתוך האמנה של האו"ם שתעגן את ההצהרה
  - a. החלטה 1803 XVII – 1962, למדינות יש זכות ריבונית על משאבי טבע. הרעיון הוא לשמור על המדינות המתפתחות מפני ניצול
    - i. **ריבונות קבועה על עושר ומשאביהם הטבעיים**, זכותם של עמים ואמות חייבת להתבצע למען התפתחותם הלאומית ושל רווחת תושבי המדינה (העם) של אותה המדינה.
    - ii. **הפיתוח של משאבי טבע והשימוש בהם** חייב להתבצע בהתאם לכללים שנקבעו ע"י המדינה והעם באופן חופשי – החקירה, הפיתוח והסילוק של משאבים כאלו, כמו גם ייבוא והון הזר הנדרש למטרות אלו, צריכים להיות בהתאם לכללים ולתנאים שהעמים רואים בחופשיות כנחוצים/ רצויים לגבי הרשאה, הגבלה או איסור פעילויות כאלו.
    - iii. **ההון שיוצא והרווחים עליו יהיו כפופים לתנאים לפי החקיקה הלאומית התקינה + המשב"ל**. במקרים בהם ניתנה הרשאה, יש לחלק את הרווח בפרופורציות המוסכמות באופן חופשי, בכל מקרה ומקרה, בין המשקיעים לבין המדינה המקבלת, בהפקדה שלא תיווצר פגיעה מסיבה כלשהי בריבונות המדינה על עושרה הטבעי.
    - iv. **הלאמה, הפקעה או תפיסה**, יתבססו על עילות/ סיבות של תועלת ציבורית, ביטחון או אינטרס לאומי, המוכרים כגוברים על אינטרס אישי/ פרטי, מקומי/ זר. ישולם לבעלים פיצוי הולם, בהתאם לכללי המדינה, באמצעים כאמור, במימוש ריבונותה ובהתאם למשב"ל. במקרה של מחלוקת בשאלת הפיצוי, תמוצה סמכות השיפוט הלאומית, אולם בהסכמת מדינות ריבוניות וצדדים אחרים הקשורים, יישוב הסכסוך יתבצע בבוררות או פסיקה בינ"ל.
    - v. **ריבונות שווה**: יש לקדם מימוש חופשי ומועיל של ריבונות עמים ואמות על משאבי הטבע שלהם, בכבוד הדדי של מדינות.
    - vi. **שת"פ בינ"ל לפיתוח כלכלי** של מדינות מתפתחות יכבד את ריבונותן על משאבי הטבע, השקעות הון ציבורי/ פרטי, החלפת סחורות ושירותים, סיוע טכני והחלפת מידע מדעי – יהיה באופן שיקדם את הלאומיות העצמאית שלהן, יתבסס על כבוד לריבונותם על עושרם ומשאביהם הטבעיים.
    - vii. **הפרת זכותם** של עמים ואמות לריבונות על עושרם ומשאביהם, מנוגדת לרוח ומעכבת פיתוח שת"פ בינ"ל ושמירה על העקרונות (=סותרת את עקרונות רוח חוקת האו"ם).
    - viii. הסכמי השקעות זרים שנכרתו באופן חופשי ע"י/ בין מדינות ריבוניות, יתקיימו בתו"ל (**לוב וטקסקו**); מדינות וארגונים בינ"ל יכבדו בקפדנות ומצפונית את ריבונותם של עמים ואמות על עושרם ומשאביהם הטבעיים בהתאם לאמנה ולעקרונות ההחלטה הנ"ל.

ההחלטה הזו מהווה הצהרה שעומדת בעינה עד היום.

מתפתחות 2 אמנות בעניין זכויות האדם והאזרח, שתיהן מכילות את עקרון הריבונות על משאבי טבע:

1. **האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות** International covenant on civil and political rights, ס' 1 (2)
2. **אמנה בינלאומית בנושא כלכלה, זכויות חברתיות וזכויות תרבותיות** International covenant on economics, social and cultural rights, ס' 1 (2)

" כל העמים רשאים, למטרותיהם, להיפטר באופן חופשי מעושרם הטבעי ומשאביהם מבלי לפגוע בכל התחייבות הנובעת משיתוף הפעולה הכלכלי הבינ"ל, המבוסס על עקרון התועלת ההדדית והמשב"ל. בשום מקרה אסור לשלול מעם את אמצעי הקיום שלו".

² בסיום המלחמה האימפריאלית היו בטוחות שהקולוניות יחזרו לחסותן, לפחות חסות כלכלית, אבל לקולוניות כבר היו תנועות עצמאות וכוחות צבאיים שלא התכוונו לחזור לשליטה של מדינות, והתקיימו מאבקים לעצמאות, כמו בישראל. במקביל מתפתחת מלחמה קרה וכך ארה"ב וברית המועצות התחרו על כניסה לטריטוריות וגיוש תמיכה בהן, היו קונפליקטים רבים בהם ארה"ב וברית המועצות היו מעורבות בתמיכה כלכלית ופוליטית- מלחמת עצמאות של אינדונזיה בהולנד למשל, מלחמת קוריאה שבה ארה"ב ורוסיה כבר היו מעורבות באגרסיביות ומלחמת וייטנאם; עלייה של השאה לאיראן בתמיכת בריטניה לשם ניצול נפט ועוד.

האמנה, בניגוד להחלטות העצרת הכללית, היא **מסמך משפטי מחייב** וכדי שמדינות מפותחות יסכימו לחתום עליה, היו צריכים לעשות התאמות שדיברו על כך שניצול של משאבים לא יפגע או לא יהיה בניגוד להסכמים בינלאומיים, והוא יהיה גם לטובת התועלות של כולם ולא רק של המדינות המתפתחות, ובהתאם לחוק הבינלאומי. באמנות זכות הריבונות מצטמצמת.

4. **החרפת המתח בין מדינות מפותחות למתפתחות -**

1972 - הצהרת שטוקהולם של ועידת האומות המאוחדות על הסביבה האנושית, עקרון 21: "למדינות יש, בהתאם לאמנת האומות המאוחדות ולעקרונות המשפט הבינלאומי, הזכות הריבונית לנצל את המשאבים שלהן בהתאם למדיניות הסביבתית שלהן, והאחריות להבטיח שפעילויות בתחום השיפוט או בשליטתן לא יגרמו נזק לסביבה של מדינות אחרות או של אזורים מעבר לגבולות סמכות השיפוט הלאומית."

מאי 1974 - החלטת 1 UNGA 3201 (S-VI), "הכרזה על כינון הסדר הכלכלי הבינלאומי החדש" (אומצה ללא הצבעה), פסקה 4: "ריבונות קבועה מלאה של כל מדינה על משאבי הטבע ועל כל הפעילויות הכלכליות שלה".

דצמבר 1974 - החלטת 22 UNGA 3281 (XXIX), מגילת הזכויות והחובות הכלכליות של מדינות, סעיף 2, פסקה 1: "לכל מדינה יש ותפעיל בחופשיות ריבונות קבועה מלאה, לרבות החזקה, שימוש וסילוק, על כל עושרה, משאבי הטבע ופעילויותיה הכלכליות".

- ★ ניכר השוני בין השפה המדוברת בהצהרות של העצרת הכללית בה הרוב הוא מדינות מתפתחות ולכן ההצהרה מנוסחת לשם תמיכתן, ומאיך השפה במסמכים שהם תולדה של מו"מ בינ"ל בו זכות הריבונות מצטמצמת.
- ★ המגמה של המתח בין המדינות המפותחות שמה שמעניין אותן זה פיתוח וכלכלה, לבין המדינות המתפתחות שרוצות גישה וריבונות, מחריפה!

אמנת דיני הים 1982: מסדירה את המשפט הימי הבינלאומי. 180 מדינות חתומות עליה ולכן חלקים לא מעטים ממנה מוכרים היום **כמנהג**, וגם מדינות שלא חתומות עליה מתנהלות לפי האמנה (ארה"ב וישראל לא חתומות אבל מתנהלות לפיה). **ס' 193** לאמנה חוזר על הזכות לריבונות על משאבי טבע הפעם בהקשר הימי: "למדינות יש את הזכות הריבונית לנצל את משאבי הטבע בהתאם למדיניות הסביבתית ולאור החובה להגן על הסביבה הימית" = אין פה זכות ריבונית לנצל משאבי טבע, אלא זכות בהתאם למדיניות הסביבתית, ואסור שהמדינות תסתור את החובה לשמור על הסביבה הימית. מזכות לפתח ולעשות מה שאני רוצה עם המשאבים שלי, יוצרים חובות סביבתיות!

הצהרת ריו: ס' 2 מכפיף את הריבונות על משאבי טבע למשפט הבינלאומי וחוקת האו"ם, מחייב מדינות לנצל את משאבי הטבע בהתאם למדיניות פיתוח ומדיניות סביבתית, ומוסיף להן אחריות לוודא שהפעולות בשטח שלהן לא פוגעות בסביבה מחוץ לגבולותיהן.

זכות הריבונות למשאבי טבע החלה כנרחבת והצטמצמה מאוד לאורך השנים. הזכות תחילה הייתה מוכוונת לפיתוח, ובהמשך הפכה בעיקר לעניין מגבלות. מהי העילה המשפטית שהחברות יכולות לעשות בה שימוש כדי לחייב את לוב לקיים את ההסכם? **ישנם 2 עקרונות:**

1. עשיית עושר ולא במשפט

2. עקרונות כלליים של המדינות בנות תרבות

לנה גולדפילד: בין חברה בריטית לברית המועצות התקיימה בורות בשנת 1930, חברת לנה גולדפילד הפעילה מכרות בסיביר. בשנת 1925 לנה השקיעה סכומי עתק בשיפור המכרות בסיביר, לא עוברות שנתיים וברית המועצות החליטה להלאים את המכרה ולהעביר את החברה הבריטית הביתה. החברה הבריטית טענה שהיו לה ציפיות לרווח וברית המועצות עשתה עושר שלא במשפט. **בבורות נקבע שעקרון עשיית עושר ולא במשפט קיים במגוון מדינות ביניהן גם ברית המועצות וגם אנגליה ועוד מדינות בנות תרבות אחרות.** לכן אין סיבה שלא יחול במערכת היחסים בין הצדדים הנוכחיים, ברית המועצות צריכה לפצות את לנה ולשלם על הרווח שעשתה שלא כדין. לאחר פסק הדין היה שימוש הולך וגובר בדוקטרינת עשיית עושר ולא במשפט בבית הדין הבינ"ל.

פס"ד Saluka: סכסוך בין הולנד לצ'כיה נקבע בבורות שעקרון עשיית עושר ולא במשפט הוא עקרון כללי של מדינות בנות התרבות ולכן הוא מקור של המשפט הבינלאומי והוא נותן לאחד זכות להשבה מהשני.

פס"ד לוב וטקסקו: במהלך שנות ה-60 שתי חברות אמריקאיות חתמו על חוזים עם ממשלת לוב, להשקעה בפיתוח תשתיות נפט והפקת נפט בלוב תוך תשלום תמלוגים ללוב. החברות בהתבסס על ההסכמים התחילו להפיק נפט, ובשנת 1969 השליט קדאפי עלה לשלטון. 4 שנים לאחר מכן הממשלה הלובית הלאימה את נכסי החברות ולקחה את מפעלי הפקת הנפט והאסדות לעצמה. אך בהתאם להסכמים, כל סכסוך בין הממשלה לחברות צריך ללכת לבורות! ממשלת לוב לא הייתה מוכנה, ובהסכם יש גם סעיף לזה שקובע שאם הצדדים לא מסכימים על בורר, יוכלו לפנות לבית הדין לצדק בהאג בבקשה למנות בורר. החברות פנו לבית הדין בהאג, אב בית הדין ביקש את עמדתה של לוב, שסירבה לקחת חלק בבורות בטענה שהחוזים לא מחייבים אותה. אב בית הדין לא קיבל את עמדתה של לוב ומינה בורר שידון בטענות הצדדים.

בנייר העמדה ששלחה לוב (שכן סירבה להגיע לבוררות) - טענה כי מתוקף זכותה לריבונות על משאבי טבע (שהוכרה **בעצרת הכללית**) זכאית להלאים נכסים הקשורים למשאבי הטבע שלה (ס' 4), וגם אם חתמה על הסכם אין בכך להגביל את זכות המדינה המוחלטת לריבונות. בקריאת כל הסעיף נטען שאסור היה עליה לפעול כך.

בבורות נקבע שכל הדיון מוזר כי הדיון מתבסס על החלטה של העצרת הכללית אך היא אינה מחייבת! אולם לצד זאת, יכול להיות שהחלטה משקפת דין מנהגי ולכן צריך לראות איך אישרו אותה בעצרת הכללית - החלטה 1803 משנת 1962 כן עברה בתמיכת רוב גדול וייצוגי של העצרת הכללית. **בהינתן הנסיבות הללו, נראה שכל מדינות העולם מסכימות לעקרונות שבאים לידי ביטוי בהכרזה של העצרת הכללית על הריבונות על משאבי טבע - ריבונות על משאבי טבעי מהווה דין מנהגי.**

מנגד: לטעון שבמקרה הספציפי שלי זה לא חל - כי החלטה ניתנה בבורות ולא בבית דין, וגם אם היה בבית דין, לא הייתה צד להחלטה/ שני הצדדים הסתמכו על ההצהרה - ברור שהם רואים את עצמם מחויבים להצהרה כי שניהם מפנים אליה, אך אני לא מחויב משפטית להצהרה.

★ חובה כללית משפטית לתו"ל = סעיף כללי של תו"ל + ס' ספציפי שמתייחס להסכמים בין חברות פרטיות למדינות שיבוצעו בתו"ל.

★ עשיית עושר ולא במשפט

◀ ס' 8: הסכמי השקעה שצדדים נכנסו אליהם באופן חופשי יבוצעו בתום לב. מעבר לכך, מתקיים גם עקרון עשיית עושר ולא במשפט.

◀ ס' 1: הריבונות של מדינה לעשות כאוות נפשה בשטחה היא מה שאפשר לה מלכתחילה את האוטונומיה להיכנס להסכם. כאשר מדינה נכנסת

לחוזים היא מגדילה את הריבונות שלה כי יש לה זכויות שלא היו קודם, והיא כן מוותרת על חלק מהזכויות אך עדיין ככלל הריבונות מתעצמת.

◀ קבלת עמדת לוב תאיין הסכמים בינלאומיים, ולכן לוב צריכה לשלם.

פס"ד ביה"ד הבינ"ל בהאג – אוגנדה והרפובליקה הדמוקרטית של קונגו (Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the

Congo v. Uganda): בשנת 1990 קבוצה של לוחמים משבט שנקרא הטוטסי פולשת לרואנדה מזאיר (לימים רד"ק) ומתחילה מלחמת אזרחים. המלחמה נמשכה כמה שנים ובשנת 1994 החלו שיחות שלום בין הצדדים - שבט הטוטסי מול שבט הוטו. השיחות קורסות ובעקבות זאת המשטרה הרואנדית ומיליציות של שבט הוטו יצאו לטבח בשבט הטוטסי, רצח עם שנמשך 8 ימים. הקונפליקט מתחדש ועמו המלחמה, והחזית הפטריוטית של רואנדה הצליחה לנצח את הממשלה והמיליציות. הממשלה ברחה מרואנדה לזאיר מחשש לנקמה.

הצבא הרואנדי החדש בהנהגת הטוטסי לא יותר, ולכן פלש למזרח קונגו בניסיון לתפוס את האשמים ברצח העם. כך מתחילה סדרה של קונפליקטים במזרח קונגו, שממשיכה עד היום. עשרות מיליציות בשטח נתמכות ע"י רואנדה, בורונדי, אוגנדה, ולא יודעים מתי המלחמה תסתיים.

אחת הסיבות לכך שהאלימות ממשיכה מעבר לכך שהממשלות תמכו במיליציות במדינות אחרות, היא שהאזור עשיר מאוד במחצבים. וכדי לממן את המשך הלוחמה או להתעשר מהמחצב, המיליציות בשטח מעסיקות צבאות של עבדים שכורים עבורם את המחצבים בשטח. חלק מהעובדים עובדים בשכר וחלק לא.

בשנת 1999 ממשלת קונגו פונה לבית הדין הבינ"ל בהאג והגישה תביעה נגד אוגנדה, רואנדה ובורונדי בטענה שהן מפעילות או מקיימות פעולות צבא, פעולות איבה, בניגוד לחוקת האו"ם ולאמנת האיחוד האפריקאי האוסרות על שימוש בכוח.

★ קונגו טענה שהמדינות מפרות את הזכות לריבונות על משאבי טבע ודרשה השבה ופיצוי.

בית הדין: הוכח בפניו שהצבא של אוגנדה היה מעורב בפעילויות של ניצול משאבי טבע של קונגו. הצבא הופך לזרוע ארוכה של חברות כרייה ארוכות, הוא מפר את דיני המלחמה. יש לצבא אחריות כפולה למה שקורה: מפר את הדין ההומניטרי שאוסר על ביזה + מכוח היותו כוח כובש יש לו אחריות על המתבצע בשטח, ואם יש שם כרייה הוא אחראי גם אם מדובר בחברות כרייה פרטיות.

מוסיף בית הדין כי עקרון הריבונות על משאבי הטבע הוא דין מנהגי בינ"ל. אולם, קובע כי הזכות הריבונית למשאבי טבע של קונגו לא הופרה ע"י אוגנדה. יש הפרה של הדין ההומניטרי אבל לא הפרה של הזכות לריבונות על משאבי טבע. יכול להיות שבית הדין קובע שתכלית הזכות לריבונות היא להגשים את הזכות לפיתוח בר קיימא של מדינות, ולא מוכן להרחיב אותה מעבר לכך. ככלל, פסק הדין נראה מוזר בעיני חוקרים, לא מצליחים להסביר עד הסוף את הרציונל העומד מאחוריו.

★ **סיכום הזכות**: כיום מצומצמת, ככל הנראה הפרשנות שלה היא לפיתוח בר קיימא, וזו הנפקות המתקבלת מאמנת ריו.

זכויות אדם במשב"ל הסביבתי

בעבר, אמנות נעדרו התייחסות סביבתית, כולל אמנות לעניין זכויות אדם משנות ה-60-50. הקשר ראשון בין זכויות אדם לסביבה במשב"ל – ס' 1 **לצהרת שטוקהולם** (1972) – לאדם קיימת זכות בסיסית לחופש, שוויון ותנאים נאותים לחיים בסביבה ראויה שמאפשרת חיים בכבוד ורווחה = הקשר בין הזכות לחופש ושוויון לבין סביבה ראויה לחיים = רק בהינתן תנאי סביבה ראויה ניתן להנות מחופש ושוויון. דגש על כבוד ורווחה.

מהצהרה זו, אמנות החלו להתייחס לסביבה:

1. **האמנה האפריקאית לזכויות אדם** (1981) – לכל בני האדם זכות לסביבה ראויה המבטיחה את התנאים הראויים להתפתחותם. באמנה מתבקשים תנאים לפיתוח (מסביר מדוע נחתמה ע"י מדינות מתפתחות). דגש על התפתחות שלא כמו הצהרת שטוקהולם.

2. **הצהרת ריו** (1992) – "בני האדם זכאים לחיים פרודוקטיביים בהרמוניה עם הטבע". ס' 1

3. **פרוטוקול סאן-סלבדור לאמנה האמריקאית לזכויות אדם** (1988) – ס' 11: לכל אדם יש את הזכות לחיות בסביבה ראויה בריאותית, ולהנות מגישה לשירותים ציבוריים ראויים. על המדינה מוטלת חובה לפעול לקדם את ההגנה, השימור והשיפור של הסביבה.

◀ הס' החזק והמפורש ביותר במשב"ל העוסק בזכות ומהותו חובת עשה של ממש, לא אמירה נורמטיבית וללא צורך בפרשנות. לפי **יובל שני**, בהינתן שזה הס' החזק והמפורש ביותר הרי שמוכן כי אין זכות לסביבה ראויה במשב"ל המנהגי (לא שולל שתהיה בעתיד נוכח אימוץ של יותר מדינות את הנושא בחוקה ואף הכרה מפורשת בזכות לסביבה).

4. **UNTS אמנה בינלאומית על זכויות אזרחיות ופוליטיות** (1966), 171, 999, סעיף 1:

a. לכל העמים יש זכות הגדרה עצמית. מכוח זכות זו הם קובעים בחופשיות את מעמדם הפוליטי, ורודפים בחופשיות אחר התפתחותם הכלכלית, החברתית והתרבותית.

b. כל העמים רשאים, למטרותיהם, להיפטר באופן חופשי מעושרם הטבעי ומשאביהם מבלי לפגוע בכל התחייבות הנובעת משת"פ כלכלי בינ"ל המבוסס על עקרון התועלת ההדדית והמשב"ל. בשום מקרה אסור לשלול מעם את אמצעי הקיום שלו.

5. **Arts. 1, 11, 12 and Fundamental European Convention for the Protection of Human Rights 1950 מפורט בסילבוס המודפס**

6. **Human Rights Council, Resolution 48/...**, The human right to a clean, healthy and sustainable (environment) (adopted at 48th session, 13 September–8 October 2021).

דגש – האמנות הינן אזרחיות, לא קיימת זכות של משב"ל מנהגי.

כיצד ניתן להכיר בזכות לסביבה ראויה?

1. פרשנות של זכויות חוקתיות קיימות ככללות הגנות סביבתיות – מהותית ופרוצדורלית
2. הכרה בזכות חוקתית עצמאית לסביבה ראויה

3 הקשרים בין סביבה לזכויות אדם במשבר"ל:

1. הסביבה היא תנאי מקדים למימוש זכויות אדם – הגנה מינימלית למה שנדרש כדי לחיות
2. זכויות אדם הם אמצעי להתמודד עם אתגרים סביבתיים – מחייבים הגנה על הסביבה
3. פיתוח בר-קיימא – חיבור השניים, אלמנטים חברתיים של קיימות מול הקשר ההדוק בין העולם הבר-קיימא לבין שוויון וסביבה.

Lopez Ostra v. Spain: גברת לופז מתגוררת 12 מטרים ממתקן לטיפול בפסולת. המפעל פרטי אך הוקם על קרקע ציבורית ובמימון ציבורי חלקי. לא עומד בתנאים סביבתיים מסוימים ולכן פועל ללא רישיון, עם תקלות חמורות בהפעלתו שגורמות למפגעי ריח קשים ולמטרדים. סוגרים את המפעל בחלקו אך לא לגמרי. המפעל מקשה על חייה של לופז, שפונה שוב ושוב למערכת המוניציפלית שלא מסייעת, עד שתבעה בבקשה לסגור את המפעל או להחיל עליו את הדרישות הסביבתיות הנאותות שיאפשרו לה לחיות את חייה בלי סירחון יום יומי. בית המשפט הספרדי קבע שאין סיכון לבריאותה, מבינים שיש מטרד אך עליה לתבוע את המפעל בדיני מטרדים ולא את הרשות כי אין פגיעה בבריאות. לופז מערערת לעליון ולבית המשפט החוקתי והערעור נדחה. פונה לבית הדין האירופי לזכויות אדם. פנייתה לביה"ד האירופי לזכויות אדם: היעדר פעולות האכיפה של הרשות מהווה הפרת זכותה לחיים בכבוד ופרטיות בביתה (ס' 8) לאמנה האירופאית לזכויות אדם.

מה ההסבר להחלטת ביה"ד להסתמך על הזכות לפרטיות? יובל שני

האמנה האירופית לא מכסה את רוב הזכויות הכלכליות-חברתיות שיכלו לשמש בסיס משפטי הולם יותר + בנסיבות לא הוכח שחייה / בריאותה נפגעו. בשורה תחתונה – הנכונות למתוח את זכויות האדם המסורתיות לתחום הסביבתי מהווה חידוש. נציבות זכויות האדם האירופית קבעה בעבר כי איכות סביבה אינה מוגנת ע"י דיני זכויות האדם האירופים ואכן עד היום במרבית העתירות הסביבתיות שנידונו בפני מנגנון זכויות האדם האירופים, נדחו טענות בדבר הפרת זכויות אדם.

ביה"ד האירופאי: זיהום סביבתי משמעותי, גם אם אינו סיכון בריאותי, עלול להפר את ס' 8. כי הזיהום היה כאן כה חמור עד כדי שהפר את זכותה לחיות בכבוד עם משפחתה בשקט בביתה. הרשויות בספרד מחויבות מכוח האמנה להבטיח את זכותה ולא עשו פעולות אכיפה וגם כשניתנו כבר צווי אכיפה נגד המפעל לא יישמו אותם ובעצם הפרו את זכותה. אמירה תקדימית! הרחבה של הזכות לפרטיות והוספה לה התייחסויות סביבתיות.

סייג: הזכות אינה מוחלטת אלא מתאזנת מול אינטרסים ציבוריים חשובים אחרים (ס' 28) – ביטחון הציבור, רווחה, מניעת פשע, הגנה על הבריאות וכו'. *במקרה זה הפגיעה חריפה מאוד ומנגד היה ניתן למנועה באמצעים סבירים ואין הצדקה מדינית לאינטרס ציבורי בגינו הפגיעה מוצדקת.

פס"ד פורטילו קאסרס נ' פרגואי (ICCPR, Portillo Cáceres v. Paraguay): הביקוש לסויה עולה ביחס לגידולים ודגנים אחרים, בעיקר עבור תעשיית הבקר (80%) שגם עבורה הביקוש עולה. בעבר (תחילת '00) הסויה גדלה ביערות גשם לשעבר שנכרתו (700 דונם ביום) באמזונס בברזיל – פגיעה בבע"ח, ילידיהם ובכלל האנושות (ריאה ירוקה) – השלכות כלכליות וחברתיות.

דוח גרינפיס (06') – מתאר את הנזק עצום מתעשיית הבקר לאמזונס בשל גידולי הסויה. השפעת מסע היח"צ של חברות בתעשייה – חברות מרכזיות חותמות על אמנה ובה מתחייבות שלא לקנות בשר המגודל ע"ב סויה המגודלת בשטחי האמזונס המבוער.

בחלוף הזמן המשך העלייה בביקוש לסויה (בהמשך למגמת גדילת צריכת הבשר). כיום מגודלת בפרגואי, מדינה ענייה וחסרת פיקוח ממשלתי בדרום אמריקה ובה ערבות נרחבות – 60% של אזורי "צ'אקו" השוממים מאדם ועתירים בנהרות וחום (תנאי גידול טובים לסויה) (למרות שאין גשם). 7,000 דונם הופכים לשדות סויה ביממה, מ-2006 מהגרים לשם תאגידים חקלאיים רבים, ב-2014 ציון דרך בו שטח חורש עצום הופך לבית הגידול. כיום פרגואי הינה יצואנית סויה מס' 4 בעולם (למרות שאין לה מוצא לים). **ההשפעה:**

1. דלדול השטחים הפתוחים וזליגת החקלאות לאזורי יישוב.
2. תאגידים חקלאיים מבקשים להתרחב – רכישת חוות האיכרים ומיכון (=עזיבת האיכרים); הפיכת האזור לעיירת רפאים ללא שירותים וחנויות
3. היעדר הרגולציה – שימוש נרחב מאוד בחומרי ריסוס והדברה, ריסוס ממטוסים מוביל לפגיעה בתושבי האזור ולחשיפה למחלות, חדירה לכלל המערכות האקולוגיות

מכאן עולה התקוממות אזרחית, אך הממשלה בפרגואי מדכאת את ההפגנות בשל הרווח הכלכלי. לכן התושבים פונים לטריבונלים בינ"ל = **לועדה לזכויות אדם של האו"ם,** אשר תפקידה לפרש את האמנה לזכויות אדם חברתיות ופוליטיות ולתת החלטה לענייני הפרה של מדינות (International Covenant on Civil and Political Rights) and Political Rights). מדובר בגוף עם סמכות.

הטענה נגד המדינה	איזו הפרה זו?	פסיקת הועדה
------------------	---------------	-------------

<p>ס' 6 לא יכול להתפרש באופן צר – הדבר לא מגשים את מטרת ההגנה על הזכות לחיים. במסמך הביאור נקבע זה מכבר – הזכות לחיים כוללת את הזכות להנות מהחיים בכבוד ללא פעולות העלולות לגרום למוות מוקדם. מדינות שחתומות על האמנה חייבות לנקוט בכל האמצעים להבטיח שהתנאים הכלליים בחברה לא יאימו על הזכות או יפריעו לפרט להנות מחייו בכבוד. כל האמור כולל איומים סביבתיים. היקף הריסוס היה כה רב ולמרות תלונות חוזרות המדינה נמנעה מכל פעולה – ולכן הפרה את הזכות לחיים שבס' 6.</p>	<p>הפרת החובה לספק תנאים הולמים להגשמת הזכות לחיים – ס' 6(1) לאמנה</p>	<p>אי-אכיפת החוק / רגולציה (ריסוס בניגוד לחוקי הממשלה ואי-אכיפה של הרגולציה לצד אי-מענה מהרשויות או סעד מביהמ"ש) = מוביל לפגיעה בחיים ובבריאות (חשיפה לחומרים מסוכנים ולמחלות ופגיעה באיכות המים). העותרת הראשונה מגישה תלונה בשם אחיה שנפטר בשל החשיפה.</p>
<p>"בית" = פרשנות רחבה, לא רק דירת מגורים אלא גם מקום העבודה, ניהול החיים והקשר החקלאי של האדם. זיהום המגיע לכל היבט בחיי התושבים פוגע בפרטיות ובזכות לחיים ראויים עם משפחתם.</p>	<p>הפרה של הזכות לחיות בביתם בפרטיות ללא הפרעה ובצורה ראויה – ס' 17(1) לאמנה: "איש לא יהיה נתון להתערבות שרירותית או בלתי חוקית בפרטיותו, במשפחתו, בביתו או בהתכתבויות שלו, וגם לא להתקפות בלתי חוקיות על כבודו ושמו הטוב"</p>	<p>שימוש בלתי-מבוקר בחומרי הדברה ורעלים חוזרים לבתים</p>
<p>הועדה דרשה מפרגואי לנקוט ברגולציה ראויה ולהגן על חיי התושבים, אחרת תעמוד לסנקציות בינ"ל (הועדה בעלת סמכות וניתן לתבוע את המדינה המפרה את פסיקתה).</p>	<p>ס' 17(2) לאמנה: "לכל אדם יש זכות להגנת החוק מפני הפרעות או התקפות כאלה."</p>	<p>לכל אדם יש את הזכות להגנה משפטית נגד התערבות כזו</p>

טענת התושבים (19') נגד ממשלת פרגואי – חדירת התאגידים לשטחי המחיה הובילה לירידה באיכות החיים, אובדן שירותים ציבוריים, תנאי המחיה הפכו גרועים. התושבים מציינים שהשימוש בחומרי הריסוס נעשה בניגוד לחוקי הממשלה, אך הרגולציה אינה נאכפת = פרגואי לא אוכפת את החוקים שלה וגם כשפנו לרשויות לא קיבלו מענה, אין סעד לא מבית המשפט ולא מהרשויות של פרגואי.

טענת הממשלה - יש לפרש את ס' 6 לאמנה בפרשנות צרה = האנשים חיים ולכן מתקיימת הזכות לחיים.

★ יש עוד דוגמאות בסילבוס!!!!

זכויות אדם והמשב"ל הסביבתי / יובל שני –

מהסליבוס: יובל שני, הזכות לאיכות סביבה ראויה כזכות אדם במשפט הבינלאומי, המשפט ו, 297 (תשס"א): זכויות אדם במשב"ל

דיני זכויות האדם ודיני הסביבה מתפתחים באופן נפרד אך באופן לא מתואם. מתחילה להיווצר חפיפה בין הדינים – דיון בסוגיות מסוימות יש יחסי גומלין בין בני-אדם לסביבה = האדם תלוי בסביבה ומשפיע עליה. דיני זכויות אדם נועדו להגן על חיי ורווחת האדם. המשפט הסביבתי נועד להגן על הסביבה. לכן, פגיעה בסביבה תפגע בחיי האדם = מטבע הדברים נוצרים נושאים וסוגיות משותפות. קיים שימוש מתגבר ביכולת של דיני זכויות האדם לתרום לאיכות הסביבה במשב"ל. גופים הפועלים בתחום מעידים על רצון להרחיב את הזכויות המהותיות והדיניות כך שיתאפשר להגן באמצעותם על אינטרסים סביבתיים; קיימים סימנים להיווצרות עתידית של זכות עצמאית לסביבה ראויה; גם בדיון המדיני קיימים תהליכים דומים לפרשנות של זכויות קלאסיות ככוללות את איכות הסביבה (בחוקות ובבימ"ש).

ישנן 4 הצדקות עיקריות לצורך תיעול דיני זכויות האדם לשם הגנ"ס – 1. הגברת וודאות משפטית בתחום דיני איכות הסביבה, 2. הרחבת קשת המצבים שניתן להסדיר בכלי המשב"ל, 3. היבטים פרקטיים של שיפור אמצעי אכיפת הנורמות, 4. צורך בהכרה בחשיבות האינטרס הסביבתי (שפת זכויות האדם).

★ במאזן הכולל, היתרונות שבתיעול עולים בהרבה על החסרונות.

זכויות אדם במשב"ל הוכרו החל משנת 1945 (מגילת האומות המאוחדות) והלאה (1948 – ההכרזה האוניברסלית של העצרת הכללית של האומות המאוחדות בדבר זכויות האדם; שנות 1950 – חתימת אמנות בינ"ל, גלובליות ואזוריות להתחייבות להגן על זכויות במקביל למנגנוני אכיפה).

זכויות האדם במשב"ל התפתחו ב-3 דורות של הופעה: זכויות אזרחיות ומדיניות ← זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות ← זכויות קבוצתיות. במקביל, תפיסה של הגברת ההגנה הבינ"ל על הסביבה.

הדמיון בין שני הענפים המשפטיים:

1. **זיהום חוצה גבולות** - גרימת נזק או פגיעה בזכויות בינ"ל בסיסיות
2. חקיקה המעגנת זכויות אדם (כמו זכות לגישה למי שתייה) עשויה להיפגע מפגיעה בסטנדרט סביבתי (זיהום מים)
3. **מטילים מגבלות על פעילות המדינה** בשטחה שלה = חריגה מעקרון המשב"ל לעניין ריבונות

ביקורת: השפעה כלל עולמית בעניינים סביבתיים (למשל יבוש ים המלח ע"י ישראל או ירדן כנכס מורשת עולמי), ולכן לא ניתן לאפשר למדינה לנהוג כראות עיניה.

4. **בסיס מוסרי** – שני התחומים מושפעים מאוד מעמדות ערכיות ושיקולי מוסר כלליים, בניגוד לרוב תחומי המשב"ל הנובעות משיקולי תועלתנות.

ביקורת: התחומים אינם רק מוסריים אלא גם תועלתניים.

השילוב בין הענפים הגנה על אינטרסים סביבתיים מכוח זכויות אדם מוכרות – מכאן שני מסלולים שהמשפט הישראלי יכול לעשות שימוש בזכויות אדם לשם הגנה על הסביבה:

1. אופציה שמוזכרת במאמר, המשפט הישראלי יכול לקלטות נורמות של המשב"ל ההסכמי והמנהגי המכירים בזיקה בין זכויות אדם להגנ"ס. ע"מ 28
2. **הגנה על אינטרסים סביבתיים מכוח זכויות אדם מוכרות:** פיתוח פרשני של זכויות אדם קיימות מתוך הדין הישראלי הקיים

ואף הכרה בזכות עצמאית לאיכות סביבה. מהלך כזה ראוי ומתבקש לאור הדין הקיים בישראל – בו לעיתים תכופות אינטרסים חברתיים של קבוצות נדחקים לטובת זכויות קלאסיות המגינות על אינטרס הפרטים.

1. פרשנות של זכויות אדם מהותיות במשב"ל שכוללים הגנה על ערכים ואינטרסים סביבתיים:
כדי לדון בקשר בין זכויות להגנ"ס, צריך 2 דברים:

1. להגדיר טוב יותר את האינטרקציה בין צרכי הסביבה לבין רווחת האדם.
2. לנסות לאתר זכויות קיימות שעשויות לחול בבעיות שהן גם סביבתיות+אנושיות
- a. ראשית בחינת זכויות בעלות אופי מהותי = המגינות במישרין על רווחת האדם

◀ **הזכות לחיים** – פגיעה בסביבה פוגעת ביכולת לחיות חיים ראויים. (לדוגמה עניין **פרגואי** ופרשנות מרחיבה ל**ס' 6** לאמנת זכויות האדם החברתיות והפוליטיות)

◀ **הזכות לקניין** - פירוט בחומרי קריאה

◀ **הזכות לבריאות** – **ס' 12** לאמנת הזכויות הכלכליות, חברתיות ותרבותיות – חובה לספק תנאים סביבתיים ראויים.

◀ **הזכות לפרטיות** (ע"מ 7) – עניין **לופז**; **פרגואי**; **ס' 8** לאמנה האירופית לזכויות אדם. המפגעים מהווים מערבות בלתי ראויה בחיי האדם ובביתו ובחיק משפחתו.

◀ **הזכות לרמת חיים נאותה** – **ס' 11** לאמנת זכויות האדם החברתיות והפוליטיות ICSECR; חו"ד של ועדת זכויות האדם – הזכות לרמת חיים נאותה כוללת את הזכות לדיור נאות, שכולל מחיה בתנאים סביבתיים ראויים (לפי שני זהו זכות יחסית שתלויה בפרשנות המושג בכל מדינה, מקובל להבינה כבעלת גרעין קשה מינימלי ולכן נדרשת להגנ"ס)

2. פרשנות של זכויות אדם פרוצדורליות / דינויות: מגינות על הדרכים להביטח את כיבוד הזכויות המהותיות

זכויות אלו לא מגנות במישרין על אינטרס חברתי אלא שבאמצעות השימוש בהן מובטח ייצוג מירבי של האינטרסים השונים במסגרת תהליכי קבלת החלטות מדיניים ובינ"ל. חשיבות הזכויות הפרוצדורליות לעיצוב מדיניות בהקשר של הגנ"ס וזכויות

a. **ייצוג האינטרס הסביבתי** - זכות הגישה לערכאות, חלק מקבלת החלטות. "לבחור ולהיבחר, לקחת חלק בחיים הציבוריים, להליך הוגן, לחופש ההתאגדות – ארגוני סביבה, חופש מידע ולהשתתף בתהליכי קבלת החלטות" (פירוט בע"מ 27).

מאפשר תקיפה של חקיקה / פעולה מנהלית, שאינן מגנות כראוי על צרכי הסביבה תחייב, בהתנגשות בין צרכים אנושיים "מסורתיים" לצרכים סביבתיים, איזון נאות בין "זכויות אדם מסורתיות" (קניין) לבין הזכות לאיכות סביבה נאותה, מבלי שנטל ההוכחה יהא תמיד על מייצגי האינטרס הסביבתי **הקושי** בגישה בתחום הסביבה: האינטרס הסביבתי הוא לא חזק מספיק מול אינטרסים אחרים העומדים מולו, הגורם שמגן על האינטרס הסביבתי עשוי שלא לייצג אותו בפועל.

הפתרון: יצירת מנגנונים המבטיחים זאת (דרישת תסקיר, מתן מושב לארגוני סביבה בוועדות, מגמת עלייה בהשתתפות של ארגונים סביבתיים בוועדות אקלים (משקיפים- מביעים עמדה אך לא מצביעים)).

1. הדווחת המיוחדת של תת-נציבות האומות המאוחדות לקידום והגנה על זכויות אדם (1994) – קריאה להכיר בזכות לקבל מידע סביבתי, חופש ביטוי, חינוך סביבתי, שיתוף בתהליכי החלטות, חופש ההתאגדות לקידום צרכי הסביבה, זכות לסעד שיפוטי ומנהלי אפקטיבי עקב נזק או חשש לנזק סביבתי.

2. פסיקת ביה"ד האירופי לזכויות אדם מעידה שניתן לתעל זכויות פרוצדורליות לצרכי הגנ"ס:

3. 1Balmer-Schafroth v. Switzerland (1998) – עתירה בערכאה מנהלית נגד סיכון בפעילות תחנת כוח גרעינית, ביה"ד קבע כי בנסיבות העניין אין פגיעה בזכות אדם בשל ריחוק סיבתי בין הפעולה לבין שלומם הפיסי, ואילו היה מוכח קשר ביה"ד היה נוטה לקבוע שהופרה זכותם להליך נאות בשל היעדר זכות ערעור לביהמ"ש.

4. **Zander v. Sweden (1993)**: תושבים מתגוררים בסמוך למטמנה הפועלת ברישיון מ-1966, במהלך ביקורת תקופתית ב-1979 נמצא במטמנה ציאניד, ולאחר בדיקת מי התהום סביבה מתגלה כי המים מורעלים בחומר – ובפועל התושבים (ובהם התובעים הזוג זאנדר) קיבלו מי ציאניד. לכן, הרשות המקומית מתחילה לספק להם מים (חלופיים?) באופן קבוע.

ב-1984, המשרד האחראי על בטיחות ומזון בממשלת שוודיה, משנה את התקן המותר לציאניד מינימלי במים ל-10X משהיה, ובהתאם לכך הרשות המקומית קובעת כי המים תקינים ומפסיקה לספק מים לתושבים.

ב-1986 המטמנה מגישה בקשת חידוש רישיון, זאנדר'ס ביקשו כתנאי לחידוש חיוב המפעילים באספקת מים חלופיים, בקשתם נדחתה ומונפק רישיון הקובע ביצוע בדיקות מים תקופתיות מתחת למטמנה – וככל שיתברר שרמת הציאניד עולה על המותר המפעילים יספקו מים לתושבים – מתוקף עיקרון הזהירות.

זאנדר'ס טוענים כי מטעם עיקרון הזהירות – יש לנקוט בסטנדרט של זהירות, גם ללא התחשבות בבדיקות התקופתיות, מחשש כי עד קבלת תוצאות הבדיקה הם יצרכו מים רעילים. הטענה נדחתה, ועדת ערר דחתה את בקשתם (ללא אפשרות ערעור עליה דאז).

פנו ל**ועדת זכויות האדם של האיחוד האירופי** –

זאנדר'ס – טענו להפרת **ס' 16(1)** לאמנה האירופית לזכויות אדם, בתביעת זכויות וחובות אזרחיות או רישומים פליליים, לאדם יש זכות להישמע בפני טריבונל באופן אובייקטיבי; בעוד הועדה שמעניקה רישיונות היא לא גוף שיפוט עצמאי ונטול פניות ולכן זכותם הופרה.

ועדת האו"ם – מסכימה שלא התקיים דיון בפני גוף אובייקטיבי = שוודיה הפרה את האמנה.

שוודיה – אין זכות אזרחית שהופרה, הס' נוגע לסוג הדיון במקרה של זכויות (כמו הזכות לחיים) אך במקרה הנ"ל מדובר על הליך למתן רישיון למפעל, מבקשת לערער בפני ביה"ד לזכויות האדם.

ביה"ד – אף שהדיון במקורו נוגע לרישיון, בפועל הדיון גם סביב זכות קניינית אזרחית ולביה"ד סמכות לדון בה, בהמשך לכך נקבע שלא הוענקה להם האפשרות לדון בפני רשות שיפוטית עצמאית ובלתי תלויה = ס' 6(1) הופר, נקבעו פיצויים.

הגמשה של זכויות אדם וזכויות פרוצדורליות – קיימת גם בדין המדיני (הודו לעניין הזכות לחיים ובריאות כמחייבת הגנה מזיהום סביבתי; פיליפינים העליון לעניין פירוש זכות העמידה בעתירה ייצוגית כמאפשר עתירה נגד רישיון כריתת יערות בשם דורות העתיד).

3. יצירת זכות אדם סביבתית חדשה:

הדיון המשפטי הסביבתי מתחיל בצורה מהותית רק בשנת 1972, ולכן באמנות שקדמו לתקופה זו לא הזכירו זכויות סביבתיות.

האמנה האפריקאית לזכויות אדם (1981) - ס' 24 לכל האנשים יש את הזכות לסביבה נאותה לשם התפתחותם

פרוטוקול סן סלבדור לאמנה האמריקאית לזכויות אדם - ס' 11 לכל אדם יש את הזכות לחיות בסביבה ראויה בריאותית, ועל המדינה מוטלת חובה לפעול לקדם את ההגנה, השימור והשיפור של הסביבה. זה בעולם המשב"ל הסעיף הכי חזק ומפורש באמנה העוסק בזכות לסביבה ראויה. לא נדרשת פרשנות, אין אמירה נורמטיבית אלא חובת עשה.

בפועל כיום אין זכות כזו במשב"ל המנהגי, והאמנות הן אזוריות. ייתכן ותוכר בעתיד – ככל ומדינות רבות יותר יאמצו בחקיקה / חוקות הכרה בזכות לסביבה, וככל שההכרה תתרחב במשפט הפנימי (מסה קריטית של מדינות המכירות בזכות = אימוץ "מלמטה למעלה" של המנהג במשב"ל).

היררכיית מוסדות התו"ב בישראל:

פס"ד אדם טבע ודין נ' רה"מ ושר התשתיות: הוועדה לתשתיות לאומיות שהוקמה לראשונה בחוק ההסדרים. גוף תכנוני כחלק ממערכת התו"ב. תפקידה – הסדרת שימושי הקרקע במדינה, מהרמה הארצית (הקמה והרחבת יישובים ותשתיות ארציות ואזוריות) ועד למקומית (זכויות בנייה ומאפייני בינוי במגרשים קונקרטיים). הקימו ועדה מיוחדת שהיא כמו מועצה ארצית והיא **ועדה לתשתיות לאומיות**. ההרכב שלה שונה בכך שאין בה נציג ארגון סביבתי אלא יועץ סביבתי והליכים שנועדו לצמצם את הפגיעה בסביבה מצומצמים יחסית לוועדות אחרות.

אדם טבע ודין נקטו בגישת תקיפת החוק לפי חוק היסוד, הוכחת אי הלימתו לחוק יסוד. לטענתם, חו"י כבה"א כולל הגנה על סביבה ראויה: חו"י כבה"א מגן על כבה"א, אנשים לא יכולים לחיות בכבוד בסביבה מזוהמת ולכן ההגנה על כבה"א כוללת בחו"י הגנה על סביבה ראויה. ההקמה של הוועדה הזו לא עומדת בתנאי פסקת ההגבלה והיא פוגעת בזכות היסוד לסביבה ראויה ולכן צריך לפסול את מרכיבי החוק שכרגע כפי שהם פוגעים בזכות.

הקמת הוועדה לא עומדת בתנאי פסקת ההגבלה ולפיכך פוגעת בזכות היסוד לסביבה ראויה ויש לפסול את הפוגע – כי הוועדה התכנונית אינה מעניקה הגנה מספקת לסביבה, והדבר עלול לפגוע בסביבה, **בשני נימוקים:**

1. **היעדר נציג ארגון הסביבה** - משתיק את קול הרשויות המקומיות. בנוסף, הוועדה הזו מקבלת פטורים רבים בדרך, להבדיל מרוב הוועדות האחרות. זהו גוף מאוד חזק ומאוד ייחודי שמחליש מאוד את ייצוג הרשויות המקומיות.

2. חוק התכנון והבנייה קובע כי בקביעת פרויקט סביבתי חשוב יש להכין **תזכיר סביבתי** שמראה את הפגיעה האפשרית לסביבה מן הפיתוח ולהציע חלופות כיצד לא להזיק במידה רבה לסביבה. לרוב משרד הגנ"ס הוא הגורם המנחה אולם כאן מדובר ביועץ סביבתי שאף אינו עובד מדינה.

a. למשל מכרה פוספטים ליד ערד – לאחר התזכיר הסביבתי גילו שזיהום האוויר מאוד יעלה בערד שנחשבת מקום בעל אוויר נקי מאוד. בדרך כלל כשעושים תזכיר סביבתי מי שמנחה אותי על כך הוא המשרד להגנת הסביבה שאומר במה עלייך להתחשב. אבל, בות"ל זה לא עובד כך, אלא הם מעסיקים יועץ סביבתי שאומר מהו הנזק לסביבה, שאפילו אינו עובד מדינה.

טענה חקיקתית: הליך העבודה בוועדה פסול מפני שקבעו שיהיה יועץ סביבתי בוועדה והזמן שהקציבו לו להכין תסקיר סביבתי הוא קצר מידי. ההליך לא מאפשר הסקת מסקנות ראויה של החומרים והגשת התנגדויות בזמן ולא מגן על הסביבה. הפגיעה אינה עומדת במבחני פסקת ההגבלה (ס' 8 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו), בהיותן סותרות את ערכי המדינה כיהודית ודמוקרטית, נועדו לתכלית שאינה ראויה, והפגיעה אינה מידתית. ההגנה על הסביבה היא רק על סביבה מינימאלית שלא ניתן להתקיים בה.

האם יש זכות חוקתית לסביבה ראויה **השופט ברק:**

1. האדם תלוי בסביבה כדי להתקיים (**יובל שני**).

2. איכות החיים נגזרת מאיכות הסביבה, לכן חשוב לשמור על הסביבה (**פס"ד פרגואוי נ' קסרס**). כלומר, סביבה היא ערך חברתי ראוי.

a. עם זאת, השמירה על הסביבה היא לא האינטרס היחיד החשוב בחברה- ישנם אינטרסים חשובים אחרים שעומדים בסתירה להגנה על הסביבה (סלילת כבישים, ייצור מוצרים וכו' לשם הזכות לחיים, כבוד ורווחה).

3. המשפט המשווה והמשפט הבינלאומי כוללים נורמות הגנה על הסביבה. צורך בשת"פ של המדינות.

4. בישראל יש מערכת מקיפה של דינים העוסקים בהגנה על הסביבה. אז קיימת הגנה חוקתית, אשר נגזרת מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו המגן על

כבוד האדם = פגיעה בסביבה באופן שפוגעת במינימום הקיום האנושי (קיום בכבוד) אסורה כאשר מאוד חריפות. אולם, אין זכות חוקתית לסביבה ראויה.

השופט דורנר: בפועל, הזכות לסביבה ראויה כוללת זכויות ואינטרסים בחשיבות משתנה, שכן נזקים לסביבה כשלעצמם ברמות שונות – איכות חיים, נוף, השמדת מינים, פגיעה בבריאות ובחיים (צ'רנוביל) – ולכן "הזכות לסביבה ראויה" אינה בעלת משמעות מכרעת לכותרתה אלא יש לבחון את הטעמים העומדים ביסוד הזכויות והאינטרסים המסוימים המוגנים תחתיה, ולפיכך לקבוע את היקף ההגנה החוקתית הניתנת. למרות זאת, האינטרס הציבורי הכבד לסביבה ראויה שהוא בינ"ל, מבוסס על זכויות אדם ואינטרסים ציבוריים הזוכים להגנה חזקה בדין ובפסיקה הישראלית – מספיק ליצירת חזקה שלפיה יתפרשו דינים, ככל שהדבר ניתן, כתואמים את הזכויות והאינטרסים בדבר סביבה ראויה. ההגנה הבינ"ל על הסביבה (אמנות וישראל כחברה בהן) – דורשת יישום של כלל הפרשנות לפיו חזקה כי קיימת התאמה בין חוקי המדינה לנורמות המשב"ל, חזקת ההתאמה הפרשנית

מערכת התכנון מורכבת מ-3 דרגות כך שלא ניתן לסתור החלטה של דרגה גבוהה:

וועדה	מערך סטטוטורי	מערך תכנוני-תפעולי
	ממשלת ישראל - מוסד התכנון העליון, בסמכותה לאשר את תכניות המתאר הארציות, עליהן המועצה הארצית ממליצה	
ארצית	המועצה הארצית לתו"ב (תכנון קרקעות המדינה)	מטה מנהל התכנון - החוק העליון במדינה מבחינת תכנון.
מחוזית	6 ועדות מחוזיות לתו"ב (יישום תכניות מתאר ארציות); וועדות ערר מחוזיות	לשכות התכנון המחוזיות הועדה המחוזית לא יכולה לשנות את תוכנית המתאר (כמו חוק) את יכולה לקבוע לגבי כבישים באיזורה.
מקומית	ועדות מקומיות לתו"ב (מקבלת ומיישמת הנחיות מהמחוזיות); רשויות רישוי מקומיות	יחידות הנדסה ברשויות מקומיות יכולים לקבוע איך יעמדו הבניינים ויאלו כבישים יעברו.

מבנה וועדות "דמוקרטי" - 19 חברים מתוכם 12 נציגי ממשלה, 5 נציגי רשויות מקומיות, נציג אגודת המהנדסים, נציג ארגונים סביבתיים (מונע מהחתול לשמור על השמנת). לצד הוועדות פועלים גופים מייעצים (כמו יחידות הנדסה).

לענות על אחת מהשתיים הבאות: 1. מה מרכיבי הכלל שנקבע בבוררות בעניין 2. Trail Smelter? האם איסור הפגיעה הוא משפט מנהגי? אם כן, היכן נקבע כך, אם לא, היכן נקבע כך?

The no harm Rule = האיסור לגרום נזק סביבתי למדינה אחרת

מקור הכלל: נגזרת של הכלל לפיו למדינה אסור לפגוע בריבונות של מדינה אחרת, מתוך בוררות Trail Smelter.

בוררות Trail Smelter בין ארה"ב לקנדה: בקנדה יש מפעל מצליח מאוד להיתוך מתכות, אחד המזהמים שנפלטים בתהליך הוא גופרית דו חמצנית שגורמת לגשם חומצי שפוגע בסביבה ובדגה, בנוסף למשמעויות הבריאותיות של הגזים הללו. לתושבי העיירה Trail לא אכפת מכך כי הרוח היא דרומית והיא נושאת את האדים לארה"ב. ארה"ב וקנדה חותמות על הסכם לפתירת הסכסוך בבוררות. בשנת 1941 התפרסם פסק הדין של הריבונות בו נקבעו מספר ממצאים:

1. כור ההיתוך גורם נזק לתובעים בארה"ב
2. החברה שמפעילה את כור ההיתוך יצרה שיפורים טכנולוגיים בשנת 1937 כדי להפחית את זיהום האוויר הנפלט, ולכן מאז אין נזקים יותר לארה"ב.
3. אך על הנזקים שנגרמו עד 1937 על החברה המפעילה הנתבעת לשלם לנתבעים.

נקבע כי לאף מדינה אין זכות להשתמש בשטחה בדרך שתפגע במדינה אחרת ע"י פליטת אדים, באופן שיגרום להשלכות חמורות. מבוסס על פרשנות רחבה של no harm rule.

הכלל מורכב משני חלקים:

1. למקרה יש השלכות חמורות (פגיעה משמעותית)
2. יש לכך הוכחות משכנעות (הפגיעה היא אמיתית, קש"ס חזק)

פסק הדין אינו מייצר חובה תקדימית, הוא נקבע בין שני הצדדים על פי הסכם בוררות ספציפי בין הצדדים, אי אפשר להטיל על מדינה אחרת שום חובה מכוח פסק הדין הזה. ניתן בפסיקה אחרת ללא קשר להשתמש בפרשנות רחבה זו של הכלל.

לפיכך, ביה"ד מצא כי ההחלטות הנ"ל, שנלקחו כמכלול, מהוות בסיס הולם למסקנותיו, דהיינו, שלפי עקרונות המשפט הבינלאומי, כמו גם של דיני ארצות הברית, לאף מדינה אין את הזכות להשתמש או להתיר שימוש בשטחה באופן שיגרום פגיעה מאדים בשטח אחר או בשטחו של אחר או בנכסים או בני אדם בו, כאשר למקרה יש תוצאה חמורה והפגיעה נקבעה על ידי ברור ומשכנע.

פעילות מדינית:

בריטניה נ' אלבניה - עניין תעלת קורפו Case ICJ Reports 1949 (בחירות): לאחר מלחמת העולם השנייה העולם התחלק לגוש הסובייטי והגוש המערבי, רוסיה לא שחררה את השטחים שכבשה במסגרת המלחמה והם הופכים להיות חלק מברית המועצות. אין סכסוך בין הגושים אבל יש אידיאולוגיות מתחרות שמביאות לקיטוב ולמלחמה הקרה. ב-1946 כמה ספינות בריטיות חצו את תעלת קורפו שהיא אזור ימי צר בין אלבניה ויוון (יוון בצד המערבי ואלבניה בציד הסובייטי). כשהספינות חולפות במים נפתחת עליהן אש מצד אלבניה, יש חילופי אש בין הספינות לבין מי שירה עליהן מקו החוף, מדובר במים בינלאומיים וכניראה שהספינות חדרו למים הטריטוריאליים ולכן פתחו עליהם באש- יש על כך ויכוח. הצי הבריטי כמה ימים לאחר מכן עבר במים הללו שוב, נתקלו במוקשים ימיים 441 נהרגו. בריטניה הגישה תביעה נגד אלבניה לבית הדין הבינלאומי.

אלבניה טענה שמי שהניח את המוקשים היא יוון בזמן מלחמת העולם השנייה. אמנם אלבניה ידעה שהיו מוקשים שיוון הניחה, אך לא ידעה שהצי הבריטי יעברו בשטח, ואם הבריטים היו מודיעים על כוונת המעבר מראש, היו מזהירים אותם מפני המוקשים ולכן טוענת אלבניה שאין לה כל חובה להתריע את בריטניה.

בית הדין דוחה את הניסיון להגביל את האחריות לידיעה מפורשת! שכן יש חובה להתריע על קיום של שדה מוקשים בפני כל כלי שיט, והחובה מבוססת על עקרונות כלליים ומוכרים היטב במשפט הבינלאומי:

1. שיקולים יסודיים של אנושיות- צריך להתחשב באחר

2. עקרון חופש התקשורת הימית

3. העיקרון הידוע שלכל מדינה יש מחויבות לא לאפשר במודע לעשות שימוש בטריטוריה שלה באופן שנוגד את הזכויות של מדינות אחרות.

בית הדין מכיר בחובה של מדינות לא לגרום נזק למדינות אחרות ולפעול אקטיבית למנוע נזק גם כאשר הסכנה לא נוצרה על ידן. אמירה יחסית חלשה! יישום למקרים אחרים – בעיקרון אלבניה כן הכירה בחובת הזהירות כשאמרה שאם הייתה יודעת שיבואו הייתה מזהירה, אז מדינה פוגעת אחרת יכולה לטעון:

(1) שאין עליה חובה כי היא לא הכירה בחובה הזו מעולם

(2) שאין וודאות לגבי היקף החובה, לא צריך להסתובב ולהזהיר כל היום

הצהרת שטוקהולם של ועידת האומות המאוחדות על הסביבה האנושית (1972), **עקרון 21** – עוסק בזכות הריבונית לנצל משאבים לצד האחריות לוודא שפעולות

בשטחן הריבוני של מדינות/ פעולות בשליטתן, לא גורמות לנזק לסביבה מדינות אחרות או לאזורים מעבר לשיפוט לאומי. החידושים:

1. הרחבה מעבר לסכסוך בין מדינות לשטחים שאינם בשיפוט לאומי – אטמוספירה, אוקיינוסים ואנטרקטיקה

2. צריכים לוודא שאין נזק = אחריות שמוטלת על מדינות

אמירה סביבתית לחלוטין – מחד ניצול משאבים מנגד שמירה מנזק.

הצהרת ריו על סביבה ופיתוח (1992), **עקרון 6** –

למדינות יש, בהתאם לאמנה של האומות המאוחדות ולעקרונות המשפט הבינלאומי, הזכות הריבונית לנצל את משאביהן שלהן בהתאם למדיניות הסביבתית והפיתוח שלהן, והאחריות לוודא שפעילויות בתחום השיפוט או בשליטתן לא לגרום נזק לסביבה של מדינות אחרות או של אזורים מעבר לגבולות השיפוט הלאומי.

הקמת UNFCC (**אמנת המסגרת לאו"ם בנושא שינויי אקלים**) (נחתם גם כן במסגרת ריו 1992) –

בפסקת ההקדמה חוזרים על כלל **no harm rule** ויש מעמד משפטי לכלל. עולה השאלה כיצד מפרשים את הכלל ומה כוחו המשפטי -

פרשנות הכלל ותוקף משפטי:

פעילות מדינית: **חו"ד מייצעת – חוקיות האיום או השימוש בנשק גרעיני, 8 ביולי 1996, ICJ** – במהלך השנים ארה"ב ומדינות נוספות ביצעו ניסויים גרעיניים באוקיינוס השקט, להם השפעות על סביבת האיים ובריאות תושביהם = כוונות רדיואקטיביות וקריסה של מערכות. לתושבי האיים נמאס מהפגיעות הללו, ולאחר שהמנדט האמריקאי נגמר בהן בשנת 1994, נמאס להן להיות מגרש משחקים של המעצמות, והעצרת הכללית של האו"ם מעבירה החלטה במסגרתה מבקשת מביה"ד בהאג להוציא חוות דעת מייצעת לגבי השימוש בגרעין.

ביה"ד בהאג מפרסם את חוות הדעת בשנת 1996 וקובע שאין כלל בינלאומי שאוסר על שימוש בנשק גרעיני, אך נשק גרעיני הוא נשק לכל דבר ולכן השימוש בו צריך לקרות לפי דיני המלחמה = רק הגנתי, פרופרציונלי, אסור שיהיה בלתי מובחן וכו'.

בנוסף, קבע כי עקרון המידתיות אינו יכול כשלעצמו לשלול שימוש בנשק גרעיני להגנה עצמית בכל הנסיבות.

מכיר בחובת המדינות בדין המנהגי הבינלאומי הסביבתי לא לפגוע בסביבה של מדינות אחרות. יש לחוות הדעת מעמד כמו של פסק דין = כלל במשפט הבינלאומי המנהגי שאוסר על פגיעה בשטח של מדינה אחרת או בשטחים מעבר לתחום שיפוט לאומי.

בטרייל סמלטר הייתה פעילות של מפעלים פרטיים! ובפרשת קורפו ועניין הגרעין הייתה פעילות של מדינות.

"ביהמ"ש מכיר בכך שהסביבה נתונה לאיום יומיומי ושהשימוש בנשק גרעיני עלול להוות קטסטרופה עבור הסביבה. ביהמ"ש גם מכיר בכך שהסביבה אינה הפשטה אלא מייצגת את מרחב המחיה, איכות החיים ועצם בריאותם של בני האדם, לרבות דורות שטרם נולדו. קיומה של החובה הכללית של מדינות להבטיח שפעילויות בתחום השיפוט והשליטה שלהן מכבדות את הסביבה של מדינות אחרות או של אזורים שאינם בשליטה לאומית היא כעת חלק מהקורפוס של המשפט הבינלאומי המתייחס לאיכות הסביבה."

פעילות פרטית או מדינית:

אמנת הים (אמנת האומות המאוחדות למשפט הים): האמנה מגדירה את המשפט הימי הבינ"ל, גם מדינות שלא חתמו על האמנה (ארה"ב, ישראל) פועלות לפיה גם ביחס לכללים שנוגעים למדינות אחרות. מסדירה יחסים בין מדינות בנוגע לים, זכויות בים, פעילויות בים, ניהול הים וכו'.

ס' 139 קובע כי למדינות יש אחריות לוודא שפעולות המבוצעות בים שלהן, מטעמן או ע"י גופים פרטיים, יבוצעו בהתאם להוראות האמנה.

1. אותה אחיות חלה על ארגונים בינ"ל. מטיל אחריות על המדינה וגופים הנשלטים על ידה כמו מפעליה ואזרחיה.

2. מבלי לפגוע בכללי המשב"ל ובנספח III, ס' 22, נזק שנגרם עקב כישלון של מדינה צד או ארגון בינ"ל למלא אחריותם לפי חלק זה, יגרום לאחריות;

מדינות שהן צדדים או ארגונים בינ"ל הפועלים יחד יישאו באחריות ביחד ולחוד. עם זאת, מדינה צד לא תישא באחריות לנזק שנגרם עקב אי

עמידה בחלק זה ע"י אדם שהיא נתנה לו חסות לפי ס' 153, ס' 2(ב), אם המדינה שהיא צד נקטה בכל האמצעים הדרושים והמתאימים כדי

להבטיח אפקטיביות ציות לפי ס' 153, ס' 4, ונספח III, ס' 4, ס' 4.

הכלל מאוד דומה בניסוח לכלל בס' 6 לריו וס' 21 לטוקהולם והמבוא לאמנת האקלים = למדינה יש חובה לוודא שפעולות בשטח שלה תיעשה באופן ההולם את האמנה.

האמנה מקימה גוף שתפקידו להעניק למדינות היתרים לכריית מינרלים בים העמוק **International Seabud Authority**.

בשנת 2010 הגוף פנה **לטריבונל דיני הים ITLOS** שהוקם כדי לפתור סכסוכים בין צדדים לאמנה, ושאל

שאלת ISA	תשובת ITLOS
מהן החובות המשפטיות של צדדים לאמנה, בכל הקשור לפעילות המתבצעת באזור?	למדינה אין חובה להבטיח תוצאות או להגיע לתוצאות סביבתיות (בפועל מתרחשות תאונות). ההתמקדות היא באמצעים הנאותים, ועליה לייצר מנגנונים ראויים להבטחת התנהלות טובה – חוקים סביבתיים (חוק אוויר נקי למרות שבפועל מופר המדינה מקיימת

מהם גדרי האחריות?	את חלקה מבחינת נאותות ורגולציה), רגולציה ברמה הולמת ופיקוח; השקעת מאמצים; לוודא שפעולות לא פוגעות בסביבה (ניטור ושיתוף מידע עם מדינות אחרות).
בהנחה ויש חברה הכורה מינרלים בשטח מדינה, מהי אחריות המדינה מכוח האמנה לגבי הפעילות? (ישראל ואסדת תמר)	

הקושי: הטריבונול דן באמנה, מתייחס לכללים שקבועים באמנה הספציפית הזו, ולא לעניינים סביבתיים = אך אם נבחן את הנוסח שקבע ה-ICJ בחוות הדעת המייעצת לעניין הגרעין, זה ממש אותו נוסח = **האחריות להבטיח שהפעולות לא יפגעו.**

★ לכן המסקנה בדיני הסביבה בכלל היא שהכלל no-harm rule יחול גם על גופים פרטיים באחריות due diligence = אחריות נאותות ולא תוצאה.

היקף חובת האחריות ע"פ ה-ICJ

ביה"ד הבינ"ל למשפט הים, אחריות וחובות של מדינות ביחס לפעילויות באזור (חוות דעת מייעצת) [2011], דוחות ITLOS 10, 41

- 108.** "אחריות להבטיח" מצביעה על חובה של המדינה הנותנת לפי החוק הבינ"ל. היא קובעת מנגנון שבאמצעותו כללי האמנה הנוגעים לפעילות באזור, ע"א היותם אמנה החוק ובכך מחייב רק את נושאי המשפט הבינ"ל שקיבלו אותם, נכנסים לתוקף עבור קבלנים ממומנים אשר מוצאים את הבסיס המשפטי שלהם במשפט הפנימי. מנגנון זה מורכב מיצירת חובות שעל מדינות שהן צדדים למלא על ידי הפעלת כוחן על ישויות של אזרחותן ובשליטתן.
- 109.** כפי שנראה ביתר פירוט בתשובה לשאלה 2, הפרה של חובה זו גוררת "אחריות". עם זאת, לא כל הפרה של התחייבות ע"י קבלן ממומן מעוררת באופן אוטומטי את אחריותה של המדינה הנותנת. אחריות כזו מוגבלת לאי-עמידה של המדינה בהתחייבותה "להבטיח" עמידה ע"י הקבלן הממומן.
- 110.** חובת המדינה הנותנת "להבטיח" אינה חובה להשיג, בכל מקרה ומקרה, את התוצאה שהקבלן הממומן יעמוד בהתחייבויות האמורות. במקום זאת, זוהי חובה להפעיל אמצעים הולמים, את מיטב המאמצים, לעשות את המקסימום, כדי להשיג תוצאה זו. כדי להשתמש בטרמינולוגיה הקיימת במשפ"ל, חובה זו עשויה להיות מאופיינת כחובה "של התנהגות" ולא "של תוצאה", וכחובת "גילוי נאות".

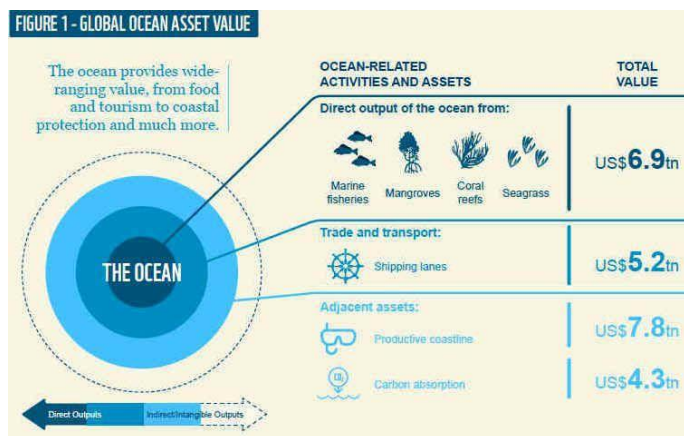
הסביבה הימית ומקורות מים חוצי גבולות

מרבית כדו"א מורכב ממים (כ 71%) המהווים חלק ממהלכם התקין של החיים.

האוקיינוס מהווה מערכת אקולוגית אחת - לא ניתן באמת לעשות הפרדה מאחר והכל מחובר במים - הכל אוקיינוס אחד גדול ובו יש חלקות אדמה. נראה את הפגיעה בכולו.

דיוויד האנטר ואח' "משפט ומדיניות סביבתית בינ"ל", עמ' 740-751:

חשיבות האוקיינוס:

- ❖ מייצר כחצי אם לא יותר מהחמצן מהצחים שיש בו. בעיקר ע"י פוטופלנקטון - אצות הצפות בים העושות גם הן את תהליך הפוטוסינתזה.
- ❖ מהווה **בסיס קיומי למזון וכלכלה** - אנשים רבים מבסיים את פרנסתם מהים **שירותים** כ 5% מהכלכלה העולמית 2.5T.
- ❖ מעריכים כי מקבלים מהים בסך 24T בשנה.
  - ◇ צמחי מנגרובז mangroves עוצרים את הכוח של הגלים - מונע נזקים מהצפות בחינם.
  - ◇ סחר עולמי - מגיע מנתיבי שיט
  - ◇ אנרגיה
  - ◇ תרופות

אתגרים סביבתיים מעשה אדם:

טרגדיה של נחלת הכלל - השם מגיע ממאמר של **הארדינג** משנות ה 60 המסביר מדוע משאבים משותפים נוטים לקרוס. דוג' - רועים, משבר האקלים. כל אחד רואה רק את האינטרס שלו ודואג לעצמו.

1. **דיג יתר:** מאז 1950 כמות הדגה המופקת גדלה פי 4 וכך גם הביקוש גדל בכל שנה.
  - ◀ כשליש מהדגים שמגיעים בפועל ליבשה מיועדים **לחקלאות** (דישון והאכלה).
  - ◀ ממשלות רבות העניקו סובסידיות לדייגים כך שיכלו לפתח ולרכוש את הספינות ענק ושיטות הדיג הללו - גרימה להרס, ניצול מלא או קריסה. מחסור בדגים.
- ◆ 87% נמצאים בניצול מלא או קריסה לפי ארגון הדיג העולמי.
- ◆ 90% מהדגים באוקיינוס נמצאים ליד היבשה במים רדודים יותר, שם נמצאת הקריסה בעיקר.

השפעות המחסור (סרטון):

1. **קריסה אקולוגית** (זנים) – קריסת דגה באזור מסוימת מתאפיינת בהיעלמות ראשונית של דגים גדולים ולאחר מכן של דגים קטנים יותר. הבעיה היא, שדגים גדולים הם עמידים ומשריצים יותר, ולכן היעלמותם מובילה לירידה ביכולת ההתחדשות של מרבץ הדגה עד לקריסה. בפועל, כשמשאב קורס עוברים לדגים חדשים.
2. **קריסה אנושית** – פגיעה קהילות מבוססות תעשיית הדיג, צריך לעבוד יותר קשה ע"מ לדוג, מדינות מסבסדות דייגים ומובילות לבניית כלי שיט עם יכולות דיג עצומות – רשתות הענק לדיג (בגודל 4 מגרשי כדורגל).
3. המערכות האקולוגיות מושפעות ממשבר האקלים.

2. **זיהום ים:** יש שני מקורות זיהומיים

1. **ימי (כלי שיט)** - בשל הסחר העולמי ספינות ענק חוצות אותו והן משליכות את הביוב, פסולת ולעיתים קרובות גם נפט, מי שמן וכו'.
  - a. שחרור של נפט או שמן לים אינה חוקית אולם מדובר בפרקטיקה מקובלת. המנועים של ספינות אלו באופן טבעי מנקז את החומרים - לפי החוקים ספינה בעלת אגן ניקוז מלא חייבת להיעזר בשירותי סילוק של המדינה בהם הם נמצאים ולסלק לשם את החומרים. לכן, לפני שמגיעות לנמל, משליכות הכל לים כדי לא לשלם כאשר מגיעים למים הטריטוריאליים של המדינה.
  - b. לא מדובר רק בפסולת, יש **הטלה מכוונת של דלק לים**. כדי לחסוך בכסף הספינות קונות דלק "מזוט" דלק זול יותר ומזהם יותר מאחר ואינו מזוקק. ניתן לראות שחלק גדול מהזיהום במפרץ חיפה נגרם מכך.
    - i. יש מדינות שאוסרות כניסה של ספינות המשמשות במזוט. פתרון - שמגיעים למדינה שאוסרת שופכים את המזוט לים ושמים דלק אחר. מחקר שנעשה באירופה מעריך כי מדובר בכ - 3000 ספינות בשנה.
    - ii. הזיהום בישראל לא מזמן - תיאוריה כי מדובר בהשלכה של מזוט בכניסה לנמל קפריסין.
  - c. **הטלת מי איזון** - הספינות לאחר שפוקרות את המלאי שלהן - שואבות מים מהאוקיינוס כדי לא להתהפך. המים שנפרקים ממערכת אקולוגית אחרת ומוציאה אותה בחזרה במקום אחר - **מינים פולשים**. דוג' צדפת זברה, נמלת האש, ציפורי מיינה.
2. **זיהום מהיבשה** - עיקר הזיהום מגיע מכאן
  - a. שפכים ופסולת (מפעלים)
  - b. דשנים, חומרי הדברה ותמלחות
  - c. מי נגר עלי - שמן מכבישים
  - d. **פלסטיק** - הפלסטיק מתעכל בחיות, מיקרו פלסטיק יכול לחדור ולעשות נזקים. בנוסף, כאשר הפלסטיק מתפרק שחרור חומרים מזיהומים. שימוש בחד"פ מאיץ את התהליך.
    - i. איי פלסטיק - "משוטט" מהים. גודלו של אי הפלסטיק הפסיפי כפול מגודלה של מדינת טקסס, 94% ממנו הוא מיקרו-פלסטיק, וקיים קושי בניקוי שלו
3. **זיהום הימי גורם ל"אזורי מוות"** בהם מרוב זיהום לא נותר בהם חמצן ואין בהם חיים. אלו בעבר היו מערכות אקולוגיות משגשגות. דשן לאצות.
  - a. **שינוי האקלים** - פליטת CO2 בערך שליש או חצי נקלט באוקיינוס. כך האוקיינוס מסייע להפחית את אפקט החממה מעל לפני הים.
    - a. מכך נוצר מצב של החמצת אוקיינוסים - הפחמן הדו חמצני נהפך לחומצה קרבונית שמוציאה מימן אשר גורם לחומציות מרובה - שינוי ב PH בשיעור של כ 30% מאז המהפכה התעשייתית. מעריכים עליה חדה מאוד במהלך המאה של 150%.
    - i. בעלי החיים המורכבים מסיידן מתכלים - צדפות. בהמשך גם עצמות פנימיות מסיידן.
  - b. **התחממות האוקיינוס** - ישנם יצורים שלא מצליחים להתקיים.
    - i. קיפודי הים בחופי ישראל
    - ii. הלבנת אלמוגים - מבססות כרבע מהחיים באוקיינוס.
  1. האלמוגים ה"חסינים" במפרץ אילת נראה כי עברו אדפטציה
  - iii. זרם הגולף - באוקיינוס יש זרמים בעקבות הבדלי לחצים, דחיסות של הים וטמפרטורה. מצב זה חשוב לקיום האנושי. זרם הגולף מזרים את המים בכל רחבי העולם ובזכותו הקיץ פחות חם והחורף פחות קר. בעבר סברו כי ייקחו 100 שנים עד שייפסק, אך בשנה האחרונה נמצא כי הוא כבר בהאטה.
  - iv. לוויתנים מתים נשטפים לחוף, ובגופות נמצאו כ"כ הרבה רעלנים עד שהם הוגדרו כפסולת מסוכנת.
  - v. "גאות ושפל אדומים" ופריחה פטופלנקטונית - מופיעים בקביעות בחופי ברזיל, סרי לנקה, יפן, ספרד וארה"ב - "חונקים" הרבה מהחיים בעקבותיהם.

משפט ימי בינלאומי

התפתחות המשפט הימי הבינלאומי

בעבר חוקי הים (קיימים עוד מלפני רומא העתיקה) הוכתבו ע"י עקרונות כלכליים וצבאיים להסדרת השימוש בים. מלבד דיג, היבטים סביבתיים לא תפסו מקום בחוקי הים (השפעה קטנה ומקומית). החוק המודרני מבוסס על מספר עקרונות:

1. **שליטה על טריטוריה ימית** - מדינות רוצות כמה שיותר ים לעצמן, רוצות לנכס.
  2. **חופש התנועה בים** - מדינות רוצות שלגבי הטריטוריות שאינן בשליטתן, יוכלו לעבור בהן ולדלות משאבים.
- ◆ **הרומאים** קבעו כלל משפטי והוא התפיסה של חופש התנועה הימית - קבעו שהים שייך לכולם. האימפריה הרומית הקיפה את כל הים התיכון. המקום היחיד שזה מסכן אותה זה באוקיינוס האטלנטי.
- ◆ הכלל לא מחזיק מעמד הרבה זמן, האימפריה הרומית קורסת והרעיון של חופש הימים נשאר בספרים ונשכח עד ימי הביניים - עד שב-1609 **גרמניה** בספרו מחדש את הכלל.

○ בכריכת הספר הוא לא כותב את שמו, אלא מפרסם את הספר בעילום שם, למה? כי זו תקופה של סחר קולוניאלי וישנן מעצמות ששולטות בסחר, והולנד המדינה ממנו היא הגיעה היא אינה כזו. מי שפתחה את הסחר הקולוניאליסטי בהודו היא פורטוגל והיא שלטה על המסחר הימי למזרח.

◆ התפיסה של **פורטוגל** המעצמה הימית הייתה שמי שמגלה נתיב ימי, כל המקומות שהנתיב מוביל אליהם שייך אליו = כך הגישה למזרח שייך לפורטוגל מעצם הבלעדיות! אך ההולנדים גם רוצים גישה לדרום מזרח אסיה כדי שיוכלו לסחור עמה, והם מחפשים צידוק משפטי לעשות זאת גרוטיוס המלומד המשפטי נשכר כדי לפתח תיאוריה משפטית שתבטל את הפסיקה של פורטוגל ותאפשר חופש ימי. גרוטיוס קובע:

1. טענת מדיניות: ככל שיהיה יותר חופש, יותר מדיניות ירוויחו.
2. טענה משפטית קניינית: הים הוא כמו אוויר שלא שייך. ולכן לכל מדינה יש זכות למעבר חופשי כל עוד המעבר הוא למטרות שלום. מדינה שהשקיעה בגילוי ויצירת נתיב ימי כן תזכה ליתרון, כי היא גם יוצרת קולוניות, אבל גם אם היו אמיצים ושלחו ספינה, זה שהצליחו לא הופך אותם לבעלי קניין בים.

לטענות של גרוטיוס יש יתרונות וחסרונות:

1. **יתרון סחר ימי**- מדינות יוכלו למכור ולסחור בשוק.
  2. **ניהול משאבים ימיים**- תיאוריה בעייתית, מייצרים בעיה של קניין משותף! הדגים הם שלי לא כי אני מעצמה ששולטת, אלא כי דגתי אותם = מתכון נפלא לטרגדיית הקניין המשותף. באותו זמן אין מספיק טכנולוגיות למיצוי המשאבים אז האתגר פחות היה מדיניות.
- התיאוריה של גרוטיוס נדחת ע"י המעצמות = בריטניה, ספרד ופורטוגל, אך היא כן מאתגרת את התפיסה המשפטית ששולטת באותה עת. מדינות הבינו שהן צריכות לייצר הנמקה משפטית לטענות שלהן, והחליטו להיענות לאתגר. משפטנים מאותן מדינות ניסו לפתח תיאוריה שמסבירה למה הן צריכות לשלוט בים:
- ג'ון סלדן**: מלומד בריטי הציע תפיסה משפטית שעובדת לפי **רעיון קנייני של תיאוריות קנייניות מתוך רעיון התפיסה והעבודה = למדינות יש זכות לשלוט על הים** בהתאם ליכולתן לממש את הריבונות שלהן על הים.

- ◆ למדינה יש זכות לשלוט בכמות הים שהיא יכולה לסגור לעצמה באופן אפקטיבי ולמנוע מאחרות להיכנס.
- ◆ הזכות להפקיע כמה ים שהן יכולות לשלוט עליו מבחינה צבאית.

העמדה של סלדן באה לסתור את גרוטיוס ולהציע לו **אלטרנטיבה אשר מקנה כוח למעצמות אבל מעבר למקומות שלמעצמות יש שליטה עליהם, כן יש חופש תנועה ימי!** התיאוריה הזו מחד מתבססת והמעצמות מקבלות אותה, אך אין הגדרות ברורות ליכולת ההפקעה, הרי גם אי אפשר להציב חיילים בים וספינות לא נמצאות שם באופן קבוע. זה בעצם נותן למדינות לגיטימציה לטעון טענות מרחיקות לכת לגבי ריבונותן בים, ומי שלא מסכים עמן יפגוש אותן בשדה הקרב = מייצר קונפליקטים כמו הקונפליקט בין בריטניה ודנמרק על דגה בים.

קורנליוס בירקנשטוק: הריבונות בים, השטח שאנו מסוגלים לשלוט עליו באופן אפקטיבי הוא השטח הכי רחוק בו ניתן לשלוט מהים, הכי רחוק שאפשר לשלוט פגז. ◀ הפתרון מתקבל על כולם אך יוצר בעיה חדשה של מירוץ ותמריץ לחימוש, ככל שיהיו תותחים יותר חזקים כך הטריטוריה הימית תגדל!

גליאני: קביעת את גבולות המדינות - ב-3 מייל ימי, כמעט 6 קילומטר - **הים הטריטוריאלי של מדינה**.
הסכמה במשב"ל על שני עקרונות יסוד:

1. טריטוריה ימית ריבונית מוגבלת של **3 מייל ימי**, ומעבר לו תהיה -
2. **תנועה ימית חופשית** ובלבד שלא מסכנים אחרים ואין כוונות מלחמה.

★ אם יודעים שצי מסוים מפליג לכיוון מדינתי עם כוונות לא טהורות, לא צריך לחכות למרחק של 3 מייל כדי להתחיל לתקוף אותם. לצד זאת עדיין ניתן לגבש הסכמי מעבר.

אמצע המאה ה-20 מדינות מתחילות להכריז על כך שהטריטוריה הימית מתפרסת אכן 3 מייל, אבל **הבעלות על הקרקע משתרעת על כל המדף היבשתי!**

- ◀ בממוצע משתרע כ-200 מייל ימי (בערך 300 ק"מ). כך המדינות מצהירות בעלות על הקרקע הזה, ולא על הים עצמו.
- ◀ ב-1973 שליש מהאוקיינוס כפוף להכרזות ריבוניות של מדינות, אם על המדף היבשתי, ואם לפי הכרזות מופרעות גם על הים שמעליו
- ◀ אף אחד לא מכיר בהכרזות השני, יש הסכמות שמדינות כן מסכימות להכיר באחרות. כי מדינות מבינות שבים יש נפט!

The United Nations Convention on the Law of the Sea

מכנסים וועידה באו"ם לשם מו"מ לאמנת הים. כונסו 2 וועדות שלא הצליחו, והוועידה השלישית פעלה במשך כמעט עשור. המטרה היא לייצר אמנה אחת מקיפה שתסגור לתמיד את כל סוגיות הים ותפתור את כל מחלוקות הים! יש תמריץ מהכרזות הריבוניות של המדינות, לצד קריסה של מאגרי דגה, והמטרה היא להגיע לקונצנזוס.

אחרי ששתי הוועידות נכשלו, המדינות מגיעות עם תובנה שהיא כדי שהמו"מ יצליח, עליהן בניגוד למה שקורה בדרך כלל, יעשו חבילת הכול או כלום. **אין הסתייגויות מסעיפים של האמנה** = חותמים על הכול. כך נוצרת התחייבות מאוד משמעותית. **בשנת 1982** מסתיים המו"מ ונוצרת אמנת הים. יש דרישה למספר מינימלי של מדינות כדי שתוכל להיכנס לתוקף, נכנסה לתוקף בשנת 1994.

האמנה עשתה קודיפיקציה של משפט מנהגי, יש 320 סעיפים ואלפי תתי סעיפים. לכן **מכונה חוקת הים** כי יש חתימה עצומה על האמנה, 180 מדינות כמעט, ומקיפה את כל הסוגיות.

יש מדינות שאין להן גישה לים, ואין להן גם ספינות ואינטרסים ימיים **landlocked**, ועדיין חתומות ומנהלות מו"מ במשך כל השנים כגוש אחד (שוויץ, אוגנדה), ומצטרפות אליהן גם מדינות שמתקשות בניצול הים כמו ירדן - **באינטרס להשיג זכויות**:

1. **יחס שווה לספינות דגל** - אולי אין להן נמל וגישה לים, אבל אולי יש ספינות שדורשות את הדגל שלהן, והן רוצות שיהיו להן גם זכויות כמו מעבר חופשי

2. **גישה ותעבורה לים** - דרך מדינות גובלות, דורשות שתינתן להן הזכות לגשת לים באופן חופשי, שיבנו מסדרונות ויאפשרו להגיע לים ולקבל סחורות כאילו היה להן ים. כמו לא להטיל מכס על סחורה שלהן כי זה לא הים שלהן.
3. **גישה שוויונית למשאבי דגה ביתר במים הכלכליים** - באזור הימי שבו הן נמצאות. מגבילים את הזכות בהתאם לרמת ההתפתחות של המדינות האחרות, צריכות להגיע להסכמים לאיך מחלקים את זכויות הדגה. אם למדינה עם הגבול הימי יש גישה למשאבי דגה ביתר = לא משאבי דגה שהם בקריסה! צריך גם לבדוק בהתאם למצב הפיתוח הכלכלי של המדינה שלה לקיבעת כמה אפשר לנצל את מרבצי הדגה. זה מאוד אמורפי ולכן זה מחייב חתימה על הסכמים.
4. **ייצוג ב-ISA** (International Sea Authority) - ארגון שאחראי על כל סוגיות הים, מקבלות 4 מושבים. מבקשות גם זכויות תמלוגים מקידוחים בים העמוק שאמורים ללכת לרשות וזה עדיין במאבקים.

ההישגים הסביבתיים של UNCOLS:

1. קביעה של אזורים ימיים
2. פרק 12 לאמנה: פיתוח חובות להגן ולשמור על הסביבה הימית
3. התייחסות מקיפה לאיומים סביבתיים ספציפיים, מה החובות של כל מדינה כמו זיהום ים, זיהום ים מהיבשה, ספינות ועוד.

אזורים ימיים

United Nations Convention on the Law of the Sea

האמנה מפתחת מערכת של אזורים ימיים, מודדת מרחקים מהחוף ומחלקת את המים שלמדינה יש "זיקה" אליהן לשלושה אזורים -

1. **המים הפנימיים** (ריבוניים): 12 מייל ימי, כמעט 20 ק"מ. החוקים של המדינה חלים, שטח טריטוריאלי.
2. **האזור הסמוך**: מקו 12 מייל ועד 24 מייל. הריבונות מוחלטת, חלים חוקים על ים ותנועה- מכס, סביבה, הגירה. נתפס יותר כאזור חיץ בין הטריטוריה המוחלטת למקום שאין טריטוריה.
3. **EEZ המים הכלכליים** (אזור כלכלי בלעדי): מקו 24 מייל עד 200 מייל מקו החוף. אין למדינה ריבונות, אך יש זכות למשאבי טבע חיים ולא חיים.
  - ◀ התמודדות עם בעיית דיג היתר - המים הכלכליים נמשכים עד 200 מייל מקו החוף, שזהו ממוצע המרחק של המדף היבשתי, אז בעצם אמרו שבגדול נותנים למדינות באופן ממוצע זכות לניצול כלכלי בלעדי של המדף היבשתי והים שמעליו. 90% מהדגה המסחרית וממשאבי הטבע הימיים נמצאים באזורים האלה ולכן התפיסה היא שאם ניתן למדינות את הזכות הבלעדית לנצל באופן כלכלי, נפתור את בעיית כר המרעה המשותף בים, כל מדינה תנהל את משאביה ולא תהיה גישה בלתי מוחלטת למדינות אחרות.
  - ◀ נוצרת בעיית כר מרעה מקומי = יש את הדייגים של המדינה שלי, והבעיה הופכת ללאומית
  - ◀ יכולות להיות חפיפות במים הכלכליים של מדינות, ואז צריך להגיע להסכם בין מדינות כמו ההסכם בין ישראל ולבנון. יש כללי אצבע באמנה שעל בסיסם מנהלים את המו"מ, המדינות מנהלות את המו"מ בעצמן, ויכולות לפנות לטריבוטל ולבקש סיוע במו"מ.
4. **High Seas** = האוקיינוס, המים ששייכים לכולם ולאף אחד.
5. **המדף היבשתי**: למדינת חוף זכות כלכלית בלעדית למשאבי הטבע במדף היבשתי שלה בלי קשר למים הכלכליים, עד מרחק של 300 מייל ימי.
6. **נמלים**: נחשבים לטריטוריה של המדינה, כמו היבשה שלה. אין זכות למעבר חופים של מדינות אחרות, ספינות זרות כפופות לחוק המדינה והנמל הוא חלק בלתי נפרד.

האמנה נכנסת לתוקף בשנת 1994

- לכל אזור יש צורת מעבר ייעודית משלו, והזכויות והחובות של מדינות החוף והניווט משתנות בהתאם - מעבר תמים (ים טריטוריאלי), חופש הניווט (EEZ והים הפתוח), וכד'.
  - 2. מדינת חוף אינה רשאית להכחיש, להפריע או לפגוע במעבר התמים של כלי שיט - להוציא שני חריגים:
    - 2.1. כלי שיט המבצע "כל מעשה של זיהום מכוון וחמור בניגוד לחוק הבינלאומי"
    - 2.2. כלי שיט המבצע "כל פעילות דיג".
    - 2.3. בנוסף, למדינת חוף ניתנת הסמכות לאמץ חוקים ותקנות המגבילים את זכות המעבר התמים בכל הנוגע לשימור משאבים ימיים חיים, שמירה על הסביבה ובקרה והפחתת זיהום.
    - 2.4. מדינה רשאית להגביל את הזכות למעבר תמים בהתבסס על עיצוב, בנייה, צוות או ציוד של ספינה זרה - אלא אם כן תקנות המינימום מבוססות על כללים או תקנים בינלאומיים מקובלים.
  - 3. האיזון בין שמירה על זכות המעבר התמים לבין הגנת הסביבה מספק מקור קבוע למתח בין מדינות החוף והים. לדוג, מדינות מסוימות האשימו כי חוק זיהום הנפט האמריקני הפר את הדרישה הזו.
- אתגרים סביבתיים תחת UNCLCLOS: הסמכות להתקים תקנות ולאכפם, ההתנהלות הכללים של הממשל הימי הסביבתי
- ◀ **הרגולציה על כלי השיט** - מדינות הדגל קובעות ומעניקות רישונות.
  - ◀ **כללי התנהלות באזורים ימיים ריבוניים** - מדינת החוף תקבע.
  - ◀ **אכיפה**: מחוץ למים הכלכליים, מדינת הדגל או המדינה שאזרחיה מבצעים את הפעולה אחראית על אכיפה לפי הכללים של UNCLCLOS.
- ◆ **דגלי נוחות** - ניתן לראות שפנמה וליבריה בעלות הכי הרבה ספינות של צי סוחר ודיג. הן מציאות תנאים אטרקטיביים בכך שמקילים בסטנדרטים ומדינות אחרות מגיעות אליהן.

◆ מירוץ לתחתית - נרצה שתהייה תחרות והעלויות יוזלו אולם בעניין הסטנדרטיים הסביבתיים לא נרצה זאת. כמו למשל מס חברות

במדינות, ירצו שחברות יבואו אולם נרצה לקבל את מס החברות.

ניהול אתגרים סביביים בים תחת האמנה: לאמנה גישה תלת ראשית,

1. **חובה כללית אחידה במשב"ל** (זו מוגבלת בהתאם לתנאים של המדינות)
2. בשל בעיית דגלי הנוחות, האמנה **מעניקה סמכויות עדיפות של מדינות חוף על פני מדינות הדגל**.
3. **רמה נאותה של התנהלות סביבה** - 2 גישות:
  - a. קביעת הסדר כרף מחייב מקסימלי, פחד ממצב של פגיעה בסחר החופשי ע"י חריגה מרף זה (דוג' זיהום אוויר)
  - b. קביעת הסדר ברף מינימלי (למנוע מירוץ לתחתית)

רוב הסטנדרטים הכלליים נקבעים בחלק 12 של האמנה:

*שלא כמו באמנות קודמות, הדגש על חובות כלכליות של הגנה ולא ריבונות וזכותה לנצל את משאביה.

ס' 192: מטיל חובה כללית על כלל המדינות לשמור ולשמר את הסביבה הימית. גדרי החובה לא ברורים.

ס' 193: זכות לנצל את המשאבים בהתאם למדינות הסביבתים שלהם תוך חובה לשמירה על הסביבה. דגש על רגנה על הסביבה ולא ריבונות.

ס' 194: חובה למנוע ולהפחית זיהומים ימיים

1. נקיטה בכל העמצאים הנדרשים כדי לפחית ולשלט על זיהום ימי מכל מקור שהוא וישמו למטרה זו את העמצאים הטובים ביותר לרשותם ובהתאם ליכולתן (qualifier).
2. ידאגו שלא יגרמו לזיהום למדינה אחרת או סביבתן ושלא יתפשט - איסור פגיעה בהתאם לשינויים המחוייבים כי ים. **no harm rule**

משאבי דגה:

הסכסוך בין איסלנד לבריטניה (the cod war)

בקע: איסלנד מבקשת להרחיב את השליטה שלה בדיג בצפון האוקיינוס האטלנטי, ואילו בריטניה מבקשת לשמר את חופש הדיג שלה כך שהדייגים יוכלו להמשיך. האינטרסים שעומדים מאחורי שני הכוחות:

1. התרחבות טריטוריאלית ימית
2. חופש התנועה והדיג בים, המניעים מאחורי הטענה המשפטית:

- a. צבאי
- b. כלכלי
- c. בטחון תזונתי/תרבותי
- d. רצון לשמור על הסביבה
- e. פוליטיים

איסלנד מבקשת להגדיל את השליטה שלה על מרבצי דג הקוד בעוד שאנגליה מבקשת לשמור על החופש שלה לדוג בסמיכות לאיסלנד. דג הבאקלה (cod) ידוע בכך שנאכל הרבה במדינות הצפון הללו במשך מאות שנים - סכסוך קיים מזה זמן רב. מלחמת הקוד הראשונה: 1901 חתמו על הסכם הכרה של מים טריטוריאליים עד 3 מייל מאיסלנד (שהיו חלק מדנמרק). דנמרק מכריזה על עצמאות ומצטרפת לברית הצפון אטלנטית - NATO.

עיקר הכלכלה של איסלנד מבוסס על דיג, השתנה רבות ונהייה תעשייתית לאחר מלחמת העולם השנייה. לכן בגלל דיג יתר, מכריזים על הרחבה של המים הטריטוריאלים 4 מייל בחלקה הצפוני.

ב 1951 איסלנד חותמת על הסכם הגנה עם ארה"ב בו היא מתחייבת לספק הגנה לאיסלנד בצורה מלאה ותמורה תיתן להם שטחים להקמת בסיסים צבאיים (גם ימיים). לאור זאת, מודיעה איסלנד תחת ההגנה של ארה"ב על ההרחבה של המים הדרומיים גם כן ב 4 מייל שם הבריטים דגים.

הבריטים מטילים אמברגו על ייבוא דגים מאיסלנד. כתגובה, הרוסים רוצים לקנות את הדגה הזו. זאת בעיצומה של המלחמה הקרה וארה"ב לוחצים על מדינות מאירופה לקנות את הדגים במקום. לאחר הפעלת לחץ רבה, הבריטים מכירים בטריטוריה המורחבת.

מלחמת הקוד השנייה: איסלנד מרחיבה את זכויות הדיג הבלעדיות עד 12 מיל מהחוק. האנגלים מתנגדים ומתכוונים להמשיך לדוג שם (בליווי הצי הבריטי). ספינות של משמר החופים האיסלנדי יוצאים מנגד. איסלנד מפעילה מהלך דיפלומטי ומאיימת לעזוב את NATO. ארה"ב לוחצת על בריטניה כדי למנוע זאת.

במקביל מתחילים דיונים בUNCLOS - מתחילה להתגבש הבנה שצריך להגדיל את ההכרה במים הטריטוריאליים של מדינות (מסכימים שלא יהיה יותר מ12 מיל). ארה"ב מפיעילים לחץ נוסף, במסגרת ההסכם ביניהם בריטניה מכירה בזכות הבלעדית של איסלנד בקו של 12 מיל ומנגד איסלנד מסכימה על נקודות דיג מסוימות שיותר לאנגליה בשל הרקע ההיסטורי. מסכימים שסכסוכים עתידיים יוכרעו בביה"ד בהאג.

1972 - איסלנד מכריזה על הרחבת מרחב הדיג ל 50 מיל. איסלנד לא רוצה לקיים את ההסכם (טוענים שזו הייתה ממשלה אחרת). אנגליה ומדינות נוספות מגישות תביעה בהאג ומאיימת בשימוש בכוח צבאי. האיסלנדים חותכים את הרשתות של מכמורות הדיג. מנגד יוצאים למבצע מול איסלנד, יש חילופי אש ואף

הרוג. איסלנד מנגד פונה לNATO ומבקשים תקיפה לאנגליה (ע"פ ס' 5 לבריית נאט"ו) בשל התקיפה הזו וגם מבקשים עזרה מארה"ב. מזכ"ל האו"ם מדבר מול שרי איסלנד ומנהלים מו"מ. הסכם 1973 מגביל את כמות הקוד שיוכלו לדוג בטווח של 50 מיל (130 אלף טון).

פס"ד ביה"ד בהאג:

1. **חופש הדיג והשיט** (1958) - נקבע כעקרון כללי אך לא הוגדר היכן מתחיל ה-high seas
  2. לא נקבע גודל הים הריבוני - התהוות הסכמה בסיסית לא כתובה שכנראה מדובר בים ריבוני עד 12 מיל. נראה כי מתפתח נוהג כי מרחב הדיג בטווח זה.
    - a. בנוסף בהסכם של 1961 הסכימו באופן הדדי הצדדים על המרחב של 12 מייל.
  3. נראה כי מתפתח מנהג בו מדינות חוף מקבלות זכות דיג עדיפה במרבצי דגה סמוכים למה שסמוך אליהם גם מעבר למים הטריטוריאליים שלהם. ככל שתעשיית הדיג וההסתמכות עליה גבוהה יותר נראה שיש לה זכות חזקה יותר.
    - ◀ רואים שיש לאיסלנד תלות משמעותית בדיג וזו הוכרה ע"י בריטניה בהסכם ביניהם.
    - ◀ המהלך החד צדדי של איסלנד אסור ולא יכולה להסתייג מהסכם
  4. יש חובה כללית לשמור על משאבי מים טבעי
  5. תוכן ומהות העדיפות נקבעים בהסכמים בין הצדדים - פתרון סכסוכים במו"מ ותו"ל.
  6. אין ספק לגבי התלות של איסלנד בדיג + הוכרה ע"י בריטניה
  7. חובה להתחשב באינטרסים וזכויות של מדינות אחרות, לכן המהלך החד צדדי של איסלנד פסול
    - a. הפרו הסכם והם לא יכולים להתנער ממנו וגם לא יכולים להתכחש לזכויות של בריטניה.
    - b. חלפה גישת הדיג החופשי והבלתי מבוקר.
    - c. הדרך הטובה ביותר היא מו"מ בתו"ל המכיר בזכויות של שניהם.
- 1973** - מתחילים דיונים במסגרת אמנת הים ונכנסת לתוקף שנה לאחר מכן.
- 1975** - היה דיבור על הרחבה 2000 מיל ולמרות שעוד לא הוחלט, איסלנד מרחיבה לכך.
- הדבר די חוזר על עצמו ובסוף יש הסכם שאנגליה די מוותרת - נהייה נזק עצום לתעשיית הדיג של אנגליה שטרם התאוששה מכך, אישרו רק 24 מכמורות להכנס בשנה. הניצחון של איסלנד בזכות ייתרונה הגיאוגרפי

בסוף הקוד הוא המפסיד - לאחר תיעושו הוציאו כמות גבוהה וכיום אין כלום.

סעיפי הדגה באמנה:

- ס' 61:** מטיל על מדינות חוף חובה לקבוע מכסת דיג במים הכלכליים שלהם. זאת בהתבסס על ראיות מדעיות ותוך שמירה על המטרה של שימור וניהול המאשבים למניעת דיג יתר. במידת הצורך ניתן להכנס להסכמים כדי להשיג את המטרות האלה.
- **ס' 63:** אם זני דגים עוברים מאיזור כלכלי אחד אז המדינות צריכות לשתף פעולה (אמנות/ארגונים) כדי להשיג את מטרות ניהול בר הקיימא של אנקלוס. שיתופי המדינה יכולים להיות בליטרלים או יותר או ארגונים
- אדרבא לזנים נודדים במיוחד (**ס' 64**)
- סעיף 116** - לכל המדינות הזכות לאזרחיהן לעסוק בדיג בים הפתוח, בכפוף ל:
 (א) התחייבויותיהם באמנה;
 (ב) הזכויות והחובות וכן האינטרסים של מדינות החוף הקבועות, בין היתר, בס' 63(2), ובס' 64-67.
 (ג) הוראות סעיף זה.
- סעיף 117** - על כל המדינות מוטלת החובה לנקוט, או לשתף פעולה עם מדינות אחרות בנקיטת אמצעים עבור אזרחיהן בהתאמה, ככל שיידרשו לשימור משאבי החיים של הים הפתוח.
- סעיף 118** - שת"פ לשם שימור משאבי חיים זהים או שונים באזורי הים הפתוח. מדינות שאזרחיהן מנצלים משאבי חיים זהים, או משאבי חיים שונים באותו אזור, יכנסו למו"מ במטרה לנקוט באמצעים הדרושים לשימור משאבי החיים הנוגעים בדבר. לפי הצורך, לשתף פעולה כדי להקים ארגוני דיג תת-אזוריים או אזוריים לשם כך. מצביעים חובה לשיתוף פעולה אך לא יורדת לפרטים או קובעת מה יהיה. פתח לבעייתיות
- הסרת אחריות
  - תחרות על משאבים משותפים
  - אין הנחיות אופרטיביות

הסכסוך בין יפן אוסטרליה וניו זילנד: טונה כחולת סנפיר - דג מיוחד ויקר מאוד. נופל תחת חסות **ס' 118 או 63** מאחר והוא נע בצורה רחבה. עד שנות ה 50 בעיקר יפן דגו אותו. מודרניזציה בתחום הדיג עולה בזמן זה. כך ירידה באוכלוסיית הדגה אשר עלתה בחזרה בשנות ה 90 לאור רגולציה.

לפי **אנקלוס**, יש לשתף פעולה **וב20** מגיעות להסכמה לניהול המשאב הנ"ל במשותף קובעים מכסות מקסימום ב85. סה"כ 368,650 טון. ככל הנראה זו לא הספיקה ולכן **ב9** מחמירים את המכסה מחשש לדיג יתר - **11,750 טון בחלוקה בין המדינות**. חתימה משמעותית במכסת הדיג היפנית. לא שוויוני לאור מה שהיה לפני. בעליי האינטרס הכי גדול לשמור על מין זה.

ההסכמה במסגרת ה-**Convention for the Conservation of Southern Bluefin Tuna**: אימוץ מכסות הדיג של **89**.

94 שלושת הצדדים מקימים ארגון איזורי לניהול משאב הטונה, מועצה בה יש ייצוב שוויוני וקול אחד. תפקידה הוא קביעת מכסות והסדרים. מקימים גם מועצה מדעית שלתמד ותאסוף מידע ותמליץ על מכסות.

- **ס' 3** להבטיח שימור וניצול אופטימלי על דג הטונה
- **ס' 7:** יפן דורשת החלטה בפה אחד

95' אין קונצנזוס ולכן יפן סובלת כי המכסות לא משתנות. רוצים להעלות את מכסות הדיג ואומרים כי האוכלוסיה התאוששה. אמורה כל שנה להתקבל החלטה

97' - לאור ויכוח הפוליטי מציעים לעשות דיג ניסיוני במקום להסתמך על מדענים. לאור אי הסכמה בשנה שאחרי עושים זאת לבד. מאחר וזה לא לצורך מחקר זה לא חלק מהמכסות שלהם ודגים 140 טון.

לכן **ניו זילנד ואוסטרליה** פונות לביה"ד הימי הבינלאומי (ITLOS) שהוקם במסגרת אמנת הים בכדי לפתור סכסוכים הקשורים בה. - יפן רוצה שיתנהלו כפי שהוסכם באמנה לעניין סכסוך ס' 16. לא מוזכר שם בכלל את ביה"ד בנוסף אין הסכמה כפי שנדרש. ניו זילנד ואוסטרליה לקחו כמובן מאליו שיפן לא תסכים לבוררות. והICJ עמוס מאוד לאור קוסובו ויוגוסלביה

טענות אוסטרליה וניו זילנד:

- סעיפים 64&118 לאנקלוס, יש הפרה ע"י אי שיתוף פעולה. יישום שלא בתו"ל של ארגוני איזורי שהוקם מכוח סעיפים אלו.
- האמנה הספציפית לא מייתרת את אנקלוס אולם יש סמכות ותהייה פסיקה זמנית
- המכסה של 89 בתוקף
- דיג ניסוי נחשב בגדר זאת
- בקשה לבוררות בין הצדדים

בוררות:

טענות יפן:

1. חוסר סמכות מאחר והאמנה שקבעו ביניהם קדמה לאנקלוס. מנגד נחתמה רק לאחר האמנה אך הסעיפים היו ברורים לכל עוד לפני.
  2. מהקמת הארגון הצטרפו מדינות נוספות שרוצות לדוג טונה ועליהן אין מכסות. אם הטענה שלהם היא הפרה של סעיפי אנקלוס אלו יש לתבוע מכוח אמנת הים את כל המפרות בעניין הטונה. לכן כנראה תובעים מכוח האמנה המשותפת שלהם וכן אין סמכות
  3. ספציפי מול כללי. מדובר בהסדר ספציפי ולכן ההסכם גובר על האמנה.
  4. בעיית הטרמפיסטים
  5. גם אם יש סמכות, אין בשלות. לפי האמנה ולפי אנקלוס יש שלבים מקדימים לפנייה לביה"מ"ש.
- אוסטרליה וניו זילנד** - המשב"ל מתפתח בצורה ברורה ראשית הסכמים בילטרלים עד שישנם חוקים וכללים שיש עליהם הסכמה רחבה החלה על כל העולם. יפן מבקשים להפוך את התהליך על ראשו ורוצים להתגבר על האמנה הבינלאומית, אמנת העל.

ביה"ד

1. לעניין איזו אמנה גוברת - מסכימים עם אוסטרליה וניו זילנד. לא מדובר בדין ספציפי מול דין כללי אלא שדיני הים המעוגנים באנקלוס.
  - a. טקטית לא ייתכן שכל אמנה קטנה תגבר על זו
  - b. מטריית על שחזקה יותר לא יכולה לבטל את התוקף של עצמה מעין טיעון פסיכולוגי
2. ס' 281 חובה לפטור סכסוכים בדרכי שלום והסמכות לפסוק תגיע רק אם אין הסכמה במסגרת המנגנון המוסכם. לכן **בשלות** מכוח ס' 16 לאמנה. השופטים בארכעה הראשונה קובעים כך כי ליפן לא יימאס מהמו"מ והם לא יוכלו באמת לפטור את הסכסוך אין רצון מצד יפן. אולם עניין סמכותם נשאר בצ"ע

★ שורש הבעיה: סעיפי אמנת הים מטילים חובות ללא הסבר לפתרון בעיות כמו ניהול אזורים, אכיפה, טרמפיסטים ועוד
1995 אמנת Staddling Fish Stock Agreement נכנס לתוקף ב2001

מטרת האמנה - (ס' 2) הן כלכלית והן סביבתית אולי יותר סביבתית. אומרים כי רוצים לפרש וליישם את אנקלוס בצורה אפקטיבית.

ס' 4: משרת את **האמנה המקורית של הטונה** ולא גובר עליה כלל או סותר אותה.

ס' 6: ניצחון של ניו זילנד ואוסטרליה. **עקרון ההיזהרות מוחל בהסכם**, אם יש ספק אז לא דגים. ניצחון לעמדת השימור.

עקרון ההיזהרות - עקרון סביבתי מוביל המופיע בהרבה אמנות (ריו, הים ועוד) מעלה תוקף לעמדה הסביבתית.

אכיפה ס' 18-23: מדברים על סמכויות של מדינות לעלות ולבחון ספינות דגל של מדינות אחרות. בנוסף גם כללים על עיקול וגרירה של ספינות.

- חובת ציות

- שיתוף פעולה - קביעת כללים לאכיפה הוגנת בין מדינות

- אמצעי ניטור

- אכיפה

- עיכוב ובידוק

פתרון סכסוכים: ס' 30 (2) הסעיפים הנוגעים ליישוב סכסוכים הקבועים בס' 15 לאנקלוס חלים בשינויים המחוייבים גם בהסכם זה. מנגנון יישוב סכסוכים זהה. ניתן לעשות מנגנון בין צדדים אבל האמנה חלה במקרים שהיא חלה.

טרמפיסטים ס' 33: עבור מי שאינו צד לאמנה יש לעודד אותן להצטרף ולמנוע פעילות של ספינות דגל שעשויות להפר את האמנה.

הרצאת אורח פרופ' רייך

אחד העקרונות של הסחר הבינ"ל קובע שמדינה לא צריכה לספק את כל הסחורה שלה לעצמה, וגם אין ביכולתה לייצר את כלל המוצרים. לכן, המדינות מייבאות מחו"ל בעזרת ספינות ומטוסים והתחבורה כשלעצמה מזיקה לסביבה.

איום סביבתי נוסף נובע מהרגולציות המשתנות בין המדינות השונות- כשמדינה נוקטת ברגולציה מחמירה, יפנו למדינות מתפתחות אשר בהן רגולציה מקלה יותר. סחר חופשי מאפשר הגירה של תעשיות אל מדינות בעלות סטנדרטים נמוכים של הגנת הסביבה (מירוץ לתחתית בסטנדרטים סביבתיים). פרשנים טוענים שלא נמצאו הוכחות אמפיריות שזה באמת מה שקרה, אלא כאשר תעשיות נעו הן עשו כן לאור עלויות עבודה. יש דווקא ראיות שכתוצאה מהסכמי סחר, למשל בNAFTA, נדרש שמדינות יחתמו על הסכם נלווה שבו הן מתחייבות להעלות את רמת הרגולציה הסביבתית במיוחד לאור החשש. יש טענה לפיה הסכמי סחר חופשי מונעים מדיניות סביבתית, בפועל מונעים הגבלות סחר מסוימות שמטרתן הגנת הסביבה. לאור אירועים שהתרחשו נוצר הרשם שהסכמי סחר פוגעים בסביבה, כי הם אוסרים על מדינה לנקוט באמצעים = ניהול מדינה הייתה רוצה לאסור על ייבוא מוצרים כלשהם כדי שהיצרנים ישפרו את תנאי איכות הסביבה, ההסכם אוסר על המדינה לעשות כן!

מכס = ייבוא סחורה ותשלום מס על המוצר כך שהמוצר מתייקר. לעומת זאת, בייצור מקומי אין מס וזה מקדם את הרעיון לחיזוק התעשייה המקומית. בכריתת הסכם סחר חופשי, המשמעות היא שלא יהיו מכסים. למרות הסכים קיימים כאלו, המכניות בארץ יקרות בגלל שיש מס קנייה גם על תוצרת מקומית (כשמחשבים את קוריאיה בתור תוצרת מקומית).

אחד הדברים שהסכמי סחר קובעים הוא שאי אפשר להפלות בהסכמים. אי אפשר לקבוע שעל ייבוא מישראל יהיה מס מסוים ועל ארה"ב אחר כי זו תהיה אפליה. **הסכם GAAT**: ההסכם הכללי על מכסים בסחר, שמהווה חלק מארגון הסחר העולמי (הוקם בשנת 1995 אך הוא סוג של המשך להסכם משנת 1947). המדינות החשובות לכלית נמצאות בארגון, כולל סין. הסכם GAAT קובע שאין להפלות במיסים אלא לתת אותו מס לכל המדינות.

◀ **ס' 3** מחייב יחס לאומי - המדינות מוכנות לסבול את המכס בלבד אך לא מוכנים שיוטל מע"מ גבוה יותר על מוצרים, אפליה במכס. **ס' 11** אוסר הגבלות ייבוא - אלא אם הוא נכנס לחריגים. **ס' 20** סעיף החריגים - אם בוטלו כל האיסורים לפי ההסכם, עדיין יהיו מקרים בהם האיסורים לא יחולו. ההסכם לא יכול לחייב מדינות לנקוט בפעולות שמנוגדות לאחת מהמטרות הנמנות (סביבתיות ועוד). **ס' 20b** - הצורך להגן על חייהם או בריאותם של בני האדם, בע"ח או צמחים. החריג מאפשר למדינה לנקוט באמצעים כולל הגבלת ייבוא ותיאורטית מיסוי. **ס' 20g** - נוגע לשמירה על משאבי טבע מתכלים. למשל באחד הקייסים בארה"ב שעסק באוויר נקי נקבע שהאוויר הנקי הוא משאב טבעי שיש להגן עליו. אותו דבר לגבי שכבת האוזון שהיא משאב טבעי שעלול להתכלות. יש תנאי "שאפו" (כובע בצרפתית) שהמדינות צריכות לעמוד בהם אך בהפעלת החריגים:

1. ללא אפליה: גם אם המדינה קובעת שמוצר מסוים פוגע בסביבה, זה צריך לחול גם על תוצרת מקומית וגם על תוצרות של כל המדינות.
2. ללא אפליה מסווגת: גם אם מדינה אומרת שזה לשם הגנה על הסביבה, על המדינות לעשות זאת בתום לב, ולא שייצא מצב שיתגלה שמדובר באפליה אחרת.

הסכם TBT - מחסומים טכניים לסחר, נוגע לתקנים. נעשה בשנות ה-90 בדיוק בגלל סיפורים כמו תיונים. עד שעשו את ההסכם הזה היה דרך לעקוף את הסכם GAAT דרך תקנים.

◀ **ס' 22(2)**: מותר למדינה לאמץ תקנים שהכרחיים להגנה של בריאותם ובטיחותם של בני האדם, בע"ח, צמחייה או בריאות הסביבה. הכניסו פה את המילה סביבה במפורש ובהסכם מ-1947 לא.

הסכם / ארגון WTO - הכניסו במפורש שאחת המטרות של ההסכם היא להביא לשימוש אופטימלי של משאבי העולם תוך פיתוח בר קיימא ושימור הסביבה.

חוק יונקים ימיים בארה"ב: ברקע הדאגה האמריקאית מהתופעה שבדיג טונה נתפסים ברשת אף דולפינים! ודייגים אף היו עוקבים אחר מיקום הטונה דרך תנועתם של דולפינים ואז הם היו נפגעים. החלו בארה"ב להטיל הגבלות על הדייגים כדי להקטין את תמותת הדולפינים. אך עלה גם חשש מכך שאם דייגים אמריקאיים לא יפגעו בדולפינים, הדייגים המקסיקנים יעשו כן. לכן קבעה ארה"ב שמדינה שלא תנקוט בהגבלות כשל ארה"ב, לא ניתן יהיה לייבא ממנה טונה = ניסיון כפייה על מדינות ריבוניות אחרות את החקיקה שלה דרך לחץ כלכלי! חשוב לשים לב שהסכסוך היה טרם להקמת ארגון WTO בשנת 1995 = זה חשוב כי GAAT לא היה בזמן זה דרך להחליט החלטות מחייבות.

מקסיקו הגישה תלונה וטענה שהסעיף של ארה"ב נוגד את **ס' 11 GAAT** כי יש פה הגבלת ייבוא (תו תקן בלתי מחייב המכשיר את הטונה). בנוסף, הפרה של **ס' 3**, ארה"ב דורשת ממקסיקו דברים שהיא לא דורשת מהאמריקאים. לא ניתנה להם אפשרות להוכיח כי הם עומדים בתקן. **ארה"ב** טענה להגנה ע"פ **ס' 20** = מבקשת להגן על בריאות הדולפינים (**20b**) או שהדולפינים הם משאב טבעי מתכלה (**20g**).

הפאנל ליישוב הסכסוך (3 בוררים):

- ◆ אין פה הגבלת צרכן לפי ס' 11.
- ◆ הפאנל קבע שס' 20 g-b לא חל על הגנה מחוץ לגבולות ארה"ב! ארה"ב לא מגנה על דולפינים או חיות בתוך ארה"ב, אלא על חיות רחוקות באוקיינוס השקט המזרחי ויש בעיה במשב"ל של החלה אקס-טריטוריאלי! כך שארה"ב מנסה לעשות רגולציה על דברים מחוץ לשטחה ולכן ס' 20 ושני תני הסעיפים שלו לא יחולו.

◆ דחה את הטענה האמריקאית ע"ר הביטוי "necessary" = ארה"ב הייתה צריכה להראות שאין שום דרך להשגת המטרה שלה אלא ע"י הגבלת הסחר. הפאנל טען שארה"ב לא נכנסה למו"מ עם מקסיקו, אולי היה אפשר לקיים התדיינות רב לאומית. צריך להראות שהאמצעי שבחרת פוגע כמה שפחות בסחר כדי להשיג את המטרה.

הביקורת: הפאנל מפקיר את כל הים הפתוח למצב של חוסר רגולציה. יוצרים סוג של תמריץ נגדי לעשות הסדרה סביבתית. בנוסף ביקורת על אי החלת ס' 11.

ארה"ב תיקנה את החוק (לאחר פס"ד שרימפס) וקבעה מנגנון שמדינות יוכלו להגיש את חוקיהן לקבלת אישור, וכתוצאה מכך **מקסיקו** (שכניראה לא אישרו את חוקיה) שניצחה בתיק קבעה שהתיקון של ארה"ב והיישום שלה לא מספיק, ופנתה להליך לפי ס' 21 ליישוב סכסוכים, שבוחן את היישום הנכון. הנושא עלה שוב כעבור שנתיים = ארה"ב טענה שכן תיקנה את החוק ואף קיימה מו"מ מול מקסיקו, ולכן בהליך השני ארה"ב מנצחת.

בתי הזיקוק ארה"ב נ' ונצואלה: ארה"ב דרשה להוציא חומרים שמזהמים את הסביבה ויצרו לוח זמנים הדרגתי לבתי הזיקוק להתאים את עצמם לשינויים הללו. לעומת זאת לדלק שמיובא לא הביאו את אפשרות ההדרגתיות, אלא מיום מסוים הייתה צריכה לעמוד בתנאים.

ונצואלה טענה שיש הפרה של ס' 13 גם אם רוצים אוויר נקי, לא ייתכן שלבתי הזיקוק המקומיים ייתנו תנאי מסוים ולחיצוניים אחרת. **ארה"ב** טענה שהיא לא יכולה לפקח על בתי הזיקוק מחוצה לה.

התביעה של ונצואלה מתקבלת!

הפאנל: קבע שההגנה האמריקאית לא עומדת בשאפו בהגנות לפי החריגים של ס' 20 כי יכול להיות שהחוק נועד בשביל האוויר הנקי שמהווה משאב טבע מתכלה והוא חשוב לבריאות, אבל ארה"ב קבעה כללים שונים למדינות שונות ללא הצדקה! **השאפו הוא כמו דרישת תום לב**, וכאשר ארה"ב מפלה היא לא הצליחה להצדיק מדוע ביצעה את ההבחנה.

קייס שרימפס-צב: במהלך דיג של שרימפס, משתמשים בכלובים אך נתפסים בהם גם צבי ים (מין בסכנת הכחדה). לכן, האמריקאים קבעו חוק שקובע סטנדרטים לדיג חסילונים, אילו כלובים מותר להשתמש ואילו אסור, ואסרו על ייבוא של שרימפס ממדינות אחרות שלא נקטו באמצעים דומים ולא חוקקו להגנה על הצבים.

הפאנל קבע שמינים בסכנת הכחדה חוסים תחת משאבי טבע מתכלים. מתחייסים **לאמנת סייקס**, שנועדה להתנגד לסחר במינים נכחדים- אך יש הפרות שלה.

- גם בתקופת הקורונה האמנה עלתה כי נאמר שהקורונה הגיעה דרך עטלפים לפנגוליין ומשם לאנשים, והתחילו לפגוע בחיה הזאת והאמנה הייתה צריכה להגן עליו אבל לא הצליחה.

בנוסף, הדרישה בעמידה במדיניות האמריקאית שנקבעה באופן חד צדדי כשלעצמה לא מפלה, אלא כאן זה כן מפלה כי ארה"ב לא עומדת בהגנות של השאפו = חוזרים לקביעה בטונה.

עלתה שאלה האם צבי ים הם מהגרים ולכן הם נכנסים למים הטריטוריאליים של ארה"ב ולכן גם אמצעים שחלים על דיג של ארה"ב יפגעו בצבים שמדי פעם נכנסים לארה"ב, ולכן הם יכולים להשתמש בסעיף = השאלה נשאר בצריך עיון.

הקייס שרייך יושב בו: באירופה מנסים לקדם אנרגיה מתחדשת (בין היתר דלק ביולוגי). במטרה זו, חוקקו תקנות שמחייבות את כל המדינות באיחוד האירופי לנקוט באמצעים כדי להגיע לרמה של אנרגיה מתחדשת. כתוצאה מכך נוצר ביקוש מאוד גדול לשמן דקלים = התחילו לטעת המון מטעים באינדונזיה ומלזיה (כריתת היערות עקב הביקוש משחרר פד"ח).

האירופים תיקנו את החקיקה והורידו את האחוזים של הדלק הביולוגי בתוך הקבוצה, בייחוד בעניין שמן דקלים = הניכוח הוא שהסכנה בשמן דקלים לפגיעה בסביבה (התפשטות לאזורי היערות ואזורי קבול) גדולה יותר מסוגים אחרים של שמנים.

הטענה האירופית - יכול להיות שהמטע הוא בסדר ומעולם לא היה יער, אבל בגלל ששמן הדקלים הלך קודם לתעשיית המזון והקוסמטיקה היערות לא נכרתו לשם שימוש באנרגיה.

מלזיה ואינדונזיה טוענים שהאיחוד האירופי לא עומדים ב **tbtt ובשאפו**.

ההסכם בין המדינות קובע שלפני שמגיעים לליטיגציה, חייב להתקיים שלב של התייעצויות - מו"מ בין המדינות, כדי לנסות להגיע להסדר. ואם כעבור 60 יום לא יגיעו לפשרה, אז המדינה המתלוננת יכולה לבקש הקמה של פאנל.

◀ הבקשה להתייעצויות חייבת להיות בכתב כי היא הופכת להיות כתב התביעה של ההליך = מגדירה את העובדות והטענות.

המדינות מסכימות אף על סעיף שמגדיר את הסמכות של הבורר - **terms of reference**. הסמכות היא להכריע בכל הטענות שמעלה המדינה המתלוננת, וזה משאיר כוח למתלוננת. אם יש סוגיה שעולה מחוץ לסמכות, אז הבוררים יחליטו אם להכריע או לא לאור החשש שמחוץ לסמכות.

מגוון ביולוגי

הגורם המרכזי להכחדת מינים - הרס בתי הגידול ע"י האדם למטרות שונות

בעבר – מאמצי שימור התמקדו בשמירה על בתי גידול של מיני דגל (=שאכפת לנו מהם, כמו זאבים ואריות) ואזורים טבעיים יחודיים (=בית הגידול של מיני הדגל או אתרי טבע בעלי ערך מיוחד כמו טבע בלתי מופר, מקומות מיוחדים מסוימים [מכתש רמון]). מאידך – כל היתר (בתי גידול של בע"ח שפחות אכפת מהם) לא נשמר או נהנה מהגנה הסביבתית ולכן נהרס (בשל שימוש).

הובן כי זה לא עובד – לטבע יש קישוריות גבוהה והוא עובד בהתאמה עם עצמו, כך שלא ניתן לשמר רק חלקים מהטבע בעוד את היתר להרוס.

חשיבות השמירה על כל מרכיבי הטבע – **דימוי המטוס**: לטבע יש מערכות הגנה ביתר (יותר ברגים על כנף המטוס מאלו שבאמת צריך ואפשר לטוס גם אם נוציא מס' ברגים) כך שניתן לדלל אותן אולם יש לכך גבול. ניתן להעלים מינים מסוימים, אולם בשלב מסוים המערכת האקולוגית תתערער עד לכדי העלמתה. התפיסה כי ניתן להפריד חלקים מהטבע ולשמור על חלק בלבד, מנותקת מהמציאות לפיה יש תלות באינטרקציה בין המינים והטבע כמערכת סגורה (תוצרי הלוואי של מערכת 1 כבסיס למערכת 2). גם מינים בתוך הקהילה שלהם נדרשים למגוון גנטי – סגירת פרטים בגטו לא תאפשר לה לשרוד, הדבר פוגע בסיכויי ההישרדות שלהם – ההרכב הגנטי של קהילה מבטא את יכולת השרידות שלה ביחס לסביבה המסוימת (מערך גנטי של צבאים בדרום ובצפון שונה) + הזדווגות פנים-קהילתית מעודדת ריבוי פגמים גנטיים שעם הזמן

המינים בכל המערכות יכולים להיות באינטרקציה ביולוגית או כימית עם אחרים.

קיטוע - חציית בית הגידול עם בדרך כלל כביש. הופכים אותו לכמה בתי גידול קטנים. ניתן לנסות לצמצם זאת ע"י גשרים עבור בע"ח (לא תמיד עוזר).

מסדרונות אקולוגיים - חיבור בין שני עוגנים טבעיים - חיבור גדול יחסית ומספק. ניתן שיהיה רציפים וניתן שישמשו כאבני כקפיצה בין העוגנים.

*ישנה שאיפה לרציפות אקולוגית - תוכנית מתאר ארצית 35

חשיבות המגוון רלוונטי גם לתועלת האדם: מספקות לנו מגוון שירותים

1. שירותי תמיכה

2. קיום חיים

a. מחזורי החיים (גם שירותי תמיכה) במסגרתם המערכות יוצרות דברים כמו קרקע פוריה (מחזור חנקן), קיבוע פחמן אטמוספרי, תהליכי

מזג אוויר, יצירת חמצן, בקרת אקלים, האבקה

3. שירותי אספקה - עץ, מים, דלק, גנטיקה, תרופות, כותנה ועוד.

4. תרבות ורוח - הנאה אישית, חינוכית ודתית.

בוצעה הערכה בתחילת שנות ה 2000 ששירותי הטבע שווים 33-54 טריליון דולר כל שנה גלובלית. בפועל שווה יותר כי המערכת יעילה יותר ואנחנו לא נוכל לייצר באותה יעילות.

סוף שנות ה 90 מחסור מים בניו יורק: עלה צורך בטיהור מים **the catskills water provision case study**

- לא היה להם כסף להשקיע במפעל שכזה

- אוניברסיטת קורנל: מאחר ומרבית המים שמגיעים לניו יורק מגיעים בהקטסקילז. עבדו עם החקלאים באיזור וחקרו את כמות הדשנים והזיהום

באדמת החוות כדי להפחית את הזיהום במים. פחות דישון לחקלאים ופחות זיהום במים. חוסך את עלות הסינון הנוסף.

בזירה הבינלאומית:

1. ישנה השפעה רבה בהתנהגות של מדינות אחת על המגוון הביולוגי של מדינה אחרת

2. **טכנולוגיה** - סכנות לא מבוטלות למערכות של מדינות אחרות בעקבות הנדסה גנטית של מדינה אחרת

a. מתקן בפאנמה לגידול סלמון GMO - לא ניתן להבטיח שהדגים יהיו עקרים ולעיתים יכולים גם להחליף מין כך שהיותם נקבות לא רלוונטי.

ה FDA לא שוקל טענות סביבתיות ולכן קובע כי ניתן לשווק את הדג מאחר וראוי למאכל אדם.

i. נראה כי עירבובו בטבע יכול להוביל להיעלמות הסלמון

אמנת המגוון הביולוגי (1992) convention on Biological Diversity

במקביל לחתימה על הצהרת ריו ועוד חותמים גם על אמנה זו.

הקדמה על חשיבותו של המגוון הביולוגי - לאדם, להתפתחות והערך בפני עצמו. זכות הקיום של המינים. אמירה נדירה בנוף המשפטי.

מטרת האמנה (ס' 1) - שימור המגוון הביולוגי, שימוש בר קיימא במרכיביו..

- בנוסף שיתוף הוגן ושיוויוני בתועות של משאבים גנטיים. בשנים אלו הייתה עליה בטכנולוגיה.

- כדי להשתמש במשאבים עלינו לשמור עליהם. למשל להשיג תרופות

- רוב המגוון הביולוגי קיים במדינות עולם שלישיות - ייתנו גישה ומאידך יישמרו על המגוון הגנטי וייתנו גם טכנולוגיה.

ס' 2: מונחים מפורט בע"מ 39

ס' 4: לעניין רכיבים של מגוון ביולוגי - ההוראות של האמנה חלות בתוך גבולות המדינה. במקרה של תהליכים ופעילויות ללא קשר למקום.

חיוב בתוך מרחב הריבונות קבועים בסעיפים 6-9 לאמנה

- **ס' 6:** לנקוט באמצעים ולפתח אסטרטגיות לשימור המגוון הביולוגי

- **ס' 7:** חייבים לחוקק ולפתח רגולציה שתבטיח זאת. פירוט בע"מ 39

- **ס' 8:** להקים ולנהל שמורות טבע ואיזורים מוגנים (in-situ conservation)

- חקיקה ורגולציה של איזורים שנפגעו וזנים בהכחדה

- **ס' 9:** גם מחוץ לבית הגידול צריך לשמר על מינים בסכנת הכחדה ex-situ (גני חיות)

כל מדינה בעלת מגוון ביולוגי עליה האמנה מחייבת שמירה. אולם הפעולות של המדינות שיכולות לסכן את המגוון הביולוגי של הכלל והאמנה מחייבת שמירה

גם עליהם. **NO HARM RULE**

ס' 14: פרוצדורות לסקיר ומזעור איומים

1. ביצוע תסקירי סביבה לפרויקטים עם השפעה

2. פיתוח הסדרים בין מדינות

קוסטה ריקה נגד ניקראגואה: איזור במחלוקת לעניין הגבול שלהם. לצד איזור יש מקורות מים (נהר ולגונה) שניהם בעלי מגוון ביולוגי רב. ניקראגואה בונים תעלת מעבר בין הנהר ללגונה וכתגובה **קוסטה ריקה** פונה לביה"ד

1. פלישה והפרה של הריבונות
  2. מעשיהם פוגעים בסביבה ובמגוון הביולוגי
- מבקשים צו מניעה פיזיו וכו
- בתביעה שכנגד **ניקראגואה** תובעים על הקמת דרך במקביל לנהר בצד של קוסטה ריקה. טוענים כי הקמתו תגרום לנזק סביבתי משמעותי בשני הצדדים ולכן היו חייבים לבצע הערכת סיכונים מתאימה - האם ייתכן נזק סביבתי לניקראגואה לפי 2 עוגנים משפטיים
1. ס' 14 - מטיל חובה לבצע הערכות סיכון
  2. המשפט הכללי **NO HARM RULE** מטיל חובת נאותות. כחלק מאלו, פעילות סביבתית נאותה הינה לבצע סתקיר סביבתי מקדים ולפעול בהתאם להפחתת הפגיעה
- קוסטה ריקה** אומרת כי ביצעה הערכת סיכונים בשלבים שונים של העבודה. אין תסקיר מקדים.

ביה"ד לצדק:

1. השטח במחלוקת שייך לקוסטה ריקה
    - a. ניקראגואה הפרה חובת פרוצדורליות לקוסטה ריקה ומחייב אותה בפיצוי סביבתי על הנזק שגרמה
  2. קוסטה ריקה בעלת חובה **מכוח המשפט הבינלאומי הכללי להתנהגות נאותה** והייתה צריכה לעשות את התסקיר. האם יש סיכונים סביבתיים שעלולים לפגוע במדינה אחרת? פעלה שלא כדיון. אולם ס' 14 לא מחייב תסקיר מקדים אלא בכללי תסקיר ולכן עומדת בחובה זו.
  3. קוסטה ריקה לא הפרתה את חובתה מכוח ס' 14 מאחר ואין חובה לבצע את התסקיר לפניי
- הרחבה בע"מ 41

מינים בסכנת הכחדה

150,000 מינים במעקב, מתוכם 40,000 בסכנת הכחדה, מתוכם 9,000 בסכנת הכחדה קריטית ומיידית (=מאמצים לשמירה + רבייה והגדלת האוכל). בני האדם – האחראים העיקריים. ע"א שהכחדת מינים היא טבעית וחלק בלתי-נפרד מהחיים האבולוציוניים לאורך היסטוריית כדה"א, קצב ההכחדה הנוכחי שהחל בערך עם המהפכה התעשייתית גבוה פי 10,000-1000 מקצב ההכחדה הטבעי = "ההכחדה ההמונית" השישית במספר בהיסטוריה הגיאולוגית של כדה"א, הראשונה שהיא מעשה ידי אדם.

אמנות בנושא

אופי האמנות - הגנה כללית

בעבר ולאורך ההיסטוריה אמנות עסקו בעיקר בהגנה על מינים מסוימים [ברבורי המלכה באנגליה, אמנת הגנה על כלבי ים בין ארה"ב לבריטניה (ביקוש לפרווה) וכד'].

אמנת בון 1979, 133 מדינות

מטרתה – הגנה על מינים נודדים בסכנת הכחדה, כיוון שבעבר כל מדינה הגנה על המינים בשטחה אולם בנוגע למינים נודדים נוצר קושי. ישנו הבדל בין מדינות לגבי היישום – בצפון אמריקה רוב המינים אינם נודדים לעומת אפריקה ודרום אמריקה בהן מגוון ביולוגי משמעותי.

ס' 1 - הגדרה: מין נודד = מין שאוכלוסייתו, כולה או חלק עצמאי המופרד גאוגרפית של האוכלוסייה, נודדים בין גבולות בינ"ל.

ס' 2 – חובת הצדדים החתומים:

1. חובה **לשת"פ במחקר משותף**, שמטרתו להבין טוב יותר את האתגרים הנוגעים למינים נודדים בסכנת הכחדה והמתקיימים בשטחי המדינות.
2. **לנקוט באמצעים מידיים להגן על מינים נודדים** הכלולים בנספח 1 = רשימת מינים נודדים בסכנת הכחדה, רשימה המעודכנת ע"י גוף שהוקם ע"י האמנה (COP) (Conference of the Parties). ס' 7 ייפגש כל שלוש שנים לבחון את מצב יישום האמנה, להמליץ לצדדים לגבי היישום וכיצד לפעול אם אין הסכמים.
3. **להיכנס להסכמים שיאפשרו שימור של מינים** הכלולים בנספח 2 = רשימת מינים לשימור שאינם נמצאים בסכנת הכחדה, אולם שימורם אינו מיטבי או שמצבם ישתפר משמעותית אם יקבלו הגנה, אין חובה להיכנס להסכמים / לנקוט באמצעים מידיים להגנה עליהם, קיים עידוד מדינות להיכנס להסכמים שיקדמו את מצב המין.

ס' 4 - נספח 2 לאמנה: מינים נודדים שמצב שימורם אינו מיטבי או ישתפר מהרישום (בעידכון הוועדה) מדינות שיש בהן מינים בנספח 2 ישאפו להיכנס להסכמים כדי לקדם את השמירה עליהם

בפועל: מדינה החתומה על האמנה ובשטחה נמצא מין הנמצא בסכנת הכחדה – קיים איסור על Takings של המין = ציד, הפרעה, פגיעה בבית הגידול, כל דבר אחר המפריע להמשך קיום המין.

• **חריגים** - מחקר מדעי, לכידה לשם הרבייה מלאכותית, ציד מסורתי של אוכלוסיות ייעודיות (=קהילות המתבססות באופן טבעי ומסורתי על ציד של המין, ניתן להעניק להן אישור לציד זה).

ס' 3 – ע"מ להסיר מין בסכנת הכחדה אשר כלול בנספח 1 (ולכן יש חובה להגן עליו), יש למלא 2 תנאים:

1. מידע מדעי, מבוסס, לפיו המין נמצא בסכנת הכחדה
2. מידע מדעי, מבוסס, לפיו הסרת המין מהרשימה תגרום למין לסיכון מחודש, שעלול להביא להכחדתו

סעיף 5 -

1. מטרת הסכמים מכוח האמנה - להביא את המינים שבנספחים 1-2 למצב של "שימור מיטבי".
2. הסכם חייב לכסות את כל טווח הנדידה של המין
3. חייב לכלול גם:
  - a. זיהוי של המינים הכלולים בו
  - b. מיפוי טווח ומסלולי הנדידה
  - c. זיהוי הגוף הממשלתי האחראי לשימור, בכל אחד מהצדדים
  - d. פיתוח מנגנונים להגנה על המין, עבור כל צד לרבות דיווח ומעקב ע"י ה-COP
  - e. יישוב סכסוכים

סעיף 7 -

בחניה מחודשת: ה-COP משמש כמחליט העליון בעניין האמנה, נפגש אחת ל-3 שנים, אחראי בין היתר לבחון את מצב יישום האמנה, מעביר לצדדי האמנה המלצות לעניין היישום וכיצד יש לפעול בהיעדר שת"פ.

ס' 8 - מועצת מומחים:

מועצת מומחים תוקם בכינוס הראשון של COP, ותפקידה יעוץ מדעי, המלצה על מחקרים, רישום והוצאת מינים מנספחים 1-2, טווחי נדידה וכו'. לבדוק שמה שכתוב פה זה נכון.

סעיף 13 -

- ◀ כל סכסוך בין הצדדים הנוגע לסעיפי האמנה / יישומה - כפוף למו"מ בין הצדדים הרלוונטיים.
- ◀ אם לא ניתן לפתור הסכסוך במו"מ - הצדדים רשאים, בהסכמה משותפת, להפנות את הסכסוך לבוררות בביה"ד הקבוע לבוררות בינ"ל בהאג.
- ◀ החלטת ביה"ד מחייבת.

הקושי: מחד האמנה קובעת שיש לפתור סכסוכים במו"מ (שיח פנימי בין הצדדים) (ס' 13) ומאידך קובעת שיש צורך בהסכמה משותפת להעברת הסכסוך לבוררות (ס' 2) - חשש מהתנגשות, מו"מ נצחי בהיעדר הסכמה משותפת.

תיקון ה-UNCLOS (לאחר פס"ד ניו-זילנד ויפן), ובהתאם באמנה זו קיים שיפור יחסי שכן קיים פירוט ברור מה ההסכמים צריכים לכלול (לעומת UNLOS).
 ★ האמנה הבינ"ל מחייבת שימור של מינים בסכנת הכחדה, ומתוקף זאת מטילה על כל מדינה 1. הוראות פנימיות 2. הוראות לגבי שת"פ עם מדינות אחרות. בעיית השימור: ציד וסחר לא חוקי במינים מוגנים ובמרכיביהם (התעשייה הלא-חוקית הרביעית בגודלה בעולם, היקפה 23 מיליארד \$ בשנה) - בעיה פנימית של מדינות ע"י מסחר פנים-מדיני (ישראל) או חיצונית ע"י ציד וייצוא (דרום אמריקה, אפריקה, דרום-מזרח אסיה). ההתמודדות להלן ↓

סחר לא חוקי במינים מוגנים

אמנת CITES:

the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES 1973)

מטרתה - התמודדות עם תעשיית הסחר הלא-חוקי במינים בסכנת הכחדה.

כמות הגנה שונות ע"פ רישום בנספחים:

נספח 1 - 900 חיות בסכנת הכחדה אשר סחר בהן / במרכיביהן מסכן את המשך הקיום. רישום / הסרה - מחייב הצבעה של 2/3 ממליאת האמנה.

הגבלות סחר לגביהם (בע"ח / מרכיביו):

- נדרש אישור ייבוא + אישור ייצוא - מכ"א מהרשויות המנהלות של שתי המדינות
- המועצה / הגוף המדעי של כ"א מהמדינות - צריכים לאשר כי ע"פ בדיקתם עולה כי הסחר לא עלול לפגוע במצב שימור המין
- הרשות המנהלת של המדינה המייצאת - צריכה לאשר כי 1. בע"ח / המרכיב, לא נתפס בממצאים המפרים את החוקים שלה / מסכנים את המין + 2. ההובלה תיעשה באמצעים שלא יפגעו בפרט
- הרשות המנהלת של המדינה המייבאת - צריכה לאשר שהייבוא לא מתבקש למטרות מסחריות

נספח 2 - 33,000 מינים שאינם בסכנת הכחדה אולם עשויים להיות בסכנת הכחדה עקב המסחר ולכן זקוקים להגנות. רישום / הסרה - מחייב הצבעה של 2/3 ממליאת האמנה.

הגבלות סחר לגביהם (בע"ח / מרכיביו):

אישורים הנדרשים מהמדינה המייצאת -

1. אישור ייצוא;
2. אישור המועצה המדעית לפיו הייצוא לא יפגע במין. **הקושי:** רוב המדינות בהן מינים נסחרים שבסכנת הכחדה הן מדינות מתפתחות ולכן אין להן יכולת להנפיק אישורים (מבחינת תקציב וכד') או שהן מנפיקות אישורים מבלי הבדיקות הנדרשות;
3. אישור שבע"ח / הפרט לא הושגו באמצעים המפרים את חוקי המדינה;
4. ההובלה תיעשה באמצעים שלא יפגעו בפרט.

נספח 3 - מינים הנהנים מהגנה מקומית בלבד, בחירה וולנטרית של מדינה להגן מפני סחר בינ"ל על מין מסוים ע"י רישומו (בישראל - הצבי הישראלי בחוק ההגנה על חיות הבר). רישום / הסרה - לשק"ד מדינה, לא מחייב הצבעה של מליאת האמנה.

אישורים הנדרשים מהמדינה המייצאת -

1. אישור ייצוא מטעם הרשות המנהלת;
2. אישור כי הייצוא לא פוגע במין - לא נדרש אישור שכזה מטעם המועצה המדעית (בניגוד לנספח 2);

3. אישור שבע"ח / הפרט לא הושגו באמצעים המפרים את חוקי המדינה;

4. ההובלה תיעשה באמצעים שלא יפגעו בפרט.

סעיף 9 – כל מדינה חברה, חייבת למנות רשות לניהול סחר במינים בסכנת הכחדה, והרשות תהא המוסמכת היחידה להתנהל מול מדינות אחרות מכוח האמנה + מחויבת להקים מועצה או גוף מדעי להנפקת אישורים מכוח האמנה + מחויבת להודיע למזכירות האמנה מיהם הגופים הנ"ל ולעדכן במקרה של שינוי הגוף.

סעיף 8 – הוראות פליליות והסדרי השבה: כל מדינה חברה נדרשת לקבוע הוראות פליליות לעניין סחר / אחזקה של מינים בסכנת הכחדה + הסדרים להפקעה / החזרה של בע"ח / מרכיבים שנתפסו עקב סחר לא-חוקי אל מדינת היעד שלהם.

סעיף 10 – מדינות לא חברות: בין ומדינה חברה באמנה או לא, היא מחויבת באותן דרישות (אישורים).

פילים:

לאורך ההיסטוריה, ההגנה על פילים והגבלות לגבי סחר פילים הובילו לסכסוכים בין מדינות אפריקה למערב.

רקע: ציד לא-חוקי של פילים באפריקה; בעקבות הסיכון הרב והירידה במס' פרטי הפילים בדרום אפריקה, בשנת 1989 – פילים נכנסים לנספח 1 לאמנת CITES = א"א לסחור בשנהב = איסור יבוא שנהב בארה"ב, יפן ועוד.

בהמשך לכך – אוכלוסיית הפילים מתאוששת, ולקראת סוף שנות ה-90 מגיעים להתאוששות יתר וריבוי מסיבי באפריקה < יציאת פילים מבתי הגידול והגעה למקומות מאוכלסים < עיקור פילים < אוכלוסייתם ממשיכה לגדול < הרג פילים = מלאי שנהב עצום.

מכירת השנהב: לא ניתן למכור את השנהב המיותר עקב אמנת CITES (בנספח 1)

הבעיה: ריבוי הפילים יוצר חיכוכים מול האוכלוסייה / הקהילה המקומית וקיים חשש כי אלו יפסיקו את תמיכתם במאמצי השימור ויהפכו לציידים לא חוקיים (או יתמכו בכאלו) – ובאמצעות מכירת השנהב שנותר (ממילא) ניתן לתמוך בקהילות הללו.

המדינות המערביות התנגדו בטענה – נוצרה תפיסה / נורמה לפיה אין לסחור בשנהב, ואם הסחר יחזור אז זה ייהפך לנורמטיבי ויצור ביקוש מחודש.

לאורך שנות ה-90 המאוחרות, **מדינות אפריקה** מנסות מחדש פעמים נוספות לקבל אישור למכירת שנהב, ובשנת 1979 מבקשות לחוקק את רישום הפילים מנספח 1 ולהעבירו לנספח 2.

פשרה – רישום כפול של הפיל האפריקאי בנספח 1 + בנספח 2 + היתר ספציפי של COP למכירה חד-פעמית של מלאי השנהב הקיים = "**המכירה הניסיונית**":

1. ללא שנהב שנלכד בציד לא-חוקי

2. הכסף ישמש לשימור פילים. התבצעה ב-1999.

בשנת 2008 נוצר מלאי שנהב מחודש ומתבקש אישור חד"פ נוסף למכירה.

בשנים האחרונות – עליה מחודשת בציד לא-חוקי של פילים וביקוש גובר באסיה; גם עקב שתי המכירות החד"פ ששברו את הנורמה < פרקטיקה גוברת לפיה מדינות מאפשרות לשבטים מקומיים להחזיק עדרי פילים, כשהבעלות עליהם מאפשרת לשבטים לפעול כראות עיניהם מול הפילים כל עוד שומרים עליהם לטווח הארוך (קובעים מס' מסוים של פילים שלא יפגע בשימור אוכלוסייתם). בפועל – שבטים הופכים את הפיל לכלי תירותי או מאפשרים לצוד אותם. מי מהן נכונה תמיד? מי מהן נכונה בהתבסס על העובדות ועל הדברים הכתובים בשאלה? אם צריך להניח דברים שלא כתובים בשאלה זו לא התשובה הנכונה.

אמנת 1973 CITES סחר לא-חוקי	אמנת בון 1979 מינים נודדים	
184 מדינות	133 מדינות	
בע"ח ("שלמים") מרכיבים של בע"ח	בע"ח ("שלמים")	
1. בע"ח בסכנת הכחדה – אישורים משני הצדדים 2. עשויים להיות בסכנת הכחדה – אישורים מהמייצאת 3. הגנה מקומית לשק"ד מדינות – אישורים מהמייצאת (מקל)	1. בע"ח נודדים בסכנת הכחדה 2. בע"ח לשימור (אינם בסכנת הכחדה)	הנספחים
מגבלות, הסדר הסחר, אכיפה והשבה	שיתופי פעולה	ההסדר העיקרי

תוספות מהחומרי קריאה

אמנת האומות המאוחדות בנושא מגוון ביולוגי (1992), סעיף 15:

1. מתוך הכרה בזכויות הריבוניות של מדינות על משאבי הטבע שלהן, הסמכות לקבוע גישה למשאבים גנטיים מוטלת על הממשלות הלאומיות וכפופה לחקיקה הלאומית.

2. כל צד מתקשר, ישתדל ליצור עיבודים כדי להקל על הגישה למשאבים גנטיים לשימושים בריאים לסביבה ע"י צדדים מתקשרים אחרים, ולא יטיל הגבלות הנוגדות את מטרות אמנה זו.

מאמר יובל שני

הזכות לחיים - עיגונים נוספים

דוגמה ליישום קיים ממסמכים בינ"ל ופרקטיבות של גופים בינ"ל -; תת-נציבות האומות המאוחדות לקידום והגנה על זכויות אדם לעניין שינוע חומרים רעילים ומסוכנים; החלטות שיפוטיות ומעין-שיפוטיות קונקרטיות כמו עמדת יחיד בביה"ד הבינ"ל בהאג כי יש לראות בהגנ"ס כחלק מהזכות לחיים ולבריאות; נציבות זכויות האדם הבין-אמריקאית כסמכות מעין-שיפוטית קבע שתנאים סביבתיים ירודים של ילידי דרום אמריקה שהיוו קרקע להתפרצות מגיפות אינם מתיישבים עם זכותם לחיים ולבריאות.

= אפשר לפרש את הזכות לחיים ולבריאות באופן מרחיב ככזו המחייבת מדינה להימנע מליצור ולפעול כדי למנוע מפגע המסכן את החיים והבריאות. ע"י היקש אפשר לפרש את הזכות לחיים ככוללת חובה פוזיטיבית למנוע פגיעה בתנאי הסביבה העשויה לסכן חיי אדם.

הזכות לקניין – פגיעה סביבתית המאיינת את היכולת להנות מרכושך (זיהום בשדה או שמונע מגורים בנכסך) יכול לפגוע בזכות להנאה מקניין שהיא מוכרת בדיני זכויות האדם האירופיים (ס' 1 לפרוטוקול הראשון לאמנת האירופית (1952) וכן הוכרה בהכרזה האוניברסלית (ס' 17) אולם הדבר לא אומץ באמנות זכויות האדם מטען ארגון האומות המאוחדות. יצוין כי ביה"ד האירופי לזכויות אדם לא מכיר בפגיעה בזכות ההנאה מהקניין כתוצאה מאי-מניעת מפגע סביבתי ע"י המדינה אלא רק במקרה שהמפגע הוביל לירידה בערך הכלכלי של הנכס. לדעת יובל שני, הפרשנות המצמצמת הזו היא תמוהה לאור נכונות הערכאה באותו מקרה לפרש באופן מרחיב מאוד את הזכות לפרטיות).

תנאי עבודה בטוחים ובריאים – מפגע בסביבת העבודה, הזכות מוגנת במס' אמנות הנוגעות לזכויות אדם.

הזכות לשוויון – כשחלק נהנים מתנאים סביבתיים משופרים לעומת אחרים הנחשפים למפגע סביבתי

עינוי / יחס אכזרי האסור מבחינת זכויות אדם (במקרה של מפגע סביבתי הגורם נזק קיצוני לנחשפים אליו כמו הרעלה קשה מזיהום אוויר)

זכות האדם הזו עשויה להיחשב כזכות בעלת מאפיינים מכל 3 דורות זכויות האדם – הגנה על החיים (דור 1), שיפור איכות החיים (דור 2) וקידום אינטרס קבוצתי (דור 3). מוצדק גם כיוון שהזכויות המסורתיות אינן מתחשבות ב"מכלול צרכים אנושיים" – הנאה אסתטית מהסביבה, הצדקות מוסריות לשימור הסביבה, הגנה על הדורות הבאים. הרחבת ס' אלו מצדיקה לדרוש ממדינות לפעול לשם הגנ"ס מבלי להוכיח שנפגע אינטרס מסוים, ונחשכת פרשנות משפטית יצירתית המעצבת מחדש זכויות מסורתיות ועשויה לעורר ביקורת.

3. גישה מעורבת – הגדרה מחדש של זכויות קיימות + ניסוח זכויות חדשות

חלק ג' – יתרונות הגישה המוצעת והפרכת טענות נגד – הצדקות מעשיות ועיוניות לתיעול זכויות האדם להגנ"ס

הגנה נורמטיבית כפולה על צרכי הסביבה

טענת הנגד: **ככל שהמשב"ל מכיר בחובות של הגנ"ס הרי שאין מה לבסס אותן על היבט משפטי אחר של זכויות אדם**; ככל והמשב"ל מכיר בחובות הגנ"ס מכוח הדין הסביבתי הרי שאין טעם להטיל חובה דומה מתוקף זכויות אדם.

התמודדות:

1. שימוש בכלי זכויות האדם (המעוגנים בדין הכתוב והממשי) מגביר וודאות משפטית של נורמות סביבתיות במשב"ל (המעוגנים בדין המנהגי שיש לו חסרונות שונים ובמרכזם עמימות, קריטריונים להכרה בו כמנהגי המשתנים בין מקומות, אימוץ לא מלא, הצורך ביסוד נפשי לשם הכרה בחובה), גם מהטעם שזכויות אדם במשב"ל מוסדרות ע"י טריבונלים שיפוטיים, מעין-שיפוטיים ואחרים – והם יכולים לסייע לחדד את הנורמות הסביבתיות (לדוגמה בפס"ד Lopez Ostra חודדו סטנדרטים של איסור זיהום תעשייתי).

2. הרחבת תחולה גיאוגרפית של דיני הגנ"ס – המשב"ל הסביבתי מתמקד בתופעות חוצות גבולות (במקביל למגמה של התערבות המשב"ל בנעשה בשטחי מדינות אולם אך זה קשור לתלות האקולוגית ההדדית שמשפיעה על המרחב החוץ-מדיני ע"א שבעבר סווגה כפנימית). דיני זכויות האדם הם פנימיים ובוחנים את מערכת היחסים בין מדינה לפרטים. שימוש בדיני זכויות אדם מאפשר להחיל דיני סביבה במקרים של זיהום שאינו מוכח כבינ"ל.

3. היבט פרוצדורלי-מעשי – מרבית ההסדרים הסביבתיים במשב"ל נוצרים באמנות בינ"ל והן אמורות להיאכף ברמה בין-מדינית אך עד כה נראה שמדינות לא באמת מתלוננות זו נגד זו (למעט בסחר בילטרלי) (חשש מתלוננת נגד ואינטרס לשמירה על היחסים); בנוסף עשוי להיות מחסור במנגנוני יישוב סכסוכים להם סמכויות מחייבות בדין לענייני הגנ"ס או שלפירום תהיה אפקטיביות מוגבלת. זכויות אדם מאפשרות אכיפה טובה יותר – הפרט יכול לעתור בעצמו נגד המדינה לגופי זכויות אדם אזוריים / עולמיים, פרטים בפועל נוטים יותר להתלונן, לפרטים יש סיכוי יותר רב להיפגע מהפרת זכויות האדם שלהם לעומת מס' מדינות זעום בעולם ונקודתית מדינות בעלות אינטרס לתיקון ההפרה הסביבתית – מנגנוני אכיפה המופעלים ע"י פרטים ינוצלו לעיתים קרובות יותר; אפשרות שתלונת הפרט תוביל לפס"ד מחייב נגד המדינה המפרה.

4. = עשוי לחזק באופן ניכר את כיבוד הנורמות הסביבתיות – ידיעת מדינה כי אי-מניעת מפגע תוביל לא רק להליכים של אמנות סביבתיות (סבירות נמוכה וללא סנקציה אמיתית) אלא גם להליכים בפני גופי זכויות אדם (סבירות גבוהה ואפשרות לסנקציה ממשית).

5. שפת זכויות האדם מחזקת את ההכרה בחשיבות האינטרסים הסביבתיים בקרב המערכת המשפטית והציבור הכללי, ולכן תיאור אינטרס סביבתי בתור "זכות אדם" (=צורך בסיסי שעל תושבי המדינה לקבל בזכות ולא בחסד) יעודד הגנ"ס מבחינה משפטית, חינוכית ומוסרית, עשוי לשנות את התייחסות הבירוקרטיה השלטונית ולעודד אכיפת זכויות סביבתיות ע"י פרטים.

6. איזון מתאים בין אינטרסים אנושיים מתחרים (בפרט כשיש סתירה בין אינטרס סביבתי לאינטרס אנושי מסוים) – הכרה בזכות לאיכות סביבה ראוייה כזכות אדם תהפוך את איזון האינטרס ל-"מפגש בין שווים". לדעת יובל שני, על הטוען להוכיח כי הפגיעה הסביבתית אינה משקפת איזון ראוי בין זכויות אדם (ולא על המבקש להצדיק את הפגיעה בזכויות שאינן מבטאות צרכים סביבתיים). הדבר נתמך בפס"ד ביה"ד האירופי, לדוגמה בעניין Fredin שם נקבע כי זכות הפרט להשתמש בזיכיון כרייה ממקרקעין בבעלות אינה גוברת על האינטרס הכללי במניעת פגיעה בסביבה עקב הכרייה (ספק אם הפסיקה התבססה על השקפת הגנ"ס כזכות אדם, אלא שהנימוק המרכזי היא אינטרס של הכלל המצדיק כרסום בזכות הפרט, ונטל ההוכחה מוטל על הטוען לפגיעה בזכותו).

(1) טענת הנגד: בלבול מושגי – יש לנתח סוגיות משפטיות בקטגוריות נקיות המובילות לתוצאות משפטיות צפויות ומאפשרת חישוב צעדים מראש. ההתמודדות:

1. אכן נוצרת חפיפה נורמטיבית בין שני ענפי משפט נפרדים במשב"ל (הגנ"ס זכויות אדם)
2. תאורטית, זה עשוי להוביל להחלת הסדרים סותרים בענפים השונים – סיטואציה בעייתית לשחקנים
3. למרות זאת – חפיפה בין ענפים היא תוצר לוואי בלתי נמנע בכל שיטת משפט ובכל תחומי המשפט (נזיקין+חוזים, מנהלי+חוזים וכד'), הקשר בין שני הנושאים הוא בלתי נמנע ונובע מהמציאות המורכבת, ולכן הניסיון להפרדה דיכוטומי מנותק מהמציאות.
4. הכרה בחפיפה תחזק את הרמוניזציה בין הענפים – הפריה הדדית, לעומת הפרדה דיכוטומית שתעודד התפתחות עצמאית של כל ענף מבלי התחשבות זה במשנהו – וכך עשוי להפחית את הסיכון להתנגשות נורמות או ניתוק בין הדין למציאות.

2) טענת הנגד: הצגת בעיות סביבתיות כבעיות של זכויות אדם = מניפולציה ועיוות מערכת איזוני אינטרסים החלה בתחום הסביבה ההתמודדות: הפרדה הדיכוטומית = מניפולציה, שכן הגישה משייכת בעיות שנוגעות גם לאדם וגם לסביבה, רק לאחת מהקבוצות מבלי להתחשב בקבוצה השנייה.

3) טענת הנגד: חיזוק התפיסה האנתרופוצנטרית (ערך אינסטרומנטלי לטבע) – דיון בהגנ"ס בכלים של זכויות אדם מעודד את התפיסה הזו הקיימת ממילא בדיני הגנ"ס (התמקדות בענייני סביבה בהם תלויה רווחת האדם והזנחת היבטים אחרים כמו הגנה על חסרי ערך כלכלי), לפיה צרכי האדם הם המרכז ויתר צורות החיים, הצומח והטבע הם רלוונטים וראויים להגנה ככל שהם מועילים לאדם ונעדרים ערך עצמאי. ההתמודדות:

הטיות אנתרופוצנטריות הן מובנות במסגרת מערכת כללים אנושית מתוך רצון אנושי להגן על המין האנושי וצרכיו – דיני זכויות האדם שהם אנתרופוצנטריים מובהקים, מכסים רק חלק מצרכי הסביבה. צרכי סביבה מסוימים דורשים הגנה נפרדת.

בפועל, ההגנה האנושית על הסביבה היא הגנה טובה יותר – ולכן יש להשוות את מעמד כל ההגנות המוענקות לסביבה באמצעות השוואה לאינטרס האנושי. הטענה ההפוכה אבסורדית כי תוביל בפועל להגנה פחותה יותר על הסביבה.

בשנים האחרונות חיזוק בהכרה בערך העצמאי של הסביבה, בינ"ל ומדינית – עקרון ההגנה על צרכי הדורות הבאים (אמנם אנתרופוצנטרי אך מביטח התאמה בין צרכי האדם לצרכי הסביבה העצמאיים; אמנת המגוון הביולוגי (1992) מגנה על כל זני החי והצומח ללא תלות בתועלת לאדם; הרחבת זכות העמידה לארגונים ופרטים בתביעות משפטיות להגנה על אינטרסים עצמאיים של בע"ח.

4) טענת הנגד: מדיניות איכות הסביבה היא נושא מורכב מכדי לתלותו בידי ערכאות שיפוטיות או מעין-שיפוטיות. סטנדרטים סביבתיים דורשים מומחיות והכרעה עדינה – בידי הדרג הפוליטי, במסגרת הבינ"ל ע"י נציגי מדינות וארגונים הפועלים בצוותא, ובידי הדרג המדיני ע"י המחוקק והמבצע; לעומת זאת דיון משפטי מערב רק את חלק מבעלי האינטרסים הרלוונטיים (לדוגמה נעדרים נציגי הדורות הבאים והמזהם הפרטי) והדבר עלול להוביל לתוצאות מעוותות.

ההתמודדות: זו ביקורת מוכרת שמופנה כלפי מגוון זכויות, אך טרם הובילה למסקנה שבימ"ש בינ"ל / פנימי לא מסוגל לדון בשאלות שהכרעתן קשה / בעלות השלכה תקציבית. לכל היותר, מוענק מתחם שק"ד נדיב למדינות או רשויות מדיניות בהיותן מחויבות לנורמות כאלו. בפועל בתי דין בינ"ל ומדיניים עוסקים בסוגיות מורכבות של מדיניות. סוגיות של הגנ"ס נידונות כיום ע"י ביה"ד של ארגון הסחר העולמי וביה"ד לדיני ים ובכלל זה ע"י ערכאות בינ"ל במסגרת עתירות שונות בנושאי סביבה.

5) טענת הנגד: הגדרת זכות אדם לסביבה (עצמאית או כנגזרת של זכות קיימת) תהא עמומה מדי ולא יהיה ניתן ליישמה באופן רציונלי וקוהרנטי פר מקרה. ההתמודדות:

עמימות זכויות כלכליות / חברתיות / תרבותיות – אינה צריכה להיות מכשול להכרה בהן, ובתי המשפט מיישמים במקרים רבים נורמות עמומות (לדוגמה הזכות לכבוד, תו"ל, סבירות וכד'). נכונות הולכת וגוברת של הקהילה הבינ"ל ושיטות משפט מדיניות להכיר בשיפוטיות זכויות אלו. המורכבות + עמימות – להפך מעודד מעורבות גדולה יותר של גופים שיפוטיים בניסוח מפורט של סטנדרטים, תוך יישום הנורמה הכללית במקרים קונקרטיים.

חלק ד' – בחינת יישום המסקנות הבינ"ל על הדין הישראלי

נקודת המוצא – הצבענו על נכונות גוברת במשב"ל להשתמש בדיני זכויות אדם לקידום אינטרסים סביבתיים, שהיא: פרשנות ליברלית של זכויות קיימות (יחולו כשצרכי האדם והסביבה מתלכדים) + סימנים להיווצרות זכות אדם עצמאית לאיכות סביבה – והדבר הזה חיובי. בישראל אין הגנ"ס דרך זכויות אדם אלא בעיקר בחקיקה סביבתית, דיני תו"ל והלכות ביהמ"ש במסגרת משפט מנהלי.

2 היבטים לבחינת המשפט הישראלי:

1. אפשרות קליטת התפתחויות במשב"ל (כללים) לתוך הדין הישראלי

המשב"ל ההסכמי אינו חלק אינטגרלי מהדין הישראלי בהיעדר קליטה מפורשת, ופרטים לא יכולים לטעון בפני ביהמ"ש הישראלי לזכויות וחובות הנובעים מאמנות בינ"ל אליהן הצטרפה ישראל בהיעדר טרנספורמציה.

משב"ל מנהגי נקלט אוטומטית כמקובל, בכפוף להיעדרו של דין מקומי סותר.

← חשיבות לשאלה האם הזכות הבינ"ל לאיכות סביבה היא מנהגית או לא.

לדעת יובל שני, אין תשובה ברורה, וכפי שנאמר יש אינדיקציות לתחילת היווצרות הזכות במשב"ל המנהגי אך קשה לקבוע שהן מספיקות להגדרת העיקרון כמשב"ל מנהגי ממש {למעלה ציין שזה טרם משב"ל מנהגי אלא בתהליכי היווצרות}. הלכה למעשה, ספק אם הפרט יכול לטעון בפני בימ"ש ישראלי כי המשב"ל מקנה לו במישרין זכות לאיכות סביבה ראויה.

התאמה פרשנית – יש לפרש את הדין הקיים בישראל בקנה אחד עם ההתחייבויות הבינ"ל של המדינה = יש לפרש את זכויות האדם המוכרות בדין הישראלי באופן שיבטא את ההתחייבויות הבינ"ל של ישראל להגנ"ס (אמנות סביבתיות ואמנות של זכויות אדם). פעולת רשות מנהלית המנוגדת להתחייבויות הבינ"ל הנ"ל, לכאורה תהא בלתי סבירה (בג"ץ חילו (1972), ודעת יחיד של הש' כהן בבג"ץ דה אמריקן ארופין (1967)).

החזקה הפרשנית מייצגת את הדיון בשאלת מעמד הזכות (הסכמי / מנהגי) – במידה וקיים חוק סותר מבחינה פרשנית, כלומר חוק מדיני שלא ניתן באמצעים פרשניים לפרש בהתאמה לזכות, הרי שממילא הוא גובר על הזכות המנהגית. בהיעדר חוק סותר (המסמך לפעול בניגוד לזכות), במקרים רבים יהיה ניתן, באמצעים פרשניים ובאמצעות דוקטרינת הסבירות, לבטל כל פעולה שאינה מתיישבת עם הגנ"ס.

Chris Wold et al., Climate Change and the Law (מהדורה שנייה, 2013), פרק 11, עמ' 2-4

א. החובה שלא לגרום נזק סביבתי

שורשי החובה לא לגרום לנזק סביבתי מצויים בבוררות **Trail Smelter**, סכסוך הכולל זיהום חוצה גבולות מקנדה לארצות הברית בשנות ה-20-30, לעניין פליטת אלפי פאונד של גופרית דו-חמצנית (SO₂) מבית היתוך בטריל, קולומביה הבריטית. הפליטות חצו את גבול ארה"ב-קנדה במרחק ק"מ ספורים בלבד, וגרמו נזקים של מאות אלפי \$ ליבול, מבנים ובע"ח. ביה"ד הגיע בסופו של דבר למסקנה כי "ע"פ עקרונות המשב"ל, כמו גם של החוק של ארה"ב, לאף מדינה אין את הזכות להשתמש או להתיר שימוש בשטחה באופן שיגרום לפגיעה על ידי אדים בשטחה או לשטחו של אחר או לנכסים או לבני אדם בהם, כאשר למקרה יש תוצאה חמורה והפגיעה מבוססת בראיות ברורות ומשכנעות". ביה"ד הטיל עונשים כספיים על קנדה וחייב את בית ההיתוך לבצע השקעות בעלות של כ-20 מיליון דולר כדי להפחית את פליטותיה.

ביה"ד אינו מספק תקדים משפטי ישיר מכיוון שקנדה וארה"ב ניהלו מו"מ על אמנה מיוחדת להקמת ביה"ד ופתרון המחלוקת, וזו קבעה את מקורות המשפט שיש לבחון והנחתה את ביה"ד "להתחשב ברצונם של הצדדים המתקשרים הגבוהים להגיע לפתרון רק לכל הצדדים".

אף על פי כן, החובה לא לגרום נזק סביבתי נתפסת באופן נרחב כהרחבה של הנורמה הבינלאומית הכללית האוסרת על מדינה להשתמש בשטחה, או לאפשר לאחרים להשתמש בשטחה, באופן שעלול לפגוע באינטרסים של מדינה אחרת.

ה-ICJ אישר את החובה לא לגרום נזק במספר פסקי דין, בעיקר **בפרשת תעלת קורפו**, שעניינו נזקים לספינות מלחמה בריטיות שנגרמו על ידי מוקשים שהוצבו במימי אלבניה. בהטלת אחריות על אלבניה, קבע בית הדין הבינלאומי:

"מכל העובדות והתצפיות שהוזכרו לעיל, מסיק בית המשפט את המסקנה כי הנחת שדה המוקשים שגרם לפיצוצים ב-22 באוקטובר 1946, לא הייתה יכולה להיבצע ללא ידיעת ממשלת אלבניה. ההתחייבויות הנובעות לאלבניה מידע זה אינן שנויות במחלוקת בין הצדדים. היועצת של ממשלת אלבניה הכירה במפורש כי 'אם אלבניה הייתה מודיעה על הפעולה לפני התקריות של ה-22 באוקטובר, ובזמן כדי להזהיר את כלי השיט הבריטי ואת הספנות בכלל על קיומם של מוקשים בתעלת קורפו, אחריות תהיה מעורבת'."

Trail Smelter ותעלת קורפו מספקים תקדימים ברורים לפיתוח החוק הסביבתי הבינ"ל.

בפגישה הרב-צדדית הגדולה הראשונה לטיפול בסוגיות סביבתיות בינלאומיות, הממשלות אימצו את **הצהרת שטוקהולם על הסביבה האנושית, כולל עיקרון 21** שקובע:

למדינות יש... הזכות הריבונית לנצל את המשאבים שלהם בהתאם למדיניות הסביבתית שלהם, והאחריות להבטיח שפעילויות בתחום השיפוט או בשליטתם לא יגרמו נזק לסביבה של מדינות אחרות או של אזורים מעבר לגבולות השיפוט הלאומי.

עיקרון 21 של הצהרת שטוקהולם נראה רחב יותר מ-Trail Smelter ומ-קורפו. בעוד Trail Smelter הגבילה את מסקנותיה לזיהום חוצה גבולות בין מדינות, הצהרת שטוקהולם חלה על "אזורים מעבר לגבולות השיפוט הלאומי" (כולל למשל, האוקיינוסים ואנטארקטיקה וכנה"נ האטמוספירה). בנוסף, הציע ביה"ד הבינ"ל בקורפו כי הפרה של נורמה משפטית אחרת כגון חובת יידוע, נדרשת כתנאי מוקדם למציאת הפרה של החובה שלא לגרום נזק למדינה אחרת. לעומת זאת, Trail Smelter והצהרת שטוקהולם, כמו גם איטרציות שלאחר מכן בהצהרות ואמנות אחרות, מבהירות שהפגיעה עצמה מספיקה כדי לעורר הפרה של החובה שלא לגרום לנזק סביבתי. אף על פי כן, עקרון 21 אוסר רק את ההשפעות מפעילויות תחת "סמכות השיפוט או השליטה" של מדינה.

עיקרון 21 מקובל באופן נרחב כמשב"ל מנהגי. ואכן, ה-ICJ, בחוות הדעת המייעצת שלו בנושא חוקיות האיום או השימוש בנשק גרעיני, הכריז:

בית המשפט מכיר בכך שהסביבה נתונה לאיום יומיומי ושימוש בנשק גרעיני עלול להוות קטסטרופה עבור הסביבה. בית המשפט גם מכיר בכך שהסביבה אינה הפשטה אלא מייצגת את מרחב המחיה, איכות החיים ועצם בריאותם של בני האדם, לרבות דורות שטרם נולדו. קיומה של החובה הכללית של מדינות להבטיח שפעילויות

בתחום השיפוט והשליטה שלהן מכבדות את הסביבה של מדינות אחרות או של אזורים שאינם בשליטה לאומית היא כעת חלק מהקורפוס של המשפט הבינלאומי המתייחס לאיכות הסביבה.

הניסוח אמנם שונה מעיקרון 21, אך נראה שהוא מצדיק את החובה הכללית שלא לגרום נזק סביבתי. בהתחשב בדיון הרקע הזה על החובה המשפטית, שקול שוב את היקף הנזקים הסביבתיים העומדים בפני מדינות אי קטנות. הדוחות העדכניים ביותר של ה-IPCC, למשל, מאשרים את הסיכויים הסביבתיים הקשים עבור מדינות מתפתחות ככלל ומדינות אי מתפתחות קטנות (SIDS) בפרט. גם ה-IPCC וגם ה-UNFCCC מדווחים ש-SIDS כבר מרגישים את ההשפעות משינויי האקלים ושיש להם מעט משאבים שיעזרו להם להסתגל.

חוקי הים: ס' אלו מייצגים שינוי מהותי בחוק הים מ"כוח ימי" אל חובות משותפות כבסיס ליחסים בין"ל. כפי שציין פרופסור בויל, המשמעות של שינוי זה היא ש"אין זה עוד סמכות לשלוט, ועוד פחות חופש לזהם, המאפיין את המשטר המשפטי של הסביבה הימית, אלא מסגרת חדשה המבוססת על חובות של שליטה, רגולציה, אכיפה, שיתוף פעולה. ואחריות". השפה של הס' חזקה, תוך שימוש ב"יש" ללא שיקול דעת ולא ב"צריך" או "לעשות את המיטב". דעת המאמר: הס' אינם מפורטים מספיק כדי לספק הדרכה מעשית במצבים ספציפיים. האם, למשל, הם יאפשרו את טביעת אסדת נפט שהושבתה בצפון האוקיינוס האטלנטי (הסיבה לסכסוך בין Shell Oil וגרינפיס מטופלת בתרגיל בעיה בסעיף III)? מסיבה זו, נדרשו הסכמים נוספים, ספציפיים יותר, כדי לתת משמעות ספציפית למנדטים של UNCLOS.

יישוב סכסוכים –

- חידוש האמנה – הליך חובה ליישוב סכסוכים בין הצדדים. מבטיח כיבוד ועמידה בהוראות האמנה ומבהיר הוראות שעלולות להיות מעורפלות או סותרות.
- הוראות ההסדר מורכבות ומפורטות בכ-100 ס'. התהליך גמיש (הצדדים יכולים לבחור את האמצעים והפורומים ליישוב סכסוכים), מקיף (רוב המחלוקות כפופות ליישוב סכסוכים מחייב), ומפרגן (דאגות לאומיות חיוניות מסוימות פטורות מהליכי יישוב הסכסוכים).
- הוראות בסיסיות של התכנית:

  1. כל הצדדים מקבלים על עצמם את החובה ליישב סכסוכים בדרכי שלום. מחלוקת בין צדדים הנוגעת ליישום או פרשנות האמנה מטופלת תחילה באופן לא פורמלי ע"י חילופי דעות ומו"מ.
  2. תהליך יישוב המחלוקת הוא פשוט או מורכב, בהתאם לרצון הצדדים.
  3. מאחר שצדדים יכולים לבחור במשותף כל תהליך יישוב סכסוכים שירצו, הם תמיד יכולים להחליט לעקופו לחלוטין באמצעות מערכת דו-צדדית, אזרית או אחרת ליישוב סכסוכים. אם המו"מ הבלתי פורמלי לא יביא להסדר מקובל על שני הצדדים, צד ראשי לבקש יישוב סכסוכים רשמי
  4. ישנם ארבעה פורומים, לבחירת המדינות – ביה"ד הבינ"ל לצדק ו-3 גופים שנוצרו על ידי UNCLOS (הטריבונל הבינלאומי לחוק הים (ITLOS)), ביה"ד לבוררות ובי"ד מיוחד לבוררות טכנית). הצדדים לסכסוך ראשיים להסכים לבחור בכל אחד מהפורומים. אם הם חולקים על הפורום המתאים, המחלוקת מועברת לבוררות חובה (נספח VII).
  5. ביה"ד הבינ"ל למשפט הים מורכב מ-21 חברים עצמאיים שנבחרו ע"י מפלגות UNCLOS. מכיוון שארה"ב עדיין לא צד לאמנה אחא הייתה רק חברה זמנית עד 1998, מאז אין להם קול בביה"ד.
  6. מחלוקות לפי חלק XI של UNCLOS הנוגעות לקרקעית הים העמוקה נופלות בסמכות השיפוט של לשכת הסכסוכים בקרקעית הים העמוק של ביה"ד הבינ"ל למשפט הים.
  7. עד כה, הצדדים המשתמשים בהליכי יישוב סכסוכים אלה היו כולם מדינות, אם כי חברות פרטיות או יחידים ובינלאומיים
  8. ארגונים יכולים להביא תיקים ללשכת סכסוכים בקרקעית הים בקשר לפעילויות באזור.
  9. להליכי יישוב המחלוקת יש מספר מגבלות וחריגים. הרלוונטי ביותר לדאגות סביבתיות הוא אי הכללה של ניהול דיג של מדינת חוף בתוך ה-EEZ שלה והיבטים מסוימים של מחקר ימי בתוך EEZ.

Convention on Biological Diversity, 1760 UNTS 79 1992 – האמנה לשמירה על המגוון הביולוגי –

סעיף 2 – שימוש במונחים

למטרות אמנה זו:

"מגוון ביולוגי" = השונות/גיוון בין אורגניזמים חיים מכל המקורות, לרבות, בין היתר, מערכות אקולוגיות יבשתיות, ימיות ואחרות והמכלולים האקולוגיים שהם חלק מהם: זה כולל מגוון בתוך מינים, בין מינים ובין מערכות אקולוגיות.

"מערכת אקולוגית" = קומפלקס דינמי של קהילות צמחים, בע"ח ומיקרואורגניזמים וסביבתם הלא-חיים המקיימים אינטראקציה כיחידה תפקודית.

"שימור Ex-situ" = שימור מרכיבי המגוון הביולוגי מחוץ לבתי הגידול הטבעיים שלהם.

"בית גידול" = המקום או סוג האתר, בו אורגניזם או אוכלוסייה מתרחשים באופן טבעי.

"תנאים במקום" = פירושם תנאים שבהם קיימים משאבים גנטיים בתוך מערכות אקולוגיות ובתי גידול טבעיים, ובמקרה של מינים מבויתים או מעובדים, בסביבה שבה הם פיתחו את תכונותיהם הייחודיות.

"שימור במקום" = שימור מערכות אקולוגיות ובתי גידול טבעיים ותחזוקה והתאוששות של אוכלוסיות ברות קיימא של מינים בסביבתם הטבעית ובמקרה של מינים מבויתים או מעובדים, בסביבה שבה הם פיתחו את תכונותיהם הייחודיות.

"אזור מוגן" = אזור מוגדר גיאוגרפית אשר מיועד או מוסדר ומנוהל להשגת יעדי שימור ספציפיים. "ארגון לאינטגרציה כלכלית אזורית" פירושו ארגון שהוקם על ידי מדינות ריבוניות של אזור נתון, שהמדינות החברות בו העבירו אליו סמכות לגבי עניינים הנשלטים על ידי אמנה זו ואשר הוסמך כדן, בהתאם לנהלים הפנימיים שלו, לחתום עליו, לאשר, לקבל, לאשר או להצטרף אליו.

"שימוש בר קיימא" = שימוש במרכיבי המגוון הביולוגי באופן ובקצב שאינם מובילים לירידה ארוכת טווח של המגוון הביולוגי, ובכך שומרים על הפוטנציאל שלו לענות על הצרכים והשאיפות של הדורות בהווה ובעתיד.

ICJ, פעילויות מסוימות שבוצעו על ידי ניקרגואה באזור הגבול (קוסטה ריקה נגד ניקרגואה) ובניית כביש בקוסטה ריקה לאורך נהר סן חואן (ניקרגואה נגד קוסטה ריקה), ICJ Reports 665 –

א. ההפרה לכאורה של חובות פרוצדורליות

1. ההפרה לכאורה של החובה לבצע הערכת השפעה סביבתית

טענות הצדדים

146. לטענת ניקרגואה, קוסטה ריקה הפרה את חובתה במשב"ל הכללי להעריך את ההשפעה הסביבתית של בניית הכביש לפני תחילתה, במיוחד לאור אורכו ומיקומו.

147. קוסטה ריקה מכחישה את הטענה. לדבריה סלילת הכביש לא יצרה סיכון לפגיעה חוצת גבולות משמעותית באמצעות הזרמת חומרים מזיקים לנהר סן חואן או אחרת לשטח ניקרגואה, וכי לא היה סיכון שהנהר יושפע מהותית מההשפעה היחסית. כמויות לא משמעותיות של משקעים המגיעות מהכביש.

148. קיבלה פטור מהדרישה להכין הערכת השפעה סביבתית בגלל מצב החירום שנוצר בעקבות כיבוש איסלה פורטילוס ע"י ניקרגואה (ראה סעיפים 63-64 לעיל) = מצב חירום יכול לפטור מדינה מהדרישה לערוך הערכת השפעה על הסביבה, בין אם משום שהחוק הבינלאומי מכיל רנבוי לחוק המקומי בנקודה זו, או משום שהוא כולל פטור למצבי חירום.

סלילת הכביש הייתה תגובה הולמת למצב החירום מכיוון שהיא תקל על הגישה לעמדות המשטרה ולקהילות מרוחקות הממוקמות לאורך הגדה הימנית של נהר סן חואן, במיוחד לאור הסיכון האמיתי של עימות צבאי עם ניקרגואה, שתחייב את קוסטה ריקה לפנות את האזור.

לפיכך, קוסטה ריקה טוענת שהיא יכולה להמשיך בעבודות הבנייה שלה ללא הערכת השפעה סביבתית.

149. גם אם היא נדרשה ע"פ המשב"ל לערוך הערכת השפעה סביבתית במקרה זה, היא מילאה את החובה ע"י ביצוע מספר מחקרי השפעה סביבתיים, לרבות "הערכה סביבתית אבחנתית" ב-2013.

150. בתגובה טוענת ניקרגואה – לא היה מצב חירום בתום לב. הכביש אינו ממוקם בסמוך לשטח השנוי במחלוקת, כהגדרתו בהוראת ביהמ"ש מיום 8.3.2011, ומצב החירום הוכרז מס' חודשים לאחר תחילת עבודות הבנייה. אין פטור חירום מהחובה הבינ"ל לבצע הערכת השפעה סביבתית – קוסטה ריקה מבקשת להסתמך באופן שגוי על הכרזת חירום שהונפקה ע"פ החוק הפנימי שלה כדי להצדיק את אי עמידתה בהתחייבויות המשב"ל שלה.

151. כמו כן, מחקרי ההשפעה הסביבתית שהופקה ע"י קוסטה ריקה לאחר שעיקר עבודות הבנייה הושלמו ואינם מהווים הערכת השפעה סביבתית נאותה. כתוצאה ביהמ"ש מתבקש להכריז כי על קוסטה ריקה אין לבצע כל פיתוח עתידי באזור ללא הערכת השפעה סביבתית מתאימה.

152. בהתאם לקווי הטיעון שהעלו הצדדים, ביהמ"ש יבחן תחילה האם על קוסטה ריקה חלה חובה לבצע הערכת השפעה סביבתית ע"פ המשב"ל הכללי. אם כן, יבחן ביהמ"ש האם הוא פטור מהחובה האמורה או שמא עמד בחובה זו ע"י ביצוע הערכת אבחון סביבתי ומחקרים נוספים.

153. ביהמ"ש מזכיר (פסקה 104 לעיל) כי חובת המדינה לנקוט גילוי נאות במניעת נזק חוצה גבולות משמעותי מחייבת אותה לוודא האם קיים סיכון לנזק חוצה גבולות משמעותי לפני ביצוע פעילות שיש בה פוטנציאל להשפיע לרעה על סביבה של מדינה אחרת. אם זה המקרה, על המדינה הנוגעת בדבר לערוך הערכת השפעה על הסביבה. החובה הנדונה מוטלת על המדינה העוסקת בפעילות. לפיכך, במקרה זה על קוסטה ריקה, ולא על ניקרגואה, להעריך

את קיומו של סיכון לפגיעה חוצה גבולות משמעותית **טרם** סלילת הכביש ע"ב הערכה אובייקטיבית של מכלול הנסיבות הרלוונטיות.

154. בהליך בע"פ קבע ב"כ קוסטה ריקה כי בעת קבלת ההחלטה על הקמת הכביש נעשתה הערכה ראשונית של הסיכון הנשקף מפרויקט הכביש, הערכה זו לקחה בחשבון את אופי הפרויקט והשפעתו הסבירה על הנהר, והגיעה למסקנה כי הכביש אינו מהווה סיכון לפגיעה משמעותית. לתמיכה בטענה זו, קוסטה ריקה הדגישה את ההיקף הצנוע של העבודות, כי ברור שהכביש אינו כביש מהיר, שחלקו נבנה על מסילות קיימות, וכי הסיכון היחיד האפשרי הוא תרומת המשקעים על ידי דרך לנהר שכבר נשא עומס משקעים כבד. ביהמ"ש מצייין כי עריכת הערכה ראשונית של הסיכון הנשקף מפעילות היא אחת הדרכים שבהן מדינה יכולה לוודא אם הפעילות המוצעת טומנת בחובה סיכון של פגיעה חוצה גבולות משמעותית. עם זאת, קוסטה ריקה לא הציגה כל ראיה לכך שהיא אכן ביצעה הערכה ראשונית כזו.

החלטת ביהמ"ש

155. בהערכתו האם החל מסוף 2010, סלילת הכביש מהווה סיכון לפגיעה חוצה גבולות משמעותית, יתחשב ביהמ"ש באופיו וגודלו של הפרויקט ולהקשר בו היה אמור להתבצע.

ראשית, ביהמ"ש מצייין כי בניגוד לטענת קוסטה ריקה, היקף פרויקט הכביש מהותי (הדרך אורכה כמעט 160 ק"מ, עוברת לאורך 108.2 ק"מ של נהר, כמחצית המקטע בנייה חדשה לחלוטין).

שנית, בגלל מיקומו המתוכנן של הכביש לאורך נהר סן חואן, כל פגיעה הנגרמת מהכביש בסביבה עלולה להשפיע בקלות על הנהר, ולפיכך על שטחה של ניקרגואה.

1. מחצית מקטע הכביש העוקב אחר נהר סן חואן נמצא בטווח של 100 מ' מגדת הנהר; במשך כמעט 18 ק"מ ממוקם בטווח של 50 מ' מהנהר ובחלק מהקטעים בטווח של 5 מ' מהגדה הימנית של הנהר.

2. מיקום הכביש בסמיכות כה קרובה לנהר והעובדה שהוא בנוי לרוב על מדרונות – מעלה הסיכון להגביר את הזרמת המשקעים לנחל.

3. כמעט 1/4 מהכביש היה אמור להיבנות באזורים שהיו מיוערים בעבר – גורם רלוונטי נוסף להערכת הסבירות לשקיעה עקב סחף מהכביש.

4. אפשרות של אסונות טבע באזור הנגרמים כתוצאה מאירועים שליליים כגון סופות הוריקן, סופות טרופיות ורעידות אדמה, שיגבירו את הסיכון לשחיקת משקעים.

שלישית, יש לקחת בחשבון את התנאים הגיאוגרפיים של אגן הנהר שבו היה אמור להיות הכביש – הדרך תעבור דרך אזור ביצה בעל חשיבות בינלאומית בטריטוריה של קוסטה ריקה ותהיה ממוקמת בסמיכות לאזור ביצה מוגן אחר (Refugio de Vida Silvestre Río San Juan) שנמצא בשטח ניקרגואה. הימצאותם של אתרים מוגנים ברמסר מגבירה את הסיכון לנזק משמעותי מכיוון שהיא מעידה על כך שהסביבה הקולטת רגישה במיוחד. הפגיעה העיקרית שעלולה להיווצר הייתה שקיעה גדולה אפשרית של משקעים מהכביש, וכתוצאה מכך סיכונים לאקולוגיה ולאיכות המים של הנהר, כמו גם שינויים מורפולוגיים.

156. לסיכום, ביהמ"ש קובע כי סלילת הכביש ע"י קוסטה ריקה טומנת בחובה סיכון לפגיעה חוצה גבולות משמעותית. לפיכך, התקיים הסף להפעלת החובה להעריך את ההשפעה הסביבתית של פרויקט הכביש.

160. בהתייחס לשאלה האם קוסטה ריקה עמדה בחובתה לבצע הערכת השפעה סביבתית – ביהמ"ש מצייין כי קוסטה ריקה הפיקה מספר מחקרים, לרבות תוכנית ניהול סביבתי לכביש (אפריל 2012), הערכת אבחון סביבתי (נובמבר 2013), ומחקר המשך (ינואר 2015). מחקרים אלו העריכו את ההשפעות השליליות שכבר נגרמו מסלילת הכביש על הסביבה והציעו צעדים למניעתן או צמצום.

161. בפס"ד בעניין Pulp Mills, קבע ביהמ"ש כי החובה לבצע הערכת השפעה על הסביבה היא חובה מתמשכת, וכי מעקב אחר השפעות הפרויקט על הסביבה יתבצע, במידת הצורך, לאורך כל חיי הפרויקט (דוחות בג"ץ 2010 (א'), עמ' 83-84, פסקה 205). אף על פי כן, החובה לערוך הערכת השפעה סביבתית מחייבת הערכה מוקדמת של הסיכון לפגיעה חוצה גבולות משמעותית, ולפיכך "יש לערוך הערכת השפעה סביבתית לפני ביצוע פרויקט" (שם, עמ' 83, פסקה 205). במקרה הנוכחי, חלה חובה על קוסטה ריקה לבצע הערכה כזו לפני תחילת סלילת הכביש, ע"מ להבטיח שתכנון וביצוע הפרויקט ימזערו את הסיכון לפגיעה חוצה גבולות משמעותית. לעומת זאת, הערכת האבחון הסביבתי של קוסטה ריקה ומחקרים אחרים שלה היו הערכות פוסט-הוק של ההשפעה הסביבתית של קטעי הכביש שכבר נבנו (הערכת האבחון הסביבתית בוצעה כשלוש שנים לסלילת הכביש) – מחקרים אלו לא העריכו את הסיכון לנזק עתידי.

162. קוסטה ריקה לא עמדה בהתחייבותה ע"פ המשב"ל הכללי לבצע הערכת השפעה סביבתית בנוגע לבניית הכביש.

2. ההפרה לכאורה של סעיף 14 לאמנה בדבר מגוון ביולוגי

163. ניקרגואה טוענת כי קוסטה ריקה נדרשה לבצע הערכת השפעה על הסביבה לפי ס' 14 לאמנה בדבר מגוון ביולוגי. קוסטה ריקה משיבה כי ההוראה הנדונה נוגעת להכנסת נהלים מתאימים ביחס לפרויקטים שעלולים להשפיע לרעה משמעותית על המגוון הביולוגי. לטענתה, היו לה נהלים כאלה וכי בכל מקרה הם אינם חלים על סלילת הכביש, שכן לא הייתה עלולה להשפיע לרעה משמעותית על המגוון הביולוגי.

164. בהוראה נכתב, בחלק הרלוונטי: "כל צד מתקשר, ככל האפשר וכמתאים, יבצע: (א) נהלים מתאימים המחייבים הערכת השפעה סביבתית של הפרויקטים המוצעים שלו, אשר צפויות להיות בעלות השפעות שליליות משמעותיות על המגוון הביולוגי במטרה להימנע או למזער השפעות אלו. , במידת הצורך, לאפשר שיתוף ציבור בנהלים כאלה".

ביהמ"ש סבור כי ההוראה הנדונה אינה יוצרת חובה לבצע הערכת השפעה סביבתית לפני ביצוע פעילות שעלולה להיות בעלת השפעות שליליות משמעותיות על המגוון הביולוגי. לפיכך, לא הוכח כי קוסטה ריקה הפרה את ס' 14 של האמנה כשלא ביצעה הערכת השפעה סביבתית לכביש.

אוריאל ספריאל, התכנית הלאומית למגוון ביולוגי בישראל, אקולוגיה וסביבה 2011, כרך 2(1) -

התכנית -

מאי 2010 – הושקה "התכנית הלאומית למגוון ביולוגי לישראל", במסגרת כנס ירושלים מטעם החברה להגנת הטבע בשיתוף המשרד להגנ"ס. על התכנית – הכנתו ארכה מעל 5 שנים, 364 עמודים, מחבריה מטובי העוסקים בארץ בסיוע קבוצות עבודה ממגזרים שונים בניצוח אגף השטחים הפתוחים של המשרד להגנ"ס, נמצאת כאן.

המוטיבציה להכנת התכנית -

1. מחויבות ישראל, כשותפה לאמנת המגוון הביולוגי של האו"ם, להכין אסטרטגיה ותכנית פעולה לאומית למגוון ביולוגי
2. החלטת ממשלה מ-2003 לעניין תכנית אסטרטגית לפיתוח בר-קיימא בישראל, בעקבות הסכמות ועידת יוהנסבורג ("פסגת כדה"א בדבר פיתוח בר-קיימא")

= שני מניעים ממקור בינ"ל. מה זה אומר?

1. כשל בהטמעת חשיבות המגוון הביולוגי במנגנון הלאומי של קבלת החלטות
2. עוצמת הזירה הבינ"ל בעיצוב מדיניות לאומית

בין "טבע" לבין "מגוון ביולוגי", בין "שימור הטבע" לבין "שמירת המגוון הביולוגי".

"מגוון ביולוגי" = מכלול היצורים החיים בתחום כלשהו "טבעי" או המושפע/ מעוצב בידי האדם.

ההבדל בין מגוון ביולוגי ל"טבע" = מגוון. השוני בין מיני המכלול, הוא שנותן למכלול את המגוון שבו.

למגוון יש חשיבות לאדם – והאדם זקוק לקיומו. האדם זקוק לאוסף ההבדלים בין המינים. הסבר:

כ"א ממיני המכלול בהתנהגותו ואורח חייו (=המגוון הביולוגי) – פועל בתחום שהמכלול פועל/ מצוי בו (=מערכת אקולוגית).

1. המכלול=המגוון הביולוגי, הוא הרכיב העיקרי של המערכת האקולוגית, והוא שהופך את המרחב ל"מערכת" – שכן כ"א מהמינים מעורב במגוון תפקודי המערכת.

2. כמעט כל תפקודי המערכות האקולוגיות מביאים תועלת לאדם = שירותי המערכת (האקולוגית) = השפעה ישירה ועקיפה על רווחת האדם ועצם קיומו כפרט וכחברה אנושית

פיגור בהכרה במושגים אלו בעולם ובפרט בישראל (לפי התכנית הלאומית):

כל עוד אוכלוסיית האדם הייתה קטנה ושירותים סופקו בשפע – קיומם לא היה מוחשי.

עם גידול האוכלוסין והצריכה לנפש ← פגיעה במערכת האקולוגית ← פגיעה במגוון הביולוגי שנתמך ע"י המערכת האקולוגית ← היחלשות אספקת השירותים.

במקביל, חלחלה ההכרה בקיומם + בחשיבות תפקוד המגוון כמכלול לצורך אספקת השירותים.

ההשפעה: אצבע מאשימה אל הפיתוח הבלתי-נמנע מול גידול האוכלוסין והצריכה, שפוגע בעצמו כך.

התובנה: שמירת המגוון הביולוגי בממדים ובהרכב המאפשר לו לתפקד ולספק שירותים, היא המעניקה לפיתוח את קיימותו – זהו הקשר בין שמירת המגוון (לא שימור) לבין השגת קיימות לפיתוח שתכליתו קיימות לרווחת האדם.

נושאים נוספים הנידונים בתכנית הלאומית:

איומים על המגוון הביולוגי בישראל ודרכי התמודדות; מעקב אחר מצב המגוון בתגובה לשינויים טבעיים או אנושיים ובאמצעי הממשק לניהול ושמירה; זיהוי פערי ידע לייעול השמירה ומערך לסגירת פערים; העלאת מודעות ציבורית לערך המגוון ושמירתו בכל אתר ולא רק בשמורות טבע; זיהוי והפעלת תמריצים כלכליים ובעמדת הכלכלה הסביבתית לצורך הגנת המגוון; קידום כלים משפטיים-מוסדיים לשמירת המגוון ("עשה" בשמירה, ולא "אל תעשה"); הפקת תועלת ממעורבות המדינה בזירה הבינ"ל של הגנה על המגוון הגלובלי לשם למידה מניסיון של אחרים ואף ככלי תדמיתי.

הצעה לתכנית פעולה (בסיום התכנית):

תכנון שימושי שטחים (שטח הוא הנכס המאפשר את תפקוד המגוון באספקת שירותים); הקמת מוסדות וקרנות ממלכתיים לניטור ומחקר; הקמת מערך הסברה, הנחלה ואוריינות בתחומי המגוון ומשמעויותיו; בדיקה ביקורתית של המבנה המשפטי הקיים בתחומי המגוון ושדרוג; מעורבות רציפה בזירה הבינ"ל.

מעמד התכנית בפועל, והעמיד:

למרות שלתכנית אין מעמד סטטוטורי – מאז השקתה ניתן לזהות סימנים מעודדים לעלייה במודעות למגוון הביולוגי, עקב פעילויות ממוקדות של המשרד להגנ"ס ואח". כפועל יוצא אף מתוכננת הערכה של מצב המערכות האקולוגיות של ישראל, שירותיהן ורכיבי המגוון הביולוגי המעורבים באספקת השירותים.

רשות הטבע והגנים, מגוון ביולוגי - שאלות ותשובות (14.9.2017) –

מהו מגוון ביולוגי?

מונח שטבע המדען ריימונד פ' דסמן (1968).

עולם החי (BIO) הוא מגוון (DIVERSE) מ-3 סוגים: מגוון מינים (עולם החי, הצומח, הפטריות וכד'), מגוון גנטי (מטען גנטי המשתנה בין פרט למשנהו, המאפשר למין לשרוד בהתמודדות עם קשת רחבה של גורמי סביבה, והמהווה בסיס לתהליכים אבולוציוניים) ומגוון מערכות אקולוגיות (תנאי סביבה היוצרים סביבות חיים כמו אקלים, גיאולוגיה, טופוגרפיה, קרקע וכד'. מאפשרות למגוון המינים ולמגוון הגנטי להתקיים בתוכן).

הקשר בין מגוון ביולוגי – לשמירה על הטבע

"שמירת הטבע" – בעבר התמקדה בשמירה על מינים, בעיקר מיני דגל בולטים בסביבתם הטבעית = הכרזת שמורות טבע בשטחים טבעיים שהם אזורי מחייה למיני דגל [פילים ואריות באפריקה, ביזונים באזורי שוטטותם באמריקה הצפונית, בישראל – יעל נובי בשמורות מדבריות, צבי ארץ-ישראלי בחולות במרכז הארץ, מיני איריסיים בשמורות קטנות "עציץ" במרכז הארץ].

עם השנים –

1. בחירת מקום שמורות הטבע ע"פ מיני הדגל בהן לא מסייעת לשמירה על הטבע בטווח הארוך, כי השמורות נותרות מבודדות בגלל פעילות אנושית רבה = ירידה חדשה בהיקף השטחים הטבעיים שהוחלפו ביישובים ותשתיות, הרס השטחים מוביל להיעלמות מערכות אקולוגיות שהתקיימו בהם ועם כך גם להכחדת מינים נרחבת.

2. הקטנת המגוון הגנטי של המינים המהווה בסיס להשרדות ארוכת שנים = הבידוד מוביל לרביית שארים [משפחה] וכך מצמצם את האוכלוסייה המתקיימת בשטח.

3. **תהליכים אקראיים** כמו שריפות / ריסוס – עלולים להשמיד בפעם אחת את כל האוכלוסייה המבודדות.

היום – שמירה על מין אחד בטווח הארוך היא קשה / בלתי אפשרית שכן הוא חלק ממערכת אקולוגית שלמה ולכן יש להגן על כלל המערכת הזו. להלן ↓

רציונל שמירת הטבע בימינו

כיום, "שמירת הטבע" = מתמקדת **בשמירה על מערכות אקולוגיות**. פעילות רט"ג: הגדלת שטחי שמורות טבע וגנים לאומיים, חיבור ביניהן באמצעות שטחים טבעיים / חקלאיים, עיגון שטחים מוגנים מכל אחת מהמערכות האקולוגיות בישראל.

דרכים לשמירה על מגוון המינים – שימור המינים באתרם, קישוריות מרחבית בין מינים באמצעות מסדרונות אקולוגיים, בנק גנים וגני מקלט לשימור ייצוג לאוכלוסיות בסיכון.

= המגוון הביולוגי הוא מונח מרכזי כיום בשיח על הטבע, המכוון את פעולות השמירה על הטבע.

מדוע חשוב לשמור על המגוון הביולוגי?

מוסר:

לאורך קיום כדה"א נעלמו מערכות אקולוגיות ונכחדו מינים בתהליכים טבעיים, ובמקביל נוצרו מערכות אקולוגיות חדשות והתמיינו מינים חדשים. כיום קצב ההיעלמות גדול פי 1,000 מבעבר עקב פעילות אנושית ← למגוון הביולוגי יש ערך ממשי-עצמאי שאינו תלוי באדם. ← חובה מוסרית עלה אדם לשמור על מינים אחרים בכדה"א.

תועלת:

הקיום האנושי תלוי במגוון הביולוגי – כי מערכות אקולוגיות מספקות לאדם תועלת ושירותים (בד"כ חינמיים), ומהוות בסיס לקיומו. מבחינים בתועלת והשירותים, רק כשהמערכות האקולוגיות נפגעות [התדלדלות דגה]. פירוט להלן ↓

התועלות והשירותים העיקריים שמערכות אקולוגיות מספקות לאדם:

1. חמצן באוויר שנושמים (+שמירה על איכות האוויר)
2. מי שתיה נקיים
3. מקור מזון שאוכלים
4. מקור גנטי לגידולים שהושבחו
5. תרופות (50% מבוססות על חומרים טבעיים / סינתטיים המבוססים על טבעי)
6. שירותים לגידולים חקלאיים [מרעה טבעי, האבקת דבורי בר, הדברה ביולוגית]

= שירותי מערכת אקולוגית (Ecosystem Services).

מבססים כ-40% מהכלכלה העולמית.

לא ניתן להחליפן (למרות התקדמויות טכנולוגיות) ולכן עלינו לשמור עליהן.

בפועל – כיום כ-60% משירותי המערכת האקולוגית בעולם נהרסו / התדלדלו בעקבות ניצול מעבר ליכולת ההתחדשות.

שמירה על המגוון הביולוגי העולמי

עקב הפגיעה העולמית החמורה, ועדת הפסגה העולמית לפיתוח בר-קיימא (יוהנסברג דרום אפריקה 2002) קבעה שיש להקטין באופן ניכר את קצב אובדן המגוון הביולוגי. מזכ"ל האו"ם הכריז על 2010-2020 כעשור המגוון הביולוגי וקבע מטרות מוגדרות לשמירה עליו.

ישראל: משתתפת בוועידות האו"ם בנושא וחתומה על מס' אמנות, בהן אמנת ברצלונה ואמנת המגוון הביולוגי. להלן ↓

אמנת ברצלונה – Barcelona Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean

עוסקת בשמירה על הסביבה הימית וחופי הים התיכון. 22 חברות (אלבניה, אלג'יריה, בוסניה והרצגובינה, קרואטיה, קפריסין, האיחוד האירופי, מצרים, צרפת, יוון, ישראל, איטליה, לבנון, לוב, מלטה, מונקו, מרוקו, סלובניה, מונטנגרו, ספרד, סוריה, טוניס וטורקיה).

מטרתה – לשמש כאמצעי שיאפשר מעקב ופיקוח שוטפים על מצב הים התיכון, זיהוי בעיות סביבתיות קיימות ומקורן.

מחייבת את החברות – לנקוט את כל האמצעים הדרושים ע"מ לצמצם את זיהום הים ולהגן על הסביבה הימית.

ישראל (חתמה 1976, אישרה ונכנסה לתוקף 1978) – פעילה מאוד בתחום של פרוטוקול האמנה לעניין הגנת בע"ח וצמחים ים-תיכוניים שבסכנת הכחדה, ועל אזורים שלמים הנחשבים חיוניים לקיומם ודורשים הגנה ייחודית – מיישמת בפועל ובין היתר באמצעות החוק להגנת חיית הבר (1955) וחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה (1998) ותקנותיו.

האמנה לשמירה על המגוון הביולוגי – Convention on Biological Diversity

תוצר פסגת כדה"א – ועידת ריו, יוני 1992. עוסקת בשמירה על המגוון הביולוגי, במינים פולשים והנדסה גנטית להם השפעה על מאגר המינים בטבע.

מכירה לראשונה בכך ששימור המגוון הביולוגי הוא דבר המשותף לכלל האנושות.

מכסה את כל המערכות האקולוגיות, המינים והמקורות הגנטיים.

3 מטרות עיקריות:

1. שימור המגוון הביולוגי

2. שימוש בר-קיימא במרכיביו

3. חלוקה הוגנת ושוויונית של התועלת מניצול משאבים גנטיים

ישראל (חתמה 1992, אישרה ונכנס לתוקף 1995) – משרד הגנ"ס הגוף האחראי ליישום, מיושמת ע"י רט"ג דרך החוקים שהוזכרו לעיל.

המגוון הביולוגי בישראל –

ייחודיות:

ישראל – מדינה קטנה אך מגוון ביולוגי גדול לצד מערכות אקולוגיות מסוגים רבים (חופי ים חוליים וסלעיים, יערות, מלחות, חורש, בתות, הרים, עמקים, מישורים, חולות, נחלים, ביצות ואגמים) = עושר ביולוגי רב ויוצא דופן, "אזור חם" לשמירה על המגוון הביולוגי (Biodiversity Hotspot) ואחד מהמקומות החשובים בעולם לשמירה על המגוון הביולוגי העולמי.

סיבות למגוון הרב –

1. מיקום גיאוגרפי ובו גיוון גיאולוגי ומפל (גרדיאנט) אקלימי מחורש ים-תיכוני לח בצפון עד אקלים מדברי-קיצוני באזור אילת.

2. חיבור 3 יבשות (אסיה, אירופה ואפריקה) – נציגויות מכ"א בחי והצומח [שפן סלע, נמייה צופית וצבי מאפריקה; דרבן הדי וחתול ביצה מאסיה; זאב ויחמור מאירופה].

3. ציר נדידה עולמי לעופות – 500 מיליון עופות נודדים באביב ובסתיו מדי שנה.

4. פעילות אדם באזור מזה מאות אלפי שנים – שילוב שטחים מעובדים/ בנויים, לצד/ בתוכם מגוון טבעי של צמחים ובע"ח; שיטות עיבוד מסורתיות של הקרקע שינו את פניה אך גם יצרו גומחות להתפתחות מיני צמחים.

האיורים על המגוון הביולוגי בישראל:

מחד, המגוון הביולוגי רחב.

מאידך, מאוים:

1. סוג שמורות הטבע בארץ

2 סוגים של שטחים מוגנים/ שמורות טבע בישראל:

שטחי מערכות אקולוגיות אקלים ים-תיכוני (צפון)	שטחי מערכות אקולוגיות מדבריות (דרום)
שמורות רבות אך קטנות מדי (חלקן כמה מאות דונמים בלבד ומטה) ומנותקות זו מזו בגלל ריבוי ישובים (צפיפות מגורים של 350-450 איש לקמ"ר), חקלאות ותשתיות תחבורה = לא מאפשר מרחב מחיה מספק לבע"ח וצמחים.	רחבות = מאפשרות לבע"ח מדבריים מרחבי מחייה סבירים (ביחס לגודל המדינה) (יובהר כי בע"ח החיים במדבר זקוקים מתחילה לשטח רחב יותר מבע"ח דומים החיים בצפון, כי היצרנות הראשונית במדבר (צומח, פטריות וכו') נמוכה עקב מיעוט משקעים).
אעפ"כ מערכות מתפקדות ומגוון ביולוגי רחב.	

המצב האידיאלי – מעט שמורות גדולות, המייצגות את המגוון הביולוגי ע"פ שטח רחב.

דוגמה ליישום – שמורות טבע קטנות בים התיכון סמוך לחופי הארץ, ומאמץ רט"ג להכריז על שמורות טבע גדולות שם.

2. בנוסף, רוב שמורות הטבע הן בהרים ואזורים סלעיים, ומיעוט בלבד הוא במישור/ שטחים מישוריים המנוצלים ככלל לחקלאות והתיישבות.

3. מינים פולשים

· מין פולש = בע"ח/ צמח, שהועבר ע"י האדם אל מחוץ גבולות תפוצתו הטבעית, מנותק מאויביו הטבעיים קשה לרסן את גידולו והתרחבות אוכלוסייתו [שיטה כחלחלה המשתלטת על איזורים, יקינטון המים המכסה אגמי מים עומדים או הזורמים לאט, חיפושית הענק יקרונית התאנה שהגיעה במשלוח עצים מאפריקה וזחילה הרעבתנים פגעו קשות בעצי התאנה בארץ לפני 20 ש'].

· בישראל – חסר מענה בחוק לנושא. החקיקה הקיימת (הגנת חיית הבר, הגנת הצומח ופקודת הדייג) לא מתייחסים במפורש לסיכונים האקולוגיים מהמינים הפולשים.

4. תברואה וניקיון

· פסולת מושלכת בסמוך לישובים/ שטח חקלאי, או אינה נאספת

· סוגי פסולת – תוצרת חקלאית פסולה, פסדי צאן/ בקר/ עוף/ דגים = מקור זמין ולא טבעי למזון לחיות בר, המתרבות בזכותה ויוצרות אוכלוסיות רחבות סביב ישובים = אלו מינים מתפרצים שאמנם הימצאותם טבעית אולם התרבותם בעקבות המזון העודף עולה מעבר לכושר הנשיאה הטבעי של השטח.

· החשש – חקלאים הסובלים מנזק מתמשך ליבול/ ציוד חקלאי, יפעלו עצמאית באמצעות שימוש בחומרים אסורים (כמו רעל) לפגיעה בבע"ח המזיקים – תגובת שרשרת של הרעלות משנה + פגיעה במינים אחרים (עיט ונשר).